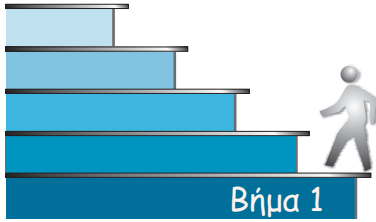

Ενότητα 1^η

Από την αγροτική οικονομία
στην αστικοποίηση

- A. Η ελληνική οικονομία μετά
την επανάσταση
B. Η ελληνική οικονομία κατά
τον 19^ο αιώνα

α) Επισημαίνω τη δομή και τα κύρια σημεία των κεφαλαίων β) Προσέχω τις παραγράφους που σχετίζονται μεταξύ τους

Α. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. Τα δημογραφικά δεδομένα

α. Ο πληθυσμός

Έκταση

- ▶ **αρχικά:** Ρούμελη, Μωριάς, Κυκλάδες, Β. Σποράδες, Στερεά Ελλάδα
- ▶ **1864:** προσθήκη Ιονίων Νησιών **1881:** ενσωμάτωση Θεσσαλίας, Άρτας

Πυκνότητα πληθυσμού

- ▶ 15-43 κάτοικοι / τετρ. χλμ. ≠ τριψήφιοι αριθμοί σε Δυτική Ευρώπη
- ▶ εξάντληση τόπου και ανθρώπων: γυμνά εδάφη, χέρσα χωράφια, αίσθηση εγκατάλειψης → δεν αλλάζει από τα λίγα περιβόλια

Φυσική κίνηση πληθυσμού

- ▶ αύξηση πληθυσμού με γρήγορους ρυθμούς, μεγάλα περιθώρια δημογραφικής εξέλιξης λόγω αραιοκατοίκησης
- ▶ περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες - πενιχρά παραγωγικά πλεονάσματα ⇒ καταστροφές σε περιόδους αστάθειας: Κριμαϊκός Πόλεμος

β. Οι μετακινήσεις μέσα και έξω από την Ελλάδα

Εσωτερική γεωγραφική κινητικότητα

- ▶ **διεύρυνση πόλεων**
 - ⇒ παραμένουν μεγάλα χωριά με τα ευρωπαϊκά μέτρα
 - ⇒ δεν έχουν ομοιότητες με τα αστικά κέντρα της Δύσης
- ▶ **μετακίνηση ανθρώπων από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα**
 - ⇒ δε στοχεύει κυρίως σε μόνιμη εγκατάσταση λόγω αργής ανάπτυξης παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Μεταναστεύσεις

- ▶ **αγροτικοί πληθυσμοί μεταναστεύουν** σε περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου και στην Αμερική: τέλη 19ου αρχές 20ού αιώνα λόγω της σταφιδικής κρίσης

2. Οι παραγωγικές δυνάμεις μέσα και έξω από την Ελλάδα και η “Μεγάλη Ιδέα”

Εσωτερικοί οικονομικοί λόγοι στασιμότητας

- ▶ η Ελλάδα εξακολουθεί να μοιάζει με την Ανατολή
- ▶ απουσιάζουν οι "ατμομηχανές" ανάπτυξης:
 - ⇒ πρώτες ύλες
 - ⇒ πλεονάζον, ειδικευμένο ή φθηνό εργατικό δυναμικό
 - ⇒ η συσσώρευση κεφαλαίου (ιδιωτικού-δημοσίου)
 - ⇒ η εσωτερική αγορά

Εξωτερικοί οικονομικοί λόγοι στασιμότητας

Προσοχή! Αυτή η παράγραφος συνδέεται με τα κεφ. Β1 και Β11.

- ▶ η χώρα ανταγωνίζεται τον εαυτό της: ύπαρξη ισχυρών κέντρων ελληνισμού εκτός των συνόρων
 - θεωρούν το ελληνικό κράτος φτωχό και ανεπρόκοπο συγγενή
- ▶ τέλη 19ου αιώνα: αλλαγή στάσης των ομογενών λόγω επιδείνωσης των οικονομικών και πολιτικών συνθηκών

Εσωτερικοί πολιτικοί και ιδεολογικοί λόγοι στασιμότητας

- ▶ το ελληνικό κράτος είναι ημιτελές ⇒ Μεγάλη Ιδέα: προσδοκίες ολοκλήρωσης εθνικού οράματος → διεύρυνση συνόρων
- ▶ επιπτώσεις παρουσίας Μεγάλης Ιδέας
 - ⇒ στον πολιτικό χώρο
 - ⇒ στον οικονομικό χώρο
 - ☞ **οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν ασχολούνται αποκλειστικά με τα εσωτερικά θέματα**

B. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

1. Το Εμπόριο

Το εσωτερικό εμπόριο

- ▶ σε χαμηλά επίπεδα λόγω των μικρών οικονομικών μεγεθών της χώρας
- ▶ στα τέλη του 19ου αιώνα → άξια λόγου εμπορική κίνηση

Το εξωτερικό εμπόριο

- ▶ μέχρι το **1913** εξετάζουμε κυρίως το εξωτερικό εμπόριο
- ▶ ήταν μόνιμα παθητικό → το ισοζύγιο πληρωμών ήταν αρνητικό
 - ⇒ συνέβαλε στην αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος
 - ⇒ ήταν αξιόπιστη πηγή εσόδων για τα δημόσια ταμεία

Ρυθμοί ανάπτυξης εμπορίου

- ▶ είναι ανάλογοι:
 - ⇒ με τη βελτίωση των εθνικών οικονομικών μεγεθών
 - ⇒ με τους ρυθμούς του διεθνούς εμπορίου

Εξαγωγές

Προσοχή! Εξαγωγές υπάρχουν και στο κεφάλαιο Β4.

- ▶ εντυπωσιακή η αύξηση της αξίας των συναλλαγών
- ▶ διεύρυνση συνόρων, αύξηση πληθυσμού (2,5 φορές)
- ▶ αγροτικά προϊόντα: τα 2/3 του συνόλου με τάση αύξησης στα 3/4
 - σταφίδα (1/2 συνολικών εξαγωγών), ελαιόλαδο, κρασί
 - φυτικά προϊόντα για βιομηχανική επεξεργασία: βαμβάκι, καπνός
 - κατεργασμένα δέρματα (μέχρι το **1880**)
- ▶ πρώτες ύλες: μεταλλευτικά προϊόντα (1/5 εξαγωγών): μόλυβδος, μαγγανιούχα μεταλλεύματα, σμύριδα, θηραϊκή γη
- ▶ βιομηχανικά προϊόντα → ασήμαντες οι εξαγωγές

Εισαγωγές

- ▶ αγροτικά είδη (1/3 συνόλου) δημητριακά → σιτάρι
- ▶ βιομηχανικά προϊόντα: υφάσματα, νήματα, ορυκτά (άνθρακας), ξυλεία, χημικά προϊόντα, μηχανήματα

Εμπορικοί εταίροι

- ▶ τα βιομηχανικά κράτη της Δύσης: Αγγλία (σταφίδα, μόλυβδος), Γαλλία, μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη (Βέλγιο)
- ▶ η Οθωμανική Αυτοκρατορία: όχι στην πρώτη θέση

Εμπορική δραστηριότητα ομογενών

Προσοχή! Αυτή η παράγραφος συνδέεται με τα κεφ. Α2 και Β11.

- ▶ ισχυροί εμπορικοί οίκοι σε: Ν. Ρωσία, Δούναβη, Οθωμ. Αυτοκρατορία
- ▶ αναπτύσσονται ανταγωνιστικά προς:
 - ⇒ τους εγχώριους εμπόρους
 - ⇒ τους εμπορικούς οίκους της Δύσης

2. Η εμπορική ναυτιλία**18ος αιώνας: λόγοι ανάπτυξης ναυτιλίας**

- ▶ σημαντική ναυτιλιακή-εμπορική δραστηριότητα στα νησιά και την παραλιακή Ελλάδα
- ▶ ευνοϊκές συγκυρίες: **Ρωσία:** συνθήκη Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774),

Γαλλική Επανάσταση, Ναπολεόντειοι Πόλεμοι**Αποτελέσματα Επανάστασης**

- ▶ ο εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό
- ▶ οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν
- ▶ τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα καταστράφηκαν ή παρήκμασαν
- ▶ απομένουν:
 - ⇒ η προδιάθεση για τη θάλασσα
 - ⇒ η γνώση των ναυτικών υποθέσεων

Η Σύρος

- ▶ ισχυρότατο ναυτιλιακό κέντρο
- ▶ στην Επανάσταση δέχτηκε πρόσφυγες κυρίως από τη Χίο
- ▶ Λόγοι ανάπτυξης:
 - ☞ η στρατηγική θέση του νησιού
 - ☞ οι ελληνικές παροικίες της περιοχής

Περίοδοι και ρυθμοί ανάπτυξης της ναυτιλίας τον 19ο αιώνα

- ▶ ανοδική πορεία
- ▶ αύξηση αριθμού και χωρητικότητας πλοίων
- ▶ έντονες αυξομειώσεις την περίοδο αντικατάστασης των ιστιοφόρων με ατμόπλοια

Έργα Υποδομής

- ▶ κατασκευή λιμανιών
- ▶ κατασκευή συστήματος φάρων → ασφαλέστερη ναυσιπλοΐα

Η εποχή του ατμού στην Ελλάδα

- ▶ οι συγκροτημένες προσπάθειες ξεκίνησαν στα μέσα του 19ου αιώνα
- ▶ ανάγκη σημαντικών κεφαλαίων
- ▶ συμμετέχουν: το Κράτος, οι Τράπεζες (κυρίως η Εθνική), οι εκτός συνόρων ομογενείς
- ▶ ανασταλτικοί παράγοντες:
 - ⇒ περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων
 - ⇒ αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος
- ▶ αισθητή παρουσία ατμόπλοιων την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα
- ▶ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος: **1919** - υποδιπλασιασμός του ελληνικού εμπορικού στόλου

3. Η διανομή των εθνικών κτημάτων

Προσοχή! Σχετίζεται με το κεφάλαιο Γ1

Ορισμός

- ▶ οι ακίνητες, κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών που περιήλθαν στο ελληνικό κράτος "έπαναστατικῶ δικαίῳ"

Δυνατότητες αξιοποίησης

- ▶ το πρώτο και ουσιαστικά μόνο κεφάλαιο για τις ελληνικές κυβερνήσεις
- ▶ χρησιμοποιήθηκαν ως:
 - ⇒ υποθήκη → σύναψη δανείων
 - ⇒ μέσο εξασφάλισης εσόδων → εκποίηση

Έκταση

- ▶ περίπου 4.000.000 - 5.000.000 στρέμματα
- ▶ κατά προσέγγιση υπολογισμός

Τα προβλήματα της διανομής

- ▶ Οι παλιοί καλλιεργητές:
 - ⇒ είχαν δικαίωμα εκμετάλλευσης της γης
 - ⇒ έδιναν φόρους
 - ⇒ είχαν ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας
 - ⇒ η εξαγορά προϋπέθετε ξεκάθαρους τίτλους ιδιοκτησίας
- ▶ Οι εθνικές γαίες στη Στερεά Ελλάδα:
 - ⇒ ένα τμήμα πέρασε στα χέρια ιδιωτών με εξαγορά από τους Οθωμανικούς ιδιοκτήτες τους σε χαμηλή τιμή
 - ⇒ το Κράτος έχασε την ευκαιρία μεσολάβησης και αποκόμισης εσόδων
- ▶ Οι καταπατήσεις:
 - ⇒ σε περιόδους ταραχών και κρίσεων
 - ⇒ σε εδάφη με αμφισβητούμενα πιστοποιητικά ιδιοκτησίας

Οι τάσεις στο θέμα της διανομής

- ▶ πολυτεμαχισμός σε μικρές και μεσαίες ιδιοκτησίες
- ▶ όχι συγκέντρωση μεγάλων κτημάτων σε λίγους
 - ☛ **άμβλυνση αντιθέσεων - απουσία κοινωνικών εντάσεων**
- ▶ ανάπτυξη συστήματος πολιτικής προστασίας

Η λύση του προβλήματος

- ▶ νομοθετικές ρυθμίσεις **1870-1871**
- ▶ στόχοι: ⇒ παροχή γης στους ακτήμονες
 - ⇒ εξασφάλιση εσόδων για το Δημόσιο
- ▶ **Στόχοι → αντιφατικοί → επιτεύχθηκε μόνο ο πρώτος**
- ▶ ρυθμίσεις: ⇒ 80 στρέμματα ξηρικών εδαφών
 - ⇒ 40 στρέμματα αρδευόμενων εδαφών
- ▶ αποτελέσματα: **1870-1911**: διανομή 2.650.000 στρέμματα σε 370.000 παραχωρητήρια
- ▶ αξιολόγηση:
 - ⇒ σημαντική διανομή
 - ⇒ μόνο το 50% του αντιτίμου πληρώθηκε στο Κράτος

4. Η εκμετάλλευση των ορυχείων

Σκοποί δραστηριοτήτων

- ▶ περιορισμένο ενδιαφέρον λόγω απουσίας βαριάς βιομηχανίας.
- ▶ οι δραστηριότητες στοχεύουν σε:
 - ⇒ τοπικές ανάγκες
 - ⇒ εξαγωγές

Λόγοι ανάπτυξης μετά το 1860

- ▶ ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων, σε μικρές όμως ποσότητες.

Εξορύξεις

- ▶ Λόγοι εξέλιξης του κλάδου:
 - α) **1860:** ευνοϊκή νομοθεσία στην "εκχώρηση" μεταλλευτικών δικαιωμάτων.
 - β) διεθνείς συγκυρίες που ενίσχυσαν το ενδιαφέρον για μεταλλευτικά και οικοδομικά υλικά, π.χ. διάνοιξη διώρυγας Σουέζ
- ▶ **Λαύριο: 1866** - γαλλοϊταλική εταιρεία Σερπιέρι-Ρου: εξαγωγές μεταλλεύματος:
 - ⇒ από τα υπόγεια κοιτάσματα
 - ⇒ από τις σκωρίες, άνθηση εξόρυξης αργυρού, μολύβδου
 - ⇒ εξαγωγές
- ▶ **Μήλος** → θειάφι, **Νάξος** → σμύριδα, **Θήρα** → θηραϊκή γη,
- ▶ **Μάρμαρα**
- ▶ **Αλυκές**

Προσοχή! Εντάσσονται στο εξαγωγικό εμπόριο, κεφ. Β1

5. Δημιουργία τραπεζικού συστήματος

Προσοχή! Σχετίζεται με τα κεφάλαια Γ1 Αγροτική Τράπεζα) και Γ8

Αίτια αναγκαιότητας τραπεζικού συστήματος

- ▶ κεντρικό σημείο των κυβερνητικών σχεδιασμών:
- ▶ Αίτια: ⇒ εξυπηρέτηση κυβερνητικών αναγκών
 - ⇒ διαχείριση κρατικού δανεισμού
 - ⇒ έκδοση χαρτονομίσματος
 - ⇒ κάλυψη πιστωτικών αναγκών αγοράς όχι από την τοκογλυφία.

Κατάσταση πιστωτικού συστήματος τα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας

- ▶ πρωτόγονη κατάσταση:
 - ⇒ συνδεδεμένο με το εμπόριο αγροτικών προϊόντων (κυρίως σταφίδας)
 - ⇒ οι έμποροι είναι και πιστωτές με τοκογλυφικές διαθέσεις
- ▶ ανυπαρξία πιστώσεων σε άλλους τομείς παραγωγής
- ▶ αποθάρρυνση επενδύσεων από τους ομογενείς.
- ▶ προσπάθειες άρσης των εμποδίων με στόχο:
 - ⇒ τον περιορισμό της τοκογλυφίας
 - ⇒ τη δημιουργία σύγχρονου πιστωτικού συστήματος

Η ίδρυση και ο ρόλος της Εθνικής Τράπεζας

- ▶ **1841:** ίδρυση Εθνικής Τράπεζας
- ▶ κύριοι μέτοχοι: Ευνάρδος, ελληνικό κράτος (20%), Έλληνες της διασποράς, ξένες προσωπικότητες της πολιτικής και της οικονομίας
 - ⇒ αργότερα: κεφαλαιούχοι της Ελλάδας

- ▶ θεμελιωτής και ιδρυτής ο Γεώργιος Σταύρου
 - ▶ κύριο πλεονέκτημα και πηγή εσόδων : εκδοτικό δικαίωμα
 - ▶ Οι δραστηριότητες:
 - ⇒ αρχικά χωρίς σαφή προσανατολισμό
 - ⇒ εξάπλωση στην επαρχία
 - ⇒ διευρύνσεις μετοχικού κεφαλαίου
 - ▶ παρέμεινε για δεκαετίες η κυρίαρχη τράπεζα στην Ελλάδα
- Άλλες Τράπεζες**
- ▶ Ιονική Τράπεζα (**1839**, Ιόνια Νησιά), Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, Γενική Πιστωτική Τράπεζα, Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστωσης

6. Η Βιομηχανία

Σχέση ελληνικής και ευρωπαϊκής ανάπτυξης

- ▶ ελάχιστα κοινά σημεία με τη βιομηχανική Επανάσταση σε Δύση
- ▶ πολλά σχέδια και καλές προθέσεις, σπάνια όμως εφαρμογή τους → έλλειψη απαραίτητων προϋποθέσεων

1835-1870: Ο χαρακτήρας των πρώτων βιομηχανιών

- ▶ η εμφάνισή τους έγινε με αποσπασματικό, ευκαιριακό τρόπο
- ▶ εξυπηρετούσαν τοπικές ανάγκες και επεξεργάζονταν αγροτικά προϊόντα
- ▶ ήταν εξέλιξη των παραδοσιακών: αλευρόμυλων, ελαιολτριβείων, βυρσοδεμείων, κλωστηρίων
- ▶ παρέμειναν στάσιμες

1870-1890: προσπάθειες για ανάπτυξη

- ▶ **1870:** κύμα ίδρυσης βιομηχανιών και τάση αύξησης του δυναμικού των ήδη υπάρχουσών μονάδων
- ▶ επιστροφή στην ύφεση και τη στασιμότητα

Λόγοι στασιμότητας της βιομηχανίας

- ▶ έλλειψη ή διασπορά κεφαλαίων
- ▶ περιορισμένη βάση οικονομικής ανάπτυξης
- ▶ έλλειψη πρώτων υλών
- ▶ χρόνια έλλειψη εργατικών χεριών
- ▶ η έλλειψη παιδείας

20ός αιώνας: Ο χαρακτήρας της βιομηχανίας

- ▶ **1912-1913:** αλλαγή των δεδομένων της οικονομίας
- ▶ δημιουργία βιομηχανικού δυναμικού σταθερού και πολυδιάστατου
- ▶ τάσεις ανάπτυξης βαριάς βιομηχανίας
- ▶ αρνητικές πλευρές:
 - ⇒ οι χρόνιες αδυναμίες

- ⇒ αδύναμη στον εξωτερικό ανταγωνισμό
- ⇒ προσηλωμένη σε δευτερεύουσες δραστηριότητες
- ⇒ επιζητούσε την κρατική βοήθεια με δασμολογικά ή ενισχυτικά μέτρα.

7. Τα δημόσια έργα

Η κατάσταση έως το 1830

- ▶ πρωτόγονες οι υποδομές του ελληνικού κράτους
- ▶ ενδιαφέρον της διοίκησης για την κατασκευή των απαραίτητων, σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, έργων.

Προθέσεις και αντιξοότητες

- ▶ καλές προθέσεις
- ▶ αντίξοες συνθήκες
 - ⇒ αδυναμία εξεύρεσης των αναγκαίων κεφαλαίων
 - ⇒ βαρύ δημοσιονομικό φορτίο τα εξωτερικά δάνεια

Το οδικό δίκτυο

Προσοχή! Ανήκει στο συγκοινωνιακό δίκτυο

- ▶ έλλειψη ιδιωτικού ενδιαφέροντος
 - ⇒ μη κερδοφόρος επένδυση
- ▶ το Κράτος ανέλαβε την προσπάθεια
- ▶ έως το **1870** η δραστηριότητα είναι υποτονική
- ▶ τέλος του 19ου αι. -στις αρχές του 20ού αι.: πύκνωση οδικού δικτύου

• ενισχυτικοί παράγοντες:

- ⇒ οικονομική ανάπτυξη
- ⇒ γρήγοροι ρυθμοί αστικοποίησης
- ⇒ δημιουργία σιδηροδρομικών αξόνων
- ⇒ ανάπτυξη εσωτερικού εμπορίου

• ανασταλτικοί παράγοντες:

- ⇒ κόστος κατασκευής σε ορεινά εδάφη
- ⇒ ανταγωνισμός θαλάσσιων συγκοινωνιών

Αποστραγγιστικά έργα

- ▶ αποξήρανση λιμνών και ελών
- ▶ το πιο σημαντικό έργο η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας

Ναυσιπλοΐα

Προσοχή! Αναφέρονται στο συγκοινωνιακό δίκτυο

- ▶ **1881-1893:** διάνοιξη διώρυγας Κορίνθου
- ▶ διάνοιξη πορθμού Ευρύπου
- ▶ κατασκευή φάρων στις ακτές

8. Το δίκτυο των σιδηροδρόμων

Προσοχή! Και αυτό το κεφάλαιο ανήκει στα Δημόσια έργα και στο συγκοινωνιακό δίκτυο

Ο ρόλος των σιδηροδρόμων στα αναπτυγμένα κράτη

- ▶ η κυριαρχία του σιδηροδρόμου στις χερσαίες μεταφορές ← η πιο χαρακτηριστική αλλαγή που επέφερε η βιομηχανική ανάπτυξη
- ▶ ο σιδηρόδρομος έλυνε τα προβλήματα μεταφοράς
- ▶ 19ος αιώνας: ο σιδηρόδρομος σύμβολο της νέας εποχής και συνώνυμο της ανάπτυξης

Προθέσεις και αντιξοότητες

- ▶ στις μικρές χώρες ο σιδηρόδρομος θεωρήθηκε προϋπόθεση για την ανάπτυξη
- ▶ οι συζητήσεις ξεκινούν στην Ελλάδα νωρίς, ίσως το **1835**.
- ▶ ανυπέβλητες δυσκολίες:
 - α) πολυέξοδη υπόθεση:
 - β) το ιδιωτικό κεφάλαιο (ξένο ή ομογενειακό) δεν επένδυε
 - γ) ανταγωνισμός θαλάσσιων συγκοινωνιών

Το δίκτυο έως το 1880

- ▶ μοναδική γραμμή Αθήνα-Πειραιάς, 9χλμ. (12 χρόνια κατασκευής)
- ▶ τα υπόλοιπα σχέδια έμεναν ανεφάρμοστα

Λόγοι ανάπτυξης μετά το 1880

- ▶ γενικότερες αλλαγές στην ελληνική οικονομία
- ▶ κατασκευή μεγάλων συγκοινωνιακών αξόνων:
- ▶ επιθυμία σύνδεσης της χώρας με τους διεθνείς άξονες

Η διαμόρφωση του δικτύου μετά το 1880 και οι αδυναμίες του

- ▶ ολοκληρώθηκε σε 3 δεκαετίες από το **1880** έως το **1909**
- ▶ κατασκευάστηκαν 900 χλμ. στην περίοδο Χ. Τρικούπη (**1882-1892**)
- ▶ τα οικονομικά προβλήματα επιβράδυναν τα έργα
- ▶ το δίκτυο ήταν στο μέγιστο μέρος του μετρικό
- ▶ το έργο χρηματοδοτήθηκε από το Κράτος με εξωτερικό δανεισμό
- ▶ οι ιδιώτες μετείχαν σε ποσοστό 30% → αμφίβολη η αποδοτικότητά του
- ▶ παρουσίασε υστέρηση εσόδων ← εξυπηρέτησε τη διακίνηση αγροτικών προϊόντων → διακόπηκαν οι επενδύσεις σε σιδηροδρόμους

Προσφορά και ρόλος στην ανάπτυξη

- ▶ το πρώτο αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο
- ▶ πρόσφερε υπηρεσίες σε καιρό πολέμου:
- ▶ δεν έφερε την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση

9. Τα εθνικά δάνεια

Τα δάνεια της Ανεξαρτησίας

- ▶ τα δάνεια υπήρξαν σημαντική παράμετρος του κράτους
- ▶ το ελληνικό κράτος σύναψε δάνεια κατά την Επανάσταση (Λονδίνο) και κατά την άφιξη των Βαυαρών (1832)
- ▶ Ο Όθων αρνήθηκε την αποπληρωμή τους

Τα νέα δάνεια: Λόγοι και αποτελέσματα

- ▶ η αλλαγή των ρυθμών ανάπτυξης από το 1860
- ▶ οι περιορισμένοι πόροι της χώρας
- ▶ τα έκτακτα έξοδα λόγω των εθνικών κρίσεων
- ▶ η διόγκωση του δημοσίου χρέους τη δεκαετία του 1880 λόγω του δανεισμού

Τομείς χρησιμοποίησης των νέων δανείων

- ▶ το μεγαλύτερο μέρος
 - ⇒ κάλυψη τρεχόντων ελλειμμάτων προϋπολογισμών
 - ⇒ δαπάνες στρατιωτικών κινητοποιήσεων και εξοπλισμών
- ▶ αποπληρωμή παλαιότερων δανείων
- ▶ μικρά αλλά απαραίτητα ποσά σε παραγωγικές επενδύσεις και έργα

10. Η πτώχευση του 1883 και ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος

Προσοχή! Αυτό το κεφάλαιο συνδέεται με τα εθνικά δάνεια ως συνέπειά τους.

Συνθήκες επιβολής ΔΟΕ

- ▶ 1893 - πτώχευση με μεγάλο πολιτικό κόστος:
- ▶ Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897: ήττα ελληνικού στρατού
 - ⇒ υποχρέωση καταβολής υπέρογκων πολεμικών αποζημιώσεων

Αρμοδιότητες Δ.Ο.Ε.

- ▶ έξι δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Αυστρία, Ιταλία, Γερμανία)
- ▶ διαχείριση κρατικών εσόδων:
 - 1) μονοπώλιο: α) αλατιού, β) φωτιστικού πετρελαίου, γ) σπέρτων, δ) παιγνιόχαρτων, ε) χαρτιού σιγαρέτων,
 - 2) εξόρυξη σμυρίδας Νάξου,
 - 3) φόρος καπνού,
 - 4) λιμενικά δικαιώματα Πειραιά,
 - 5) φόρος χαρτοσήμου
- ▶ ύψος εσόδων 28.000.000 - 30.000.000

Στόχοι ΔΟΕ

- ▶ καταβολή πολεμικής αποζημίωσης στην Τουρκία - 92.000.000 δρχ.

Θετικά αποτελέσματα ΔΟΕ

- ▶ εξυπηρέτηση των άλλων δανείων
- ▶ τεχνικό συμβουλευτικό σώμα
- ▶ αύξηση πιστοληπτικής ικανότητας κράτους
- ▶ απαλλαγή δημοσιονομικών μηχανισμών από δυσλειτουργίες
- ▶ οι προϋπολογισμοί πλεονασματικοί, τα δημόσια οικονομικά υγιή και οι δυνατότητες του κράτους αυξημένες
- ▶ μεταρρυθμίσεις Βενιζέλου - συμμετοχή στους Βαλκανικούς Πολέμους

11. Το εξωελλαδικό ελληνικό κεφάλαιο

Προσοχή! Αυτό το κεφάλαιο συνδέεται με τα κεφ. **A2** και **B2**.

Η οικονομική εξάπλωση των ομογενών το 19ο αιώνα

- ▶ οικονομική εξάπλωση των Ελλήνων στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα
- ▶ για το ελληνικό κράτος η ύπαρξη των ομογενών αποτελούσε μια χρυσή εφεδρεία

1830-1860: σχέσεις ομογενών και ελληνικού κράτους

- ▶ οι σχέσεις δεν είναι οι καλύτερες
 - ⇒ η Ελλάδα δεν έχει οικονομικό ενδιαφέρον
- ▶ κλίμα ανάπτυξης και υψηλών αποδόσεων την Ευρώπη
- ▶ λίγοι ομογενείς εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα

1860-1870: προσπάθειες προσέλκυσης ομογενών

- ▶ συζητήσεις αξιοποίησης ομογενών λόγω αλλαγών
- ▶ μεγάλες ευκαιρίες για τους ομογενείς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία
 - ⇒ συνταγματικές μεταρρυθμίσεις Τανζιμάτ
- ▶ οι πολιτικές προσέλκυσης των ομογενών δεν απέδωσαν πολλά

1870 - 1900: οι δραστηριότητες των ομογενών στην Ελλάδα

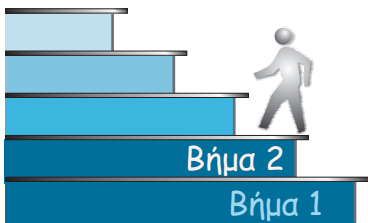
- ▶ πρώτες ενδείξεις συνεργασίας ομογενών και ελληνικού κράτους λόγω της οικονομικής κρίσης **1873**
- ▶ τομείς επενδύσεων ομογενών:
 - ⇒ σε ακίνητα
 - ⇒ σε ευκαιρίες για υψηλά κέρδη
- ▶ χαρακτήρας επενδύσεων ομογενών:
 - κερδοσκοπικός: ευκαιριακός χαρακτήρας, ρευστότητα

20ός αιώνας: Ο ρόλος των ομογενών

- ▶ σταθερότερη συμπεριφορά μετά τη διακοπή των παραδοσιακών δραστηριοτήτων των ομογενών στην Ανατολική Μεσόγειο
- ▶ μεταφορά οικονομικών δραστηριοτήτων ομογενών στην Ελλάδα που έχει αλλάξει

Αξιολόγηση δραστηριοτήτων ομογενών

- ▶ όχι σταθερή βάση ανάπτυξης του ελληνικού κράτους
- ▶ όμως σημαντική η παρουσία τους
- ▶ Έλληνες της διασποράς:
 - ⇒ οι λιγότεροι: μεγαλοκεφαλαιούχοι
 - ⇒ οι πιο πολλοί: μεσαίοι, μικροαστοί :
 - στενές σχέσεις με την πατρίδα, αποστολή εμβασμάτων

Επαναλαμβάνω τους βασικότερους ορισμούς και έννοιες των κεφαλαίων

Αγροανάπτυξη:

Η προσωρινή διακοπή της καλλιέργειας ενός αγρού, με σκοπό την ανάκτηση της παραγωγικότητας και τη βελτίωση της απόδοσής του. Χρησιμοποιήθηκε σε καθυστερημένες αγροτικές οικονομίες (όπως η ελληνική μετά την Επανάσταση) που δεν χρησιμοποιούσαν χημικά λιπάσματα.

Βιομηχανική επανάσταση:

Η βαθμιαία και συνεχώς επιταχυνόμενη χρησιμοποίηση της μηχανής ως μέσου παραγωγής αγαθών που είχε ως επακόλουθο την αλλαγή στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις. Στα χαρακτηριστικά της βιομηχανικής επανάστασης ανήκουν η αντικατάσταση της οικιακής και βιοτεχνικής παραγωγής από τη βιομηχανική, η μαζική παραγωγή τυποποιημένων προϊόντων, η ανάπτυξη της εργατικής τάξης, η μείωση της γεωργικής απασχόλησης και η ανάπτυξη μεγάλων αστικών κέντρων.

Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος (ΔΟΕ):

Μετά την πτώχευση του 1893 και την ήττα της Ελλάδας στον "ατυχή" ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, τα οικονομικά του ελληνικού κράτους οδηγήθηκαν σε καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου (ΔΟΕ). Εκπρόσωποι έξι δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) ανέλαβαν τη διαχείριση βασικών κρατικών εσόδων. Επρόκειτο για τα έσοδα των μονοπωλίων αλατιού, φωτιστικού πετρελαίου, σπέρτων, παιγνιοχαρτών, χαρτιού σιγαρέτων, τα έσοδα από την εξόρυξη της σμύριδας της Νάξου, το φόρο καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα του Πειραιά, το φόρο χαρτοσήμου κ.λπ. Το ύψος αυτών των εσόδων ανερχόταν σε 28.000.000 έως 30.000.000 δραχμές.

Ο στόχος αυτής της υποχρεωτικής διαχείρισης ήταν η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της χώρας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία, δηλαδή η καταβολή της πολεμικής αποζημίωσης ύψους 92.000.000 δραχμών και η εξυπηρέτηση των άλλων δανείων. Η διεθνής επιτροπή, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1898, αντιμετώπισε τις τρέχουσες ανάγκες με ένα μεγάλο δάνειο, που χορηγήθηκε με την εγγύηση των δυνάμεων. Στη συνέχεια, εκτός από το βασικό της ρόλο, δηλαδή την εξασφάλιση της αποπληρωμής των δανείων, λειτούργησε επιπρόσθετα ως τεχνικό συμβουλευτικό σώμα, συμβάλλοντας γενικότερα στη βελτίωση των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας.

Εθνικές γαίες:

Οι ακίνητες, κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο Οθωμανικό δημόσιο, είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα, είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης). Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους "επαναστατικό δικαίω", δηλ. με βάση το δίκαιο της Επανάστασης. Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κρατικό κεφάλαιο κατά τη διάρκεια του πολέμου και γι' αυτό χρησιμοποιήθηκαν: **α)** ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων, **β)** ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησης (= πώλησής τους). Η έκταση τους μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων. Υπολογίζεται ότι η έκτασή τους ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

Εκδοτικό δικαίωμα:

Ήταν το μεγάλο πλεονέκτημα και ταυτόχρονα η κύρια πηγή εσόδων της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (μέχρι το 1927) και αφορούσε στη δυνατότητα της Τράπεζας

να εκδίδει τραπεζογραμμάτια, χαρτονομίσματα δηλαδή, για λογαριασμό του ελληνικού κράτους, το οποίο μάλιστα ενίσχυε ή και επέβαλλε την κυκλοφορία τους.

Εκρηγματισμός της οικονομίας:

Η χρησιμοποίηση χρήματος στις οικονομικές συναλλαγές, δηλαδή η ανταλλαγή αγαθών με χρήμα και όχι με άλλα αγαθά.

(Ως χρήμα ορίζεται καθετί το οποίο αποτελεί γενικά αποδεκτό μέσο ανταλλαγής σε μια οικονομικά οργανωμένη κοινωνία. Οι οικονομίες που χρησιμοποιούν χρήματα καλούνται εγχρήματες ή οικονομίες των συναλλαγών σε αντίθεση με εκείνες που χρησιμοποιούν αντιπραγματισμό (ανταλλαγή προϊόντων) και καλούνται οικονομίες των ανταλλαγών ή αντιπραγματευτικές. Σύμφωνα με τα παραπάνω, **εκρηγματισμό** για μια οικονομία **καλούμε τη διαδικασία μετάβασης από την περίοδο του αντιπραγματισμού στην εγχρήματη φάση και τον συνακόλουθο εκσυγχρονισμό της**).

Εμβάσματα:

Τραπεζικές ή ταχυδρομικές επιταγές, που στέλνονταν από τους μετανάστες που βρίσκονταν στο εξωτερικό στους συγγενείς τους στην Ελλάδα. Ενίσχυσαν την οικονομία της υπαίθρου, κυρίως μετά τη σταφιδική κρίση (τέλη 19ο - αρχές 20ο αιώνα) και είχαν μεγάλη σημασία για την Ελλάδα καθώς οι συνέπειές τους στην εθνική οικονομία ήταν τουλάχιστον το ίδιο σημαντικές με τις αντίστοιχες των μεγάλων κεφαλαίων της ομογένειας.

Επάλληλα δικαιώματα επί της γης:

Διαφορετικά δικαιώματα που ασκούνται ταυτόχρονα στο ίδιο έδαφος από διαφορετικά φυσικά ή νομικά πρόσωπα.

Θηραϊκή γη:

Πέτρωμα, προϊόν ηφαιστειακής έκρηξης που εξορύσσεται στη νήσο Θήρα. Χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα.

Ισοζύγιο πληρωμών:

Η σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και εξαγωγών αγαθών, που πραγματοποιεί μια χώρα με άλλα κράτη. Για την Ελλάδα, υπήρξε μόνιμως παθητικό

κατά το 19ο αιώνα, δηλαδή το ελληνικό κράτος αγόραζε από το εξωτερικό πολύ περισσότερα από όσα πουλούσε εκεί.

Κριμαϊκός Πόλεμος:

Αφορμή του Κριμαϊκού πολέμου (1853-56) υπήρξε η διαμάχη ορθοδόξων και καθολικών μοναχών για τον έλεγχο των Αγίων Τόπων στην Ιερουσαλήμ. Παρενέβησαν η Ρωσία και η Γαλλία και ακολούθησε γενικευμένη σύρραξη, με τη συμμετοχή της Αγγλίας, της Τουρκίας και της Αυστρίας στο αντιρωσικό μέτωπο. Η Ρωσία ηττήθηκε και υποχρεώθηκε να παραχωρήσει ορισμένα εδάφη ενώ το διεθνές κύρος της μειώθηκε σημαντικά.

Στην Ελλάδα ο πόλεμος προκάλεσε ενθουσιασμό και έφερε δύο αποτυχημένες προσπάθειες απελευθέρωσης, στην Άρτα και τη Θεσσαλία. Οι Αγγλογάλλοι, για αντίποινα, απέκλεισαν το λιμάνι του Πειραιά (1854), με ολέθριες συνέπειες για τον πληθυσμό και την οικονομία, καθώς προκλήθηκαν πείνα, αρρώστιες και ανθρώπινες απώλειες που επιβεβαίωσαν τις μικρές δυνατότητες της χώρας.

Κεφαλαιοκρατικό ή Καπιταλιστικό σύστημα:

Οικονομικό σύστημα που επικράτησε σταδιακά στη Δύση μετά την πτώση της φεουδαρχίας και μετά την Α' Βιομηχανική Επανάσταση. Στο πλαίσιο του η κατοχή και η εκμετάλλευση των μέσων παραγωγής βρίσκεται στα χέρια ιδιωτών, που έχουν επενδύσει τα κεφάλαιά τους σ' αυτά με σκοπό την αποκόμιση κέρδους. Το σύστημα αυτό θεωρεί το ιδιωτικό κεφάλαιο ως βάση και κινητήρια δύναμη οικονομίας. Παράλληλα, στον καπιταλισμό παρατηρείται μεγάλη ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα και εκτεταμένη χρήση της μισθωτής εργασίας.

Μεγάλη Ιδέα:

Η εθνική ιδεολογία των Ελλήνων από το 1840 έως το 1922. Η ανάπτυξη της ήταν αποτέλεσμα της απογοήτευσης που δοκίμασαν οι Έλληνες με την απελευθέρωση μιας μικρής γωνιάς της ελληνικής γης που δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τους εθνικούς πόθους τους, αλλά αποτελούσε μια ημιτελή κατασκευή, τα θεμέλια για κάτι μεγαλύτερο. Έτσι, ήταν φυσικό η ανάκτηση των εδαφών που κατοικούνταν από Έλληνες κι είχαν μείνει έξω από το ελληνικό βασίλειο να γίνει αντικείμενο των εθνικών βλέψεων. Καθώς όμως ήταν δύσκολο να προσδιοριστούν τα σύνορα του Ελληνισμού και να μετριάστούν οι εθνικές φιλοδοξίες ενός νεαρού κράτους, η ιδέα της εθνικής απελευθέρωσης έγινε συνώνυμη με την ανασύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Επομένως, η Μεγάλη Ιδέα έβλεπε τα σύνορα του

Ελληνισμού να χαράσσονται από τη γραμμή του Αίμου ως το Ταίναρο και από την Αδριατική ως τον Εύξεινο Πόντο και ως τον Ταύρο.

Όλα τα ελληνικά κόμματα στήριζαν την πολιτική τους επάνω στη Μεγάλη Ιδέα και έτσι, ουσιαστικά, η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας ταυτίστηκε με το μεγαλοϊδεατισμό, που ήταν απογυμνωμένος από κάθε ρεαλιστικό πνεύμα. Η έντονη παρουσία της εθνικής αυτής ιδεολογίας είχε επιπτώσεις στον πολιτικό και οικονομικό χώρο καθώς οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν είχαν στραμμένο το ενδιαφέρον τους, μέσα σ' αυτές τις συνθήκες, αποκλειστικά στα εσωτερικά ζητήματα, στην οικονομική ανόρθωση και τη γεφύρωση του χάσματος με τη Δύση.

Μετατρεψιμότητα της δραχμής:

Η δυνατότητα μετατροπής της δραχμής σε άλλο διεθνές νόμισμα ή χρυσό καθώς και η δυνατότητα αγοράς χρυσού ή συναλλάγματος με δραχμές.

Μετρικό δίκτυο σιδηροδρόμων:

Είναι το δίκτυο των ελληνικών σιδηροδρόμων που σχεδιάστηκε για να εξυπηρετεί τοπικές κυρίως ανάγκες, χωρίς φιλοδοξίες να αποτελέσει τμήμα του διεθνούς σιδηροδρομικού. Είχε δηλαδή, γραμμές πλάτους μόλις 1 μέτρου, τη στιγμή που οι διεθνείς προδιαγραφές προέβλεπαν γραμμές πλάτους 1,56 μέτρων.

Πτώχευση του 1893:

Κατά το έτος **1893** η Ελλάδα βρέθηκε σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα τοκοχρεολύσια των εξωτερικών της δανείων και ζήτησε επαναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χρέους της. Η "πτώχευση" όπως χαρακτηρίστηκε, δεν ήταν ασυνήθιστη επιλογή των φτωχότερων κρατών, στην Ελλάδα όμως της εποχής εκείνης είχε μεγάλο πολιτικό κόστος. Οι διαπραγματεύσεις με τις πιστώτριες χώρες συνεχίστηκαν μέχρι τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του **1897**. Η ήττα του ελληνικού στρατού και η υποχρέωση της Ελλάδας να καταβάλει υπέρογκες πολεμικές αποζημιώσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία έθεσαν το ζήτημα σε νέες βάσεις και οδήγησαν στην επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στο ελληνικό κράτος.

Πυκνότητα πληθυσμού:

Είναι όρος που χρησιμοποιείται στη Δημογραφία και αναφέρεται στον αριθμό των κατοίκων ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Στο ελληνικό κράτος η πυκνότητα πληθυσμού

κυμαινόταν από 15 (1828) σε 43 (1911) κάτοικους στο τετραγωνικό χιλιόμετρο, όταν σε πολλές χώρες της Δυτικής Ευρώπης οι ίδιοι αριθμοί ήταν τριψήφιοι.

Ρευστότητα:

- α) Ο βαθμός ευκολίας με τον οποίο μία οικονομική μονάδα μετατρέπει σε ρευστό χρήμα τα περιουσιακά της στοιχεία, το κεφάλαιό της.
- β) Η ικανότητα μιας οικονομικής μονάδας να αντιμετωπίζει αμέσως τις χρηματικές της υποχρεώσεις.
- γ) Η ύπαρξη κεφαλαίων στην αγορά.

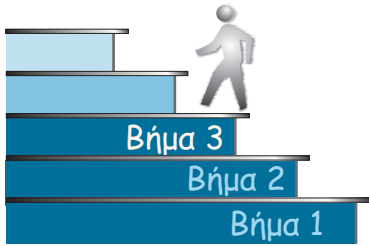
Σκωρίες:

Το 1866 μια γαλλοϊταλική εταιρεία (Σερπιέρι-Ρου) άρχισε στην περιοχή του Λαυρίου μεταλλευτικές δραστηριότητες με στόχο την εξαγωγή μεταλλευμάτων, όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα, αλλά και από τις "σκωρίες", τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί, κατά τη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων στην αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από τα κατάλοιπα αυτά.

Τανζιμάτ:

Μία μεγάλη περίοδος μεταρρυθμιστικών προσπαθειών στην οθωμανική αυτοκρατορία που έδινε διευρυμένα δικαιώματα στους χριστιανούς υπηκόους της. Ως πλέον σημαντική στιγμή της προσπάθειας αυτής θεωρείται η έκδοση, στις 6 Φεβρουαρίου του 1856, στην Κων/πολη από τον Σουλτάνο ενός "Χάτι Χουμαγιούν" (Αυτοκρατορική Γραφή) που επικύρωνε τις παλαιότερες συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και ιδιαίτερα τις εξαγγελίες του Γκιούλ Χάνε (1839). Οι μεταρρυθμίσεις αυτές έγιναν κάτω από την πίεση των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων την επαύριο του Κριμαϊκού πολέμου και εξασφάλιζαν ισότητα ανάμεσα στις θρησκευτικές ομάδες της αυτοκρατορίας ενισχύοντας, κατά συνέπεια, την οικονομική, κοινωνική και πολιτική θέση των χριστιανών, ιδιαίτερα των Ελλήνων.

Πολλοί από τους ισχυρούς Έλληνες της αυτοκρατορίας είδαν σε αυτές τις εξελίξεις μία σημαντική ευκαιρία επέκτασης της επιρροής τους στον οθωμανικό χώρο, πράγμα που απομάκρυνε το ενδιαφέρον τους από το μικρό και ταπεινωμένο -στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου- ελληνικό βασίλειο.

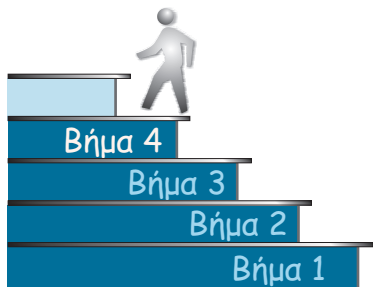

Συγκρατώ στη μνήμη μου τις κυριότερες χρονολογίες και συσχετίζω τα γεγονότα

Προσοχή! Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δώσεις σε διαφορετικά γεγονότα που συμβαίνουν κατά την ίδια χρονολογία ή χρονική περίοδο. Θα μπορούσες με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσεις πιθανές συνδυαστικές ερωτήσεις που αναφέρονται σε μία χρονική περίοδο αλλά απαιτούν σύνθεση στοιχείων από διαφορετικά κεφάλαια πχ. στη δεκαετία του 1860 είχαμε εξελίξεις και στον τομέα των ορυχείων αλλά και στο θέμα της αξιοποίησης των ομογενών.

1774:	Συνθήκη Κιουτσούκ Καϊναρτζή
1830:	Ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους
1832:	Σύναψη νέων δανείων
1833:	Εγκατάσταση της βαυαρικής δυναστείας στην Ελλάδα
1839:	Ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας στα υπό αγγλική κατοχή Ιόνια Νησιά
1841:	Ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας
1854:	Ναυτικός αποκλεισμός από τους Αγγλο-Γάλλους στη διάρκεια του Κριμαϊκού Πολέμου
1856:	Συνταγματικές ρυθμίσεις Τανζιμάτ
Μέσα του 19ου αιώνα:	
	Είσοδος της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού
Αρχές δεκαετίας του 1860:	
	<ul style="list-style-type: none"> - Ενθάρρυνση της μεθοδικής εκμετάλλευσης των ορυχείων - Συζητήσεις για την αξιοποίηση των Ελλήνων ομογενών - Πολλαπλασιάζονται τα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα
1864:	Προσάρτηση των Επτανήσων
1866:	Η γαλλοϊταλική εταιρεία Σερπιέρι-Ρου άρχισε τις εργασίες εξαγωγής μεταλλευμάτων στο Λαύριο

1866-1868:	Κρητική Επανάσταση
Δεκαετία του 1870:	
1870:	Οι πρώτες ενδείξεις συνεργασίας του ελληνικού κράτους με τους ομογενείς - Κύμα ίδρυσης βιομηχανικών επιχειρήσεων - Εμφανίστηκε το μάρμαρο ως νέο οικοδομικό υλικό
1870-71:	Νομοθετικές ρυθμίσεις για τη διανομή των "εθνικών γαιών"
1873:	Ευρωπαϊκή οικονομική κρίση
Δεκαετία του 1880:	
1881:	- Διόγκωση του εξωτερικού δανεισμού - Ξεκίνησε η κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας - Προσάρτηση της Θεσσαλίας - Ξεκίνησε το έργο της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου
Τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα:	
1893:	- Η ελληνική ατμοπλοία κάνει αισθητή την παρουσία της - Εκδήλωση της σταφιδικής κρίσης - Ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου - Κήρυξη πτώχευσης
1897:	Ελληνοτουρκικός πόλεμος
1898:	Ξεκίνησε τη λειτουργία του ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος
Τέλη 19ου αιώνα:	
	Πήρε σημαντικές διαστάσεις η αξιοποίηση του ελληνικού μαρμάρου
Τέλη 19ου - αρχές του 20ου αιώνα:	
	- Μεταβολή των όρων στον τομέα της βιομηχανίας - Μετανάστευση στην Αμερική, λόγω της σταφιδικής κρίσης - Δόθηκε προτεραιότητα στην πυκνωση του οδικού δικτύου
Αρχές 20ου αιώνα:	
1909:	Σταθερότερη συμπεριφορά των ομογενών Ολοκλήρωση του σιδηροδρομικού δικτύου
1912-1913 και μετά: Μεταβολή των δεδομένων στη βιομηχανία	
1912 - 1913:	Βαλκανικοί Πόλεμοι

Μαθαίνω να αναλύω τους πίνακες και τις πηγές και να αξιοποιώ τα στοιχεία τους

Η *έρευνα των πηγών*, σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, προσφέρεται, ανάλογα με το είδος τους, για την βαθύτερη κατανόηση εκ μέρους των μαθητών των ιστορικών ζητημάτων και της πολυπλοκότητάς τους, την υιοθέτηση κριτικής στάσης απέναντι σε πρόσωπα και πράγματα, την πιο ζωντανή προσέγγιση μιας ιστορικής εποχής και τη σε βάθος έρευνα και ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων. Ειδικότερα, η ενασχόληση με τις πηγές μπορεί να ακολουθεί την εξής πορεία:

- Παρουσίαση σύντομων αποσπασμάτων από πρωτογενείς ή δευτερογενείς γραπτές πηγές, που αναφέρονται σε θέμα της διδασκόμενης ενότητας.
- Διευκρίνιση βασικών ιστορικών όρων.
- Σύνθεση των κυριότερων πληροφοριών τις οποίες περιέχουν τα κείμενα και ανάλυση της επιχειρηματολογίας των συντακτών τους.

Κατά τη βαθμολόγηση απαντήσεων σε ερωτήσεις που απαιτούν επεξεργασία ιστορικού υλικού (παραθεμάτων, εικόνων, διαγραμμάτων, χαρτών κτλ.) αξιολογείται, ανάλογα με τη συγκεκριμένη κατά περίπτωση διατύπωση της ερώτησης, η ικανότητα του μαθητή:

- Να περιορίζει αυστηρά την απάντησή του σε όσα ζητεί η ερώτηση και να μην επεκτείνεται σε γενικόλογο συνολικό σχολιασμό ή παρουσίαση του περιεχομένου της "πηγής".
- Να αντιλαμβάνεται την ακριβή σημασία των ιστορικών όρων που περιέχει η "πηγή".
- Να εντοπίζει τη ζητούμενη πληροφορία και να τη συγκρίνει με την αντίστοιχη πληροφορία του σχολικού βιβλίου ή άλλης "πηγής" που του δίνεται προς εξέταση.
- Να εντοπίζει τις ομοιότητες και τις διαφορές αφενός ανάμεσα στο περιεχόμενο και αφετέρου ανάμεσα στην οπτική δύο ή περισσότερων "πηγών".
- Να αναγνωρίζει το είδος της "πηγής" και να εντάσσει την πληροφορία της "πηγής" στα γενικότερα ιστορικά της συμφραζόμενα.

- Να συνοψίζει επιγραμματικά τις πληροφορίες που του ζητούνται.
- Να συμπληρώνει, να υποστηρίζει ή να αντικρούει την επιχειρηματολογία της "πηγής" με βάση τις ιστορικές του γνώσεις.
- Να συνθέτει το περιεχόμενο δύο ή περισσότερων "πηγών".

Με βάση τις παραπάνω απαιτήσεις των εξετάσεων ο μαθητής θα πρέπει να ακολουθήσει τα εξής βήματα στην επεξεργασία του παραθέματος:

1. προσεκτική ανάγνωση της ερώτησης για να εντοριστούν με ακρίβεια τα ζητούμενά της
2. εξονυχιστική μελέτη της πηγής για να επισημανθούν τα στοιχεία της που θα χρησιμοποιηθούν στη σύνθεση της απάντησης. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να επιβεβαιώνουν την αφήγηση του βιβλίου, να τη συμπληρώνουν ή (σπανιότερα) και να είναι αντίθετα με αυτήν.
3. επισήμανση του αποσπάσματος (ή των αποσπασμάτων) από το σχολικό βιβλίο που θα χρησιμοποιηθεί στην απάντηση και
4. συνδυασμός του αποσπάσματος του σχολικού βιβλίου με τα στοιχεία της πηγής για τη σύνθεση μιας ολοκληρωμένης απάντησης.

Στη συνέχεια παραθέτουμε κάποια παραδείγματα ανάλυσης πηγών και πινάκων για να μπορέσει ο μαθητής να κατανοήσει τον τρόπο επεξεργασίας τους.

Ερώτηση:

Να παρουσιάσετε τις συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό εμπόριο του νέου ελληνικού κράτους κατά τον 19ο αιώνα, βασιζόμενοι στις ιστορικές γνώσεις και τις πληροφορίες του κειμένου που ακολουθεί.

1. Οι εμποροπανήγυρις

"Αι πανηγύρεις εισίν εμπορικά συναθροίσεις εντός πόλεων ή αγροτικών δήμων τελούμενοι κατ' έτος εις ωρισμένην εποχήν, εις ας συρρέουσιν εκ των παρακειμένων πόλεων έμποροι προς πώλησιν των εμπορευμάτων των, ή έτεροι προς αγορών ετέρων της πόλεως ή του δήμου εν τω οποίω τελείται η πανήγυρις.

Εις εποχήν καθ' ην το εσωτερικόν εμπόριο υπεβάλλετο εις περιορισμούς, οι τοιαύται συναθροίσεις έχαιραν προνόμια τινά και ατέλειαι, και η ύπαρξις των καθίστατο αναγκαία, αλλ' αφ' ότου το εσωτερικόν εμπόριον εκτήσατο πλήρη ελευθερίαν, ου μόνον απόλεσαν αύται την σπουδαιότητα των αλλά και αποκρούονται παρά τίνων οικονομολόγων ως ενισχύουσαι την αγοράν. |

Αι πανηγύρεις αύται καθίστανται παρ' ημίν διό Β. Διατάγματος και διαρκούσιν από 3-8 ημέρας. Κατά τι δε ψήφισμα του Κυβερνήτου της 4ης Φεβρουαρίου 1830, ισχύον και μέχρι σήμερα, επιτίθεται φόρος επί τα εις τας πανηγύρεις ταύτας εισαγόμενα εμπορεύματα, "δύο μεν φοινίκων επί τα χονδρικά φορτία, τεσσάρων δε επί τα ψιλικά", κατά την έκφρασιν του ψηφίσματος, και ο φόρος ούτος εγγράφεται εις τους προϋπολογισμούς των δήμων ως τακτικόν έσοδον.

Οι εκ των πανηγύρεων και των εν αυταίς ανεγειρομένων παραπηγμάτων πόροι των διαφόρων

δήμων ανήρχοντο το 1859 εις δραχμάς 29.836.

Αι σήμερον κατ' έτος τελούμεναι καθ' όλον το Κράτος πανηγύρεις εισίν 29 τον αριθμόν".

Α. Μανσόλα, *Πολιτειαγραφικαί πληροφοριαί περί Ελλάδος*,
Αθήναι. Εθνικόν Τυπογραφείον, 1867. α. 132.

Εντοπίζω τα ζητούμενα
της ερώτησης

Επισημαίνω στην πηγή
τα στοιχεία που θα
χρησιμοποιήσω
στην απάντησή μου

- οι συνθήκες του εσωτερικού εμπορίου
- τον 19^ο αιώνα

“Αι πανηγύρεις εισίν εμπορικαί συναθροίσεις εντός πόλεων ή αγροτικών δήμων τελούμεναι κατ' έτος εις ωρισμένην εποχήν, εις ας συρρέουσιν εκ των παρακειμένων πόλεων έμποροι προς πώλησιν των εμπορευμάτων των, ή έτεροι προς αγορών ετέρων της πόλεως ή του δήμου εν τω οποίω τελείται η πανήγυρις.

Εις εποχήν καθ' ην το εσωτερικόν εμπόριο υπεβάλλετο εις περιορισμούς, οι τοιαύται συναθροίσεις έχαιραν προνόμια τίνα και ατέλειας, και η ύπαρξις των καθίστατο αναγκαία, αλλ' αφ' ότου το εσωτερικόν εμπόριον εκτήσατο πλήρη ελευθερίαν, ου μόνον απώλεσαν αύται την σπουδαιότητα των αλλά και αποκρούονται παρά τίνων οικονομολόγων ως ενισχύουσαι την αγοράν. |

Αι πανηγύρεις αύται καθίστανται παρ' ημίν διό Β. Διατάγματος και διαρκούσιν από 3-8 ημέρας. Κατά τι δε ψηφισμα του Κυβερνήτου της 4ης Φεβρουαρίου 1830, ισχύον και μέχρι σήμερον, επιτίθεται φόρος επί τα εις τας πανηγύρεις ταύτας εισαγόμενα εμπορεύματα, “δύο μεν φοινίκων επί τα χονδρικά φορτία, τεσσάρων δε επί τα ψιλικά”, κατά την έκφρασιν του ψηφίσματος, και ο φόρος ούτος εγγράφεται εις τους προϋπολογισμούς των δήμων ως τακτικόν έσοδον.

Οι εκ των πανηγύρεων και των εν αυταίς ανεγεφρομένων παραπηγμάτων πόροι των διαφόρων δήμων ανήρχοντο το 1859 εις δραχμάς, 29.836.

Αι σήμερον κατ' έτος τελούμεναι καθ' όλον το Κράτος πανηγύρεις εισίν 29 τον αριθμόν”

Εντοπίζω
το απόσπασμα
της ιστορικής
αφήγησης από
το βιβλίο

Σελ. 19: Τα οικονομικά . . . της ανεξαρτησίας

Συνθέτω την απάντησή μου: (με τα κανονικά γράμματα είναι οι πληροφορίες του βιβλίου ενώ με τα πλάγια τα στοιχεία που αποκόμισα από το παράθεμα)

Απάντηση:

Τα οικονομικά μεγέθη της μετεπαναστατικής Ελλάδας, ο μικρός πληθυσμός, η περιορισμένη αγοραστική δυνατότητα των κατοίκων της, η απουσία παραγωγικών μονάδων μεγάλου μεγέθους καθήλωναν, σε ολόκληρο το 19ο αιώνα, την εσωτερική εμπορική κίνηση σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Μόνο προς τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα δημιουργήθηκε στις μεγαλύτερες πόλεις μια άξια λόγου εμπορική κίνηση, η οποία όμως, σε μεγάλο ποσοστό, τροφοδοτήθηκε από εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα. Για τους ίδιους λόγους, το εμπόριο της χώρας συνδέθηκε με το εξωτερικό, από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας.

Τα ιστορικά στοιχεία σχετικά με το εσωτερικό εμπόριο στο ελληνικό κράτος συμπληρώνονται και διευρύνονται από το παράθεμα. Όπως προαναφέρθηκε, η εσωτερική εμπορική κίνηση στην Ελλάδα του 19ου αιώνα βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. *Μια σημαντική έκφραση της ήταν οι εμποροπανηγύρεις, δηλαδή οι εμπορικές συγκεντρώσεις που γίνονταν σε διάφορες πόλεις μια φορά το χρόνο και διαρκούσαν 3-8 ημέρες. Σ' αυτές συγκεντρώνονταν έμποροι από διάφορες περιοχές για να διαθέσουν τα προϊόντα τους και η λειτουργία τους καθοριζόταν από συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο, το οποίο προέβλεπε ορισμένο ύψος φόρων για τα διατιθέμενα προϊόντα. Ο φόρος αυτός αποτελούσε τακτικό έσοδο των δήμων. Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, οι εμποροπανηγύρεις είχαν σημαντικό ρόλο, γιατί υπήρχαν περιορισμοί στη διακίνηση των εμπορικών αγαθών. Όταν, όμως, οι περιορισμοί για τη συνηθισμένη εμπορική δραστηριότητα καταργήθηκαν, οι εμποροπανηγύρεις, που λειτουργούσαν υπό προνομιακό καθεστώς, έχασαν τη σπουδαιότητά τους και το 1867, όπως μας πληροφορεί το παράθεμα, είχαν περιοριστεί σε 29. Γενικά, οι εμποροπανηγύρεις, που επί Τουρκοκρατίας ήταν σημαντική έκφραση της εμπορικής δραστηριότητας στο εσωτερικό της χώρας και κάλυπταν σημαντικές ανάγκες, από την απελευθέρωση άρχισαν να φθίνουν. Τούτο αποδεικνύεται και από το ύψος του φόρου που εισέπρατταν οι δήμοι και το οποίο το 1859 είχε περιοριστεί σε 29.836 δραχμές.*

Με τον ίδιο τρόπο εργαζόμαστε και στην ερώτηση που ακολουθεί:

Ερώτηση:

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το περιεχόμενο της πηγής που ακολουθεί να παρουσιάσετε τις προσπάθειες που έγιναν και τους παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη της εμπορικής ναυτιλίας στο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αιώνα.

2. Η ελληνική εμπορική ναυτιλία τον 19^ο αιώνα

“Στη μετεπαναστατική περίοδο η εμπορική ναυτιλία ήταν ο μόνος τομέας της χώρας που κατόρθωσε γρήγορα να επανακτήσει την παλιά ζωτικότητα του... Με την αποκατάσταση της ειρήνης ιδρύθηκαν νέα ναυπηγεία σε πολλά νησιά και λιμάνια... Στην αρχή οι ναυπηγικές επιχειρήσεις στηρίχτηκαν στο παλιό συντροφικό σύστημα: καπεταναίοι, ναυτικοί, παραβομαραγκοί και ξυλέμποροι συνεταιρίζονταν, συνταίριαζαν επαγγελματικές ικανότητες και μοιράζονταν τα κέρδη. Όπως και προεπαναστατικά, οι πλούσιοι Έλληνες της διασποράς έκαναν συχνά επενδύσεις στις ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις... Μετά την Επανάσταση, η Σύρος και, αργότερα, ο Πειραιάς έγιναν τα κύρια εμπορικά κέντρα... Η ζωτικότητα του νησιού (Σύρου) ήταν τόσο μεγάλη, που σε περίοδο πενήντα χρόνων (1830-1880), είχαν εγγραφεί εκεί 5.600 πλοία περίπου, τα περισσότερα τοπικής κατασκευής. Στη Σύρο ιδρύθηκε το 1857 και η πρώτη ατμοπλοϊκή εταιρεία της Ελλάδος.”

Γ. Λεονταρίτης, *Ελληνική εμπορική ναυτιλία (1453-1850)*, σσ. 62-63

Από το σχολικό βιβλίο χρησιμοποιούμε τις σσ. 22-24: “Ακολούθησαν . . . ποτάμι.” και συνθέτουμε την απάντησή μας:

Απάντηση:

Η αξιοσημείωτη ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας στα προεπαναστατικά χρόνια (κυρίως την περίοδο 1774-1815) σταμάτησε με την έναρξη του Αγώνα για την απελευθέρωση. Στη διάρκεια των συγκρούσεων, ο ελληνικός εμπορικός στόλος μετατράπηκε σε πολεμικό, οι δρόμοι του εμπορίου έκλεισαν και τα παραδοσιακά ναυτικά κέντρα γνώρισαν την καταστροφή (Ψαρά, Γαλαξείδι) ή την παρακμή (Υδρα). Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία απέμειναν λίγα πράγματα. Το κυριότερο από αυτά ήταν η προδιάθεση για τη θάλασσα και η γνώση των ναυτικών υποθέσεων. Αυτά τα δύο στοιχεία βοήθησαν την ασθενική ελληνική κοινωνία, στην οποία όλοι οι τομείς ήταν προβληματικοί, να δημιουργήσει έναν εύρωστο ναυτιλιακό τομέα. Το έμπειρο προσωπικό τόσο στην κατασκευή όσο και στην επάνδρωση των πλοίων και το συνεταιρικό πλαίσιο συνεργασίας (συντροφικό σύστημα) όλων των εμπλεκομένων στις ναυτιλιακές δραστηριότητες, από την κατασκευή του πλοίου μέχρι τη διεξαγωγή του εμπορίου υπήρξαν οι προϋποθέσεις για την αναβίωση της ναυτιλιακής και εμπορικής δραστηριότητας. Βοήθησε, παράλληλα, και ο Ελληνισμός της διασποράς, εκπρόσωποι του οποίου όχι μόνο επένδυσαν στις ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις, αλλά και δρούσαν δυναμικά στα πιο σημαντικά οικονομικά κέντρα της Οθωμανικής

Αυτοκρατορίας, της Ρωσίας, των Βαλκανίων και της Αιγύπτου και ήλεγχαν σε μεγάλο ποσοστό το εμπόριο και τις μεταφορές στις περιοχές αυτές.

Στο ελληνικό κράτος, τη θέση των παλιών κέντρων που παρήκμασαν αναδείχθηκαν νέα, όπως η Σύρος και ο Πειραιάς. Η πρώτη, που εξελίχθηκε και στο πιο σημαντικό ναυτιλιακό κέντρο, στη διάρκεια της Επανάστασης δέχθηκε κύματα προσφύγων, κυρίως από τη Χίο. Η στρατηγική θέση του νησιού, στο κέντρο του Αιγαίου και πάνω ακριβώς στις διαδρομές που συνέδεαν τα Στενά και τη Μαύρη θάλασσα με τους Μεσογειακούς δρόμους του εμπορίου, συνέβαλε στη δημιουργία ισχυρότατου - όχι μόνο για τα ελληνικά μέτρα- ναυτιλιακού κέντρου. Όπως προαναφέρθηκε, στην ανάπτυξη αυτή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η δυναμική παρουσία και δραστηριότητα των ελληνικών παροικιών στα κυριότερα εμπορικά κέντρα της περιοχής: στα λιμάνια της νότιας Ρωσίας, στις εκβολές του Δούναβη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και αργότερα στην Αίγυπτο. *Χαρακτηριστικό της ανάπτυξης της Σύρου είναι η εγγραφή στα νηολόγια της του τεράστιου αριθμού των 5.600 πλοίων σε μια περίοδο μικρότερη των 50 ετών, όπως και το γεγονός ότι υπήρχε υποδομή για την κατασκευή τους και ακόμα ότι εκεί ιδρύθηκε το 1857 η πρώτη ατμοπλοϊκή εταιρεία της χώρας.*

Αλλά και γενικότερα, στη διάρκεια του 19ου αιώνα, η ελληνική ναυτιλία, παρά τις περιόδους κρίσης που πέρασε και παρά τον ανταγωνισμό των υψηλού κόστους και τεχνικών απαιτήσεων ατμόπλοιων, ακολούθησε μία ανοδική πορεία. Ο αριθμός και η χωρητικότητα των πλοίων της δεν έπαυαν να αυξάνουν. Το 1840 τα ελληνικά πλοία είχαν συνολική χωρητικότητα 100.000 τόνους, ενώ το 1866 είχαν ξεπεράσει τους 300.000 τόνους. Η ανάπτυξη αυτή δεν ήταν αυτονόητη. Υπήρξαν έντονες αυξομειώσεις στην περίοδο κατά την οποία τα ελληνικά ιστιοφόρα μετατράπηκαν σε ατμόπλοια. Το ίδιο χρονικό διάστημα, πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες.

Οι πρωτοβουλίες και οι συγκροτημένες προσπάθειες για την είσοδο της ελληνικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού ξεκίνησαν, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, μετά τα μέσα του 19ου αιώνα (1857). Τα κεφάλαια που χρειαζόνταν για την κατασκευή ή την αγορά και τη συντήρηση των ατμόπλοιων ήταν σημαντικά, με αποτέλεσμα να ανατραπούν οι παραδοσιακές εφοπλιστικές σχέσεις που ίσχυαν για τα ιστιοφόρα (δηλαδή, το συντροφικό σύστημα) και να αναζητηθούν κεφάλαια μέσω εταιρειών και ισχυρών επιχειρηματικών σχημάτων. Το κράτος, οι τράπεζες (η Εθνική Τράπεζα ιδιαίτερα) και οι εκτός συνόρων ομογενείς συμμετείχαν ενεργά σ' αυτές τις πρωτοβουλίες. Παρόλ' αυτά, η περιορισμένη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και ο αυξημένος επιχειρηματικός κίνδυνος ανέστειλαν την ανάπτυξη της ελληνικής ατμοπλοΐας. Η παρουσία της άρχισε να γίνεται αισθητή μόλις την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα. Τα 97 ελληνικά ατμόπλοια του 1890, έγιναν 191 το 1901 και 389 το 1912. Η ανάπτυξη αυτή στηρίχθηκε στην κυριαρχία Ελλήνων επιχειρηματιών στις μεταφορές στην περιοχή του δέλτα του Δούναβη, αλλά και στην κίνηση στο ίδιο το ποτάμι.

Τα ίδια βήματα ακολουθούμε και στην επεξεργασία πινάκων, όπως αυτός που ακολουθεί:

Ερώτηση:

Βασιζόμενοι στις ιστορικές σας γνώσεις και τα στοιχεία του πίνακα, να παρουσιάσετε τις χώρες με τις οποίες η Ελλάδα είχε εμπορικές συναλλαγές.

*Χώρες εμπορικών συναλλαγών της Ελλάδας (συγκριτικά μ.ο.1890)
Εισαγωγές και εξαγωγές σε εκατομμύρια δραχμές*

<i>Χώρα</i>	<i>Αξία</i>	<i>Ποσοστό</i>	<i>Κυριότερα είδη</i>
<i>Αγγλία</i>	66	30%	<i>Σταφίδα, μεταλλεύματα, υφάσματα</i>
<i>Ρωσία</i>	22	10%	<i>Σιτηρά (εισαγωγές)</i>
<i>Τουρκία</i>	28	13%	<i>Τρόφιμα, ζώα, βαμβάκι</i>
<i>Αυστρία</i>	25	11%	<i>Ξυλεία, αγροτικά</i>
<i>Γαλλία</i>	32	15%	<i>Δέρματα, τρόφιμα, διάφορα</i>
<i>Γερμανία</i>	8	4%	
<i>Ιταλία</i>	7	3%	
<i>ΗΠΑ</i>	7	3%	

Απάντηση:

Από τον πίνακα, ο οποίος συμπληρώνει και αποσαφηνίζει την ιστορική αφήγηση, μπορούμε να προσδιορίσουμε το ύψος και το ποσοστό των εμπορικών συναλλαγών της Ελλάδας με διάφορες χώρες και, σε συσχετισμό με την ιστορική αφήγηση, τα εισαγόμενα και εξαγόμενα προϊόντα από και προς αυτές.

Οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα ανέπτυξε στο διάστημα αυτό εμπορικούς δεσμούς, ήταν ως επί το πλείστον τα βιομηχανικά κράτη της Δύσης. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα, από το 89% της συνολικής αξίας των συναλλαγών που καταγράφονται το 52% γίνεται με κράτη της Δυτικής Ευρώπης (Αγγλία 30%, Γαλλία 15%, Γερμανία 4%, Ιταλία 3%), τα οποία απορροφούν τα αγροτικά προϊόντα της Ελλάδας για να καλύψουν τις διατροφικές ανάγκες των εργατικών πληθυσμών τους αλλά και τις πρώτες ύλες της για να τις επεξεργαστεί η βιομηχανία τους, ενώ, από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα έχει ανάγκη τα βιομηχανικά τους προϊόντα, λόγω της υπανάπτυξης της δικής της βιομηχανίας. Από το υπόλοιπο 37%, το 13% γίνεται με την Τουρκία, το 11% με την Αυστρία, το 10% με τη Ρωσία και μόλις το 3% με τις ΗΠΑ.

Η Αγγλία είναι το κράτος που οι εμπορικές του συναλλαγές με την Ελλάδα είναι οι μεγαλύτερες και τούτο οφείλεται στο ότι απορροφούσε το σύνολο σχεδόν των εξαγωγών σταφίδας αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό των μεταλλευμάτων (μολύβδου), ενώ εξάγει μεγάλες ποσότητες υφασμάτων, που είναι προϊόντα της βιομηχανίας της. Η Γαλλία (η οποία εισάγει δέρματα) αλλά και μικρότερα ευρωπαϊκά κράτη, όπως το Βέλγιο, ακολουθούσαν. Οι εμπορικές σχέσεις με την Οθωμανική

Αυτοκρατορία, αν και υπαρκτές, δεν βρίσκονταν στην πρώτη θέση από πλευράς όγκου και αξίας, λόγω των τεταμένων σχέσεων των δύο χωρών, και αφορούν γεωργικοκτηνοτροφικά προϊόντα. Από την Αυστρία εισάγεται στην Ελλάδα ξυλεία, ενώ η Ρωσία, κατεξοχήν σιτοπαραγωγός χώρα, εξάγει στην Ελλάδα σιτηρά που την βοηθούν να καλύψει το επισιτιστικό της πρόβλημα. Τέλος, το ύψος των συναλλαγών με τη Γερμανία, την Ιταλία και τις ΗΠΑ κατά την εποχή αυτή ήταν περιορισμένο.

Βήμα 5

Βήμα 4

Βήμα 3

Βήμα 2

Βήμα 1

Εξασκούμε ...

A. Ερωτήσεις

1. Με ποιον τρόπο η "Μεγάλη Ιδέα" επηρέασε την οικονομική ανάπτυξη του ελληνικού βασιλείου;
2. Να παρουσιάσετε τους ρυθμούς ανάπτυξης του ελληνικού εμπορίου, να αναλύσετε τις εισαγωγές και τις εξαγωγές προϊόντων και να αναφέρετε τις χώρες με τις οποίες η Ελλάδα διατηρεί εμπορικούς δεσμούς.
3. Αφού αναφέρετε τα σημαντικότερα εμποροναυτικά κέντρα πριν και μετά την Επανάσταση, να εξηγήσετε τους λόγους που οδήγησαν στην παρακμή των πρώτων και στην ανάπτυξη των δεύτερων.
4. Με ποιους τρόπους αντιμετωπίστηκε το ζήτημα των εθνικών γαιών κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και ποια ήταν η οριστική αντιμετώπιση του κατά τον 19ο αιώνα; Να αξιολογήσετε τα αποτελέσματα των προσπαθειών που έγιναν.
5. Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές μεταλλευτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα;
6. Η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας και ο ρόλος της στους επιμέρους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας του νέου ελληνικού κράτους.
7. Να συγκρίνετε τις προσπάθειες που έγιναν για βιομηχανική ανάπτυξη κατά τις πρώτες δεκαετίες της ανεξαρτησίας με αυτές που παρατηρούνται μετά το 1870 και κυρίως στις αρχές του 20ου αιώνα και να καταγράψετε τα συμπεράσματά σας σχετικά με το χαρακτήρα της ελληνικής βιομηχανίας.

8. Ποια ήταν η κατάσταση στην υποδομή του νέου ελληνικού κράτους μετά την ανεξαρτησία και ποιες αντιξοότητες αντιμετώπισε η διοίκηση στην προσπάθεια της να βελτιώσει τις συνθήκες;
9. Να εντοπίσετε αρνητικά και θετικά στοιχεία στην ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου στο ελληνικό κράτος.
10. Ως το 1880 το σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας είχε μήκος 9 χλμ., ενώ τα επόμενα 15 χρόνια εκατονταπλασιάστηκε. Να εξηγήσετε τους λόγους της υπανάπτυξης του δικτύου ως το 1880, καθώς και τα αίτια που οδήγησαν στη διεύρυνση του στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα.
11. Τα δάνεια που χορηγήθηκαν στην Ελλάδα το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα: ποιοι λόγοι επέβαλαν τη σύναψή τους, πώς χρησιμοποιήθηκαν και ποια αποτελέσματα είχαν (αρνητικά και θετικά) στην εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας;
12. Να αναφέρετε τους λόγους που οδήγησαν στην επιβολή Δ.Ο.Ε. στην Ελλάδα και τα αποτελέσματα που είχε η ρύθμιση αυτή στην ελληνική οικονομία.
13. Η σχέση του ελληνικού κράτους και των Ελλήνων της διασποράς κατά την περίοδο 1830-1870:
 - α) η στάση των ομογενών προς το νέο ελληνικό βασίλειο και οι λόγοι που οδήγησαν στην υιοθέτηση της στάσης αυτής,
 - β) οι προσπάθειες του ελληνικού κράτους για την προσέλκυση των κεφαλαίων των ομογενών και τα αποτελέσματά τους.
14. Να συγκρίνετε τις δραστηριότητες των Ελλήνων της διασποράς στο νέο ελληνικό κράτος στα τέλη του 19ου αιώνα με αυτές στις αρχές του 20ου αιώνα.
15. Η στάση και η συμβολή των ιδιωτών εσωτερικού και εξωτερικού στην κατασκευή δημοσίων έργων, στην οργάνωση του τραπεζικού συστήματος και στην ανάπτυξη της ατμοπλοΐας.
16. Τι γνωρίζετε για την ανάπτυξη της βιομηχανίας και για την κατασκευή δημοσίων έργων στο νέο ελληνικό κράτος μέχρι το 1870;
17. Να αποδώσετε με συντομία το περιεχόμενο των όρων που ακολουθούν:
 - A. Τανζιμάτ
 - B. Σκωρίες
 - Γ. Εκδοτικό δικαίωμα
 - Δ. Εμβάσματα
 - E. Δ.Ο.Ε.**ΣΤ.** Μετρικό σιδηροδρομικό δίκτυο.

B. Στις παρακάτω απόψεις βάλτε σε κύκλο το Σ, αν είναι σωστές, ή το Λ, αν είναι λανθασμένες, και αιτιολογήστε τις προτάσεις που θα χαρακτηρίσετε ως λανθασμένες.

Κατά τον 19ο αιώνα:

1. Ο πληθυσμός του ελληνικού κράτους αυξανόταν με αργό ρυθμό και ποτέ δεν πλησίασε τον ανάλογο ρυθμό ανάπτυξης των δυτικών κρατών. Σ Λ
2. Οι μετακινήσεις ανθρώπων από την αγροτική ύπαιθρο στα αστικά κέντρα του ελληνικού βασιλείου είχε ως μοναδικό στόχο την εγκατάσταση σε αυτά. Σ Λ
3. Το ελληνικό βασίλειο δε διέθετε τις απαιτούμενες συνθήκες για τη βιομηχανική ανάπτυξη. Σ Λ
4. Οι ισχυροί ελληνικοί εμπορικοί οίκοι του εξωτερικού συνεργάστηκαν αρμονικά και με τους εγχώριους εμπόρους για την επέκταση των εμπορικών τους δραστηριοτήτων. Σ Λ
5. Οι συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί των ευρωπαϊκών Δυνάμεων ευνόησαν την ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας κατά την προεπαναστατική περίοδο. Σ Λ
6. Αν και η προσπάθεια για την ανάπτυξη της ατμοπλοΐας ξεκίνησε από τα μέσα του 19ου αιώνα, η οικονομική αδυναμία του νέου κράτους δεν επέτρεψε την ανάπτυξη της μόνο παρά στο τέλος του 19ου και κυρίως στις αρχές του 20ου αιώνα. Σ Λ
7. Η λύση του προβλήματος των εθνικών κτημάτων που προωθήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση περιελάμβανε και πολιτικές σκοπιμότητες. Σ Λ
8. Η εκμετάλλευση των αλυκών αποτελούσε σημαντική πηγή για τα δημόσια έσοδα. Σ Λ
9. Η δημιουργία τραπεζικού συστήματος στο νέο ελληνικό κράτος είχε ως βασικό στόχο την εξαφάνιση της τοκογλυφίας που επικρατούσε ως τότε. Σ Λ
10. Κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας το πιστωτικό σύστημα ήταν συνδεδεμένο κυρίως με τον βιομηχανικό τομέα που προσπαθούσε να αναπτυχθεί. Σ Λ
11. Η ελληνική βιομηχανία προσπάθησε από πολύ νωρίς να μειώσει τον κρατικό παρεμβατισμό που περιόριζε τις επιχειρηματικές δραστηριότητες. Σ Λ
12. Η αξιοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων βοήθησε σημαντικά στη δημιουργία οδικού δικτύου στο νεοελληνικό κράτος. Σ Λ
13. Η διώρυγα της Κορίνθου ήταν το μεγαλύτερο απ' όλα τα τεχνικά έργα που κατασκευάστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα στην Ελλάδα.

	Σ	Λ
14. Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες αποτέλεσαν ανασταλτικό παράγοντα στην ανάπτυξη του οδικού δικτύου στην Ελλάδα.	Σ	Λ
15. Το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού σιδηροδρομικού δικτύου ήταν μετρικό, δηλ. με γραμμές πλάτους 1,56 μ. και εξυπηρετούσε τοπικές ανάγκες.	Σ	Λ
16. Η αποπληρωμή των δανείων της ανεξαρτησίας έγινε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Όθωνα.	Σ	Λ
17. Το μεγαλύτερο μέρος από τα δάνεια που σύναψε η Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα χρησιμοποιήθηκε για την αποπληρωμή παλαιότερων δανείων.	Σ	Λ
18. Η βασική αρμοδιότητα του Δ.Ο.Ε. ήταν η παροχή συμβουλών προς τις ελληνικές κυβερνήσεις που θα βελτιώναν τα οικονομικά του κράτους.	Σ	Λ
19. Στους Έλληνες της διασποράς ανήκαν κυρίως μεσοαστικά και μικροαστικά στρώματα.	Σ	Λ
20. Η στάση των πλούσιων Ελλήνων της διασποράς προς το ελληνικό κράτος καθοριζόταν από τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στον ευρωπαϊκό χώρο.	Σ	Λ

Γ. Να τοποθετήσετε τα παρακάτω στοιχεία στη στήλη που ανήκουν. Μερικά στοιχεία δεν αντιστοιχούν σε καμία κατηγορία.

ασήμι, χρυσός, άνθρακας, σταφίδα, ελαιόλαδο, νήματα, κρασί, βαμβάκι, μηχανήματα, μαστίχα, μόλυβδος, σμύριδα, σιτηρά, υφάσματα, ζυλεία, καπνός, χημικά προϊόντα, αλιευτικά προϊόντα

**ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ**

ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ

ΕΞΑΓΩΓΕΣ

--	--

Δ. Να γράψετε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της Β΄ στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της Α΄ στήλης. (Κάποια στοιχεία της Β΄ στήλης δεν ανήκουν πουθενά).

Α	Β
___ 1839	α. Ευρωπαϊκή οικονομική κρίση
___ 1866	β. Ολοκλήρωση του σιδηροδρομικού δικτύου
___ 1881	γ. Ελληνοτουρκικός πόλεμος
___ 1898	δ. Ξεκίνησε τη λειτουργία του ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος
___ 1909	ε. Ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας στα υπό αγγλική κατοχή Ιόνια Νησιά
	στ. Η γαλλοϊταλική εταιρεία Σερπιέρι-Ρου άρχισε τις εργασίες εξαγωγής μεταλλευμάτων στο Λαύριο
	ζ. Ξεκίνησε το έργο της διάνοιξης της διώρυγας της Κορίνθου
	η. Ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας

Ε.1. Λαμβάνοντας υπόψη το κείμενο του βιβλίου σας και το περιεχόμενο των παρακάτω πηγών να επισημάνετε :

- α)** τους λόγους που ανάγκασαν την Ελλάδα να καταφύγει στον εξωτερικό δανεισμό και τους τομείς που χρησιμοποιήθηκαν τα δάνεια,
β) τις συνέπειες της επιβολής του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στην εθνική οικονομία.

ΠΗΓΗ1

Αποτέλεσμα του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897 υπήρξε και η επιβολή στην Ελλάδα Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ...

Η Ελληνική κυβέρνηση μετά την ήττα, τον Ιούλιο του 1897, κατέβαλε ύστατες προσπάθειες να συμβιβαστεί με τους δανειστές και να αποτρέψει τον έλεγχο. Πρώτα ο διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας Στ. Στρέιτ και στη συνέχεια ο Α. Συγγρός ανέλαβαν τις διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους των ομολογιούχων, αλλά χωρίς επιτυχία ...

Η επίσημη ονομασία του οργανισμού, που ουσιαστικά ανέλαβε τη διαχείριση της Ελληνικής οικονομίας ήταν αρχικά Διεθνής Επιτροπή Ελέγχου. Ο όρος αυτός “όζων δουλείας” αντικαταστάθηκε ύστερα από ένα χρόνο με τον όρο Διεθνής Οικονομική Επιτροπή (Δ.Ο.Ε.) αλλά στη συνείδηση όλων και στην ιστορία έμεινε η λέξη Έλεγχος, γιατί αυτό ήταν στην πραγματικότητα. ...

Ο οικονομικός έλεγχος που επιβλήθηκε στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα βαρύς, αλλά αποβλέποντας πάντα στο συμφέρον των ομολογιούχων, είχε και ορισμένες ευνοϊκές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Ο νόμος ΒΦΙΘ' (σημ: σχετικός νόμος που ψηφίστηκε από την ελληνική στις 21 Φεβρουαρίου 1898 και αφορά στην ίδρυση του Δ.Ο.Ε.) περιείχε διατάξεις που περιόριζαν την αναγκαστική κυκλοφορία και έτσι βοηθούσαν τη νομισματική σταθερότητα και τη βελτίωση της εσωτερικής αξίας της δραχμής. Επίσης με τον έλεγχο εμπεδώθηκε η ελληνική πίστη, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα συνάψεως νέων δανείων, που τα χρειάστηκε η Ελλάδα στα χρόνια που ακολούθησαν.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΔ', σσ. 164-165

ΠΗΓΗ 2

Η πτώχευση της Ελλάδας ως αναπόφευκτο αποτέλεσμα μιας τέτοιας δανειακής επιβάρυνσης εξανάγκασε το ελληνικό κράτος να αποδεχθεί τη μέγιστη των ταπεινώσεων, την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Η διεθνής οικονομική επιτροπή, η οποία συστάθηκε με υπόδειξη των Μεγάλων Δυνάμεων, αποτελείται από εκπροσώπους των ξένων τραπεζών και έδρευε στο ελληνικό έδαφος, ενώ ο ρόλος της δε σταματούσε στον έλεγχο και τη διαχείριση των εσόδων του κράτους, αλλά προχωρούσε και στη βαρύνουσα γνωμάτευση για την έκδοση χρήματος, για τη σύναψη νέων δανείων και γενικά για όλα σχεδόν τα δημοσιονομικά θέματα.

Οι υπερεξουσίες αυτές της διεθνούς οικονομικής επιτροπής ουσιαστικά αναιρούσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα τις εξουσίες της ελληνικής κυβέρνησης και του Κοινοβουλίου, καθώς οι αποφάσεις του κράτους για σχεδιασμούς οικονομικής ανάπτυξης ελέγχονταν από εξωελλαδικά κέντρα, ερήμην του ελληνικού λαού.

Με το τρόπο αυτό το ξένο κεφάλαιο, το οποίο την αμέσως προηγούμενη περίοδο (1850-1875) είχε εξουδετερώσει τις σποραδικές και ελάχιστα οργανωμένες προσπάθειες του εγχώριου κεφαλαίου να μπει στη σφαίρα της παραγωγής και να προχωρήσει σε βιομηχανικές επενδύσεις, αυτή την περίοδο (1875-1900) αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει το ίδιο κάποιες λειτουργίες με προϋποθέσεις και όρους τέτοιους που θα διασφαλίζουν τα συμφέροντα και την κυριαρχία του.

Σ. Τζόκα, *Ανάπτυξη και Εκσυγχρονισμός στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα*, σσ. 188-189

Ε.2. Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το περιεχόμενο της πηγής που ακολουθεί να παρουσιάσετε τις προσπάθειες που έγιναν για την ανάπτυξη του οδικού δικτύου και να αναλύσετε τη σημασία αυτής της ανάπτυξης για την εθνική οικονομία.

Το οδικό δίκτυο και η σημασία του για το εμπόριο

Το πρώτο μέλημα του Τρικούπη ήταν η ανάπτυξη της συγκοινωνίας... Το κόστος και οι δυσκολίες της μεταφοράς εμπόδιζαν την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς. Σε εποχή καλής εσοδείας τα δημητριακά σάπιζαν στην Τρίπολη, ενώ στο Ναύπλιο γίνονταν εισαγωγές. Στη Λειβαδιά το 1857 τα σιτάρια χαρίζονταν, την ώρα που στην Αθήνα η τιμή τους έφτανε στις 6 δραχμές το κιλό. Γύρω στο 1880 τα τούβλα που έφτιαχναν στο Μαραθώνα κόστιζαν 16 δραχμές η χιλιάδα. Για να φθάσουν ως την Αθήνα χρειάζονταν ταξίδι 8 ωρών και η τιμή τους ανέβαινε στις 60 δραχμές... Ένα από τα πρώτα μέτρα της κυβερνήσεως Τρικούπη, στις 14 Μαρτίου 1882,

ήταν η σύναψη δανείου οδοποιίας 20.000.000 δραχμών από την Εθνική Τράπεζα. Ως το 1890 δαπανήθηκαν άλλα 30.000.000 και το οδικό δίκτυο τριπλασιάστηκε και ξεπέρασε σε σύνολο τα 4.000 χιλιόμετρα.

*Κ. Τσουκαλάς, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών,
τ. ΙΔ', σσ. 50-51*

E.3. Να προσδιορίσετε τους λόγους οικονομικής ανάπτυξης της Σύρου κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά την ελληνική επανάσταση, βασιζόμενοι στις ιστορικές γνώσεις και τις πληροφορίες του κειμένου που ακολουθεί.

Αποδεδειγμένοι από τους εξαναγκασμούς που υφίσταντο ως “υποταγμένη εθνότητα” στο πλαίσιο της Αυτοκρατορίας, οι επιχειρηματίες που εγκαθίστανται στη Σύρα, με επικεφαλής τους Χιώτες μεγαλεμπόρους, θα μπορέσουν επιτέλους να αξιοποιήσουν το εμπορικό τους ταλέντο. Καθώς ελέγχουν τα δίκτυα των ανταλλαγών στην περιοχή, και βρίσκονται σε διαρκή επαφή με τους συγγενικούς τους ελληνικούς εμπορικούς οίκους της διασποράς, στο Λονδίνο, τη Μασσαλία, το Αμστερνταμ, την Τερνέστη ή την Οδησό, θα καταστήσουν τη νέα τους πατρίδα αναγκαίο ενδιάμεσο σταθμό στην κίνηση των ανταλλαγών ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή. “Επειδή και σεις μετέρχεσθε το εμπόριον της μανιφατούρας, έχετε μέγα συμφέρον να εξοδεύετε όσον δύνασθε πράγμα εδώ, καθώς και άλλοι κάμνουν (...). Είναι περιττόν να σας είπω ότι αι υποθέσεις σας θέλουν θεωρείσθαι με συγγενικόν ζήλον...”, γράφει ο Λουκάς Ράλλης, πιθανότατα στους συγγενείς του στο Λονδίνο. Η Σύρα θα γίνει, λοιπόν, ένα είδος αποθήκης, ένα εμπορικό πρακτορείο της ανατολικής Μεσογείου. Αγοράζει από τη Δύση, χονδρικά και επί πιστώσει τις περισσότερες φορές, υφάσματα βαμβακερά και μάλλινα, σιδερικά και είδη κγκκαλερίας, δέρματα και ζάχαρη, και τα συγκεντρώνει στις αποθήκες της διαμετακόμισης ώσπου να τα μοιράσει σιγά σιγά στα διάφορα λιμάνια της Ελλάδας και του Αρχιπελάγους, “όπου οι αποστολές εμπορευμάτων γίνονται σταδιακά, κάθε φορά που παρουσιάζονται οι αντίστοιχες ανάγκες...”. Σε αντάλλαγμα συγκεντρώνει και εξάγει τα προϊόντα του περίγυρου: δημητριακά, σπόγγους και ακατέργαστα δέρματα, βερμυγιόν και φυσικά το μετάξι.

.....
Εδώ οι εμπορικές και τραπεζικές πράξεις αποτελούν μέρος της καθημερινότητας: το παιγνίδι με τις μεταβολές των τιμών στο χρόνο ή με τις διαφορές τους από τόπο σε τόπο, οι αγοραπωλησίες συναλλαγμάτων, η προεξόφληση συναλλαγματικών. Χωρίς να ξεχνάμε και τις συμφωνίες για ναύλωση καραβιών που κλείνονται επί τόπου· γιατί, εκτός των άλλων, η Σύρα θα γίνει και το κέντρο της ιστιοφόρου εμπορικής ναυτιλίας που ανασυγκροτείται ταχύτατα, μετά τις καταστροφές του πολέμου, και ξαναβρίσκει την κυρίαρχη θέση της στην ακτοπλοΐα του Αρχιπελάγους, αλλά και στη μεταφορά των δημητριακών από τη Μαύρη Θάλασσα και τις εκβολές του Δούναβη στη Μασσαλία και το Κάδιξ.

*Χρ. Αγριαντώνη, Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα
Ιστορικό Αρχείο Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα 1986, σσ. 84-86*

Ε.4. Με βάση τις πηγές και τις πληροφορίες που αποκομίσσατε από το σχολικό σας εγχειρίδιο να παρουσιάσετε και να χαρακτηρίσετε τις δραστηριότητες των ομογενών στο ελληνικό κράτος κατά την περίοδο 1870-1900.

Η παρουσία στην Ελλάδα Ελλήνων κεφαλαιούχων της Διασποράς

“... Η μαζική εμφάνιση στην ελλαδική κοινωνία των ανθρώπων του παροικιακού ελληνισμού αποτέλεσε ένα νεωτερισμό πρώτου μεγέθους. Και αυτός ακόμη ο τόσο “ευρωπαϊοστρεφής” Εμμανουήλ Ροΐδης, προσχωρώντας στο γενικό συναίσθημα της λαϊκής προπαγάνδας, χαρακτήρισε τους επαναπατριζόμενους ομογενείς σαν “σπείρα μεγαροκτιστών”, οι οποίοι “ως νέοι Ηρακλιδείς, επέδραμον εις την Αθήνα εκ του Χαβσαροχάνου” (εννοεί την αγορά της Κων/πόλεως). Ακόμα πιο αναλυτικά, ο Ροΐδης έδινε την εξής γραφική περιγραφή στην επιθεώρηση “*Ασμοδαίος*”:

“... Επέδραμεν εκ των παραλίων του θρακικού Βοσπόρου εις την Αττικήν φυλή ανθρώπων, οίτινες καυχώνται επί ελληνική καταγωγή και πατριωτισμό. Ψωμάρπαγες, σαρκοβόροι και μάλιστα τρεφόμενοι εκ κρέατος αυτοχθόνων... Τρώνουν εις τα γεύματά των πλακούντια εκ κρέατος ιθαγενούς... Στρατηλάτης των Μέγας είναι ο Ανδρέας Τσιγκρός”.

Η παρουσία στην Ελλάδα, για πρώτη φορά, τόσων Ελλήνων κεφαλαιούχων και τόσων κεφαλαίων δημιούργησε ένα κλίμα κερδοσκοπίας σε έκταση πρωτοφανή. Στις δημοτικές εκλογές του 1883 ο Στέφανος Ξένος απένειμε στους πλούσιους ομογενείς το χαρακτηρισμό “*χρυσοκάνθαροι*”, ο οποίος και ευτύχησε να υιοθετηθεί από τη σχετική φιλολογία της εποχής. Ο όρος αυτός φαίνεται ότι εξέφραζε όλη την αμηχανία, την ανασφάλεια και τη δυσφορία του εγχώριου μικροαστισμού απέναντι στην εισβολή των μεγιστάνων του κεφαλαίου”.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΔ΄, σ. 57

ΣΤ. 1. Αφού μελετήσετε τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί και με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε:

- α.** την πορεία της ελληνικής ναυτιλίας στο νέο ελληνικό κράτος κατά τον 19^ο αιώνα
- β.** τις προσπάθειες που έγιναν για τον εκσυγχρονισμό της.

Η εξέλιξη της ελληνικής ναυτιλίας κατά την περίοδο 1840 – 1910

ΕΤΟΣ	Ιστιοφόρα		Ατμόπλοια	
	Αριθμός πλοίων	Χωρητικότητα (Τόνοι)	Αριθμός πλοίων	Χωρητικότητα (Τόνοι)
1840	837	94.000	-	-
1850	1.482	248.000	-	-
1860	1.212	234.000	1	150
1875	1.107	210.000	27	8.200
1892	1.292	213.000	103	60.400
1903	1.030	145.000	209	202.000
1911	760	102.000	347	384.000

ΣΤ. 2. Με βάση τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί και τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε τις προσπάθειες που έγιναν για την ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Ελλάδα από το 1870 έως το 1917 και τα αποτελέσματά τους.

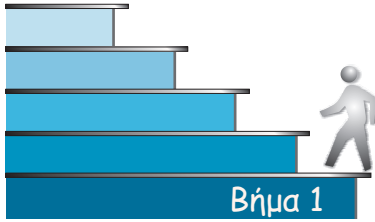
Η ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας

Έτη	Αριθμός Βιομηχανιών	Αριθμός Εργατών	Ιπποδύναμη	Αξία εγκαταστάσεων
1867	22	7.300	300	-
1873	45	7.342	1.967	20 εκατ.
1875	95	-	-	26 εκατ.
1878	108	-	2.884	-
1889	145	-	8.568	-
1892	-	-	10.000	42 εκατ.
1917	2.213	35.500	70.000	

Ενότητα 2^η

Από την αγροτική οικονομία
στην αστικοποίηση

Γ. Οι οικονομικές εξελίξεις
κατά τον 20^ο αιώνα

α) Επισημαίνω τη δομή και τα κύρια σημεία των κεφαλαίων β) Προσέχω τις παραγράφους που σχετίζονται μεταξύ τους

1. Το αγροτικό ζήτημα

Προσοχή! Σχετίζεται με το κεφάλαιο Β3

Εξελίξεις στον αγροτικό τομέα στο σύγχρονο κόσμο

**1880-1910:
Το ζήτημα των τσιφλικιών**

**Η αγροτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα.
1910-1925:
Το ζήτημα των τσιφλικιών**

Αποτελέσματα

Προσοχή! Η Αγροτική Τράπεζα σχετίζεται με τα κεφ. Β5 και Γ8

- ▶ Υποχώρηση της κυριαρχίας του αγροτικού τομέα λόγω της Βιομηχανικής Επανάστασης
- ▶ αγροτική μεταρρύθμιση
- ▶ Η Ελλάδα κινείται με αργούς ρυθμούς στις νέες συνθήκες
- ▶ Αποφυγή εντάσεων με τη διανομή των εθνικών γαιών
- ▶ Διεύρυνση ελληνικού κράτους ⇒ ζήτημα μεγάλης ιδιοκτησίας
- ▶ Τσιφλίκια Θεσσαλίας: αναχρονιστικός θεσμός των κολίγων, κερδοσκοπία στο σιτάρι
- ▶ 1907: ψήφιση νόμων για απαλλοτριώσεις μεγάλων ιδιοκτησιών και διανομής τους σε ακτήμονες
- ▶ 1913–Βαλκανικοί Πόλεμοι:
 - ⇒ περιπλοκή αγροτικού ζητήματος (μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες)
- ▶ 1917 (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος- Εθνικός Διχασμός).
 - ⇒ απόφαση κυβέρνησης Βενιζέλου για αγροτική μεταρρύθμιση
 - ⇒ απαλλοτριώσεις μεγάλων ιδιοκτησιών μετά τον πόλεμο για αποκατάσταση των προσφύγων
- ▶ αναδιανομή καλλιεργήσιμων εκτάσεων
- ▶ ολοκλήρωση μεταρρύθμισης
- ▶ νέα προβλήματα:
 - ⇒ δυσκολία εμπορευματοποίησης της παραγωγής
 - ⇒ μικροκαλλιεργητές θύματα των εμπορών
- ▶ αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων με την ίδρυση: Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών, συνεταιρισμών

2. Τα πρώτα βήματα του εργατικού κινήματος

Λόγοι για την καθυστέρηση της ανάπτυξης του εργατικού κινήματος

- ▶ διαφορές εργατικού κινήματος Ελλάδος σε σχέση με άλλες χώρες
- ▶ τέλη 19^{ου} αιώνα: σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις
- ▶ Λόγοι καθυστέρησης:
 - ⇒ απουσία μεγάλων βιομηχανικών μονάδων
 - ⇒ στα δημόσια έργα οι εργάτες είναι αλλοδαποί
 - ⇒ επικράτηση Μεγάλης Ιδέας.

Λόγοι ανάπτυξης εργατικού κινήματος τον 20^ο αιώνα

- ▶ ενσωμάτωση Θεσσαλονίκης (Βαλκανικοί Πόλεμοι):
 - ⇒ Φεντερασιόν
- ▶ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος:
 - Ωρίμανση κινήματος:**
 - ⇒ Γ.Σ.Ε.Ε., Σ.Ε.Κ.Ε.

Προσοχή! Για το ΣΕΚΕ βλ. και σσ. 99-100 του σχολικού εγχειριδίου.

3. Οι οικονομικές συνθήκες κατά την περίοδο 1910-1922

Ο Βενιζελισμός και η οικονομική του άποψη

- ▶ 1910-1922: Βενιζελισμός: νέα πολιτική αντίληψη με εκφραστή τον Ελ. Βενιζέλο
- ▶ στον οικονομικό τομέα:
 - ⇒ το Κράτος μοχλός έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού
 - επιδίωξη ενσωμάτωσης του εκτός συνόρων Ελληνισμού
 - διεκδίκηση θέσης στο σύγχρονο κόσμο
 - ☞ θεσμικός εκσυγχρονισμός
 - ☞ ανάπτυξη παραγωγικών δυνάμεων του έθνους

Ο ρόλος της αστικής τάξης

- ▶ συσπείρωση αστικής τάξης γύρω από το Βενιζέλο
- ▶ ισχυρή ελληνική οικονομική παρουσία στην Ανατ. Μεσόγειο
- ▶ αίτημα δημιουργίας ισχυρού εθνικού κέντρου

Κατάσταση εθνικής οικονομίας

- ▶ εμφανής πρόοδος
 - ⇒ πλεονασματικοί προϋπολογισμοί
 - ⇒ αντιμετώπιση αγροτικής κρίσης

Οι συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων

- ▶ σημαντικό κόστος, αλλά δεν κλόνισαν την εθνική οικονομία
- ▶ μεγάλα κέρδη: η Ελλάδα υπολογίσιμη δύναμη
- ▶ πρόβλημα: παρουσία ισχυρών μειονοτήτων

4. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Οι εξελίξεις την περίοδο 1914-1917

- ▶ δύσκολες και περίπλοκες συνθήκες:
 - ⇒ περίοδος εθνικού διχασμού (σύγκρουση Βενιζέλου – παλατιού)

Η οικονομική πλευρά της εξόδου της Ελλάδας στον Α΄ Παγκ. Πόλεμο

- ▶ 1917: ενοποίηση χώρας υπό τον Βενιζέλο με την επέμβαση των Συμμάχων,
- ▶ το κόστος συμμετοχής απαιτούσε εξωτερική αρωγή
- ▶ ιδίομορφος (θεωρητικός) δανεισμός από Αγγλία, Γαλλία, Η.Π.Α.

Το δημοσιονομικό αδιέξοδο 1918-1922

- ▶ Νοέμβριος 1920 ⇒ εκλογική ήττα Βενιζέλου
 - ⇒ ανάληψη εξουσίας από φιλοβασιλικούς
- ▶ επιδείνωση οικονομικών
- ▶ Μάρτιος 1922 → δημοσιονομικό αδιέξοδο → διχοτόμηση δραχμής

5. Η οικονομική ζωή κατά την περίοδο 1922-1936

Η άφιξη των προσφύγων

- ▶ 1922 - Μικρασιατική Καταστροφή
- ▶ κεντρική παράμετρος ⇒ άφιξη και αποκατάσταση προσφύγων:

Η παρέμβαση του κρατικού μηχανισμού

- ▶ ανάγκη κάλυψης της χρόνιας ανεπάρκειας της ελληνικής διοίκησης για αποφυγή ολικής καταστροφής
- ▶ ανασταλτικοί παράγοντες που σχετίζονται με την τεταμένη πολιτική κατάσταση
- ▶ μέσα κάλυψης των αναγκών:
 - ⇒ αξιοποίηση μουσουλμανικών περιουσιών
 - ⇒ εξωτερική βοήθεια
- ▶ αξιολόγηση → επαρκής η αντίδραση του κρατικού μηχανισμού

6. Η ελληνική οικονομία κατά την περίοδο του μεσοπολέμου

Προσοχή! Το κεφάλαιο περιέχει συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής

Πλεονεκτήματα ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο

- ▶ εθνική ομογενοποίηση (7% μειονότητες)
- ▶ ολοκλήρωση αγροτικής μεταρρύθμισης
- ▶ προώθηση αστικοποίησης
- ▶ βελτίωση υποδομών
- ▶ υιοθέτηση αναπτυξιακών πολιτικών
- ▶ εξάλειψη κοσμοπολιτισμού
- ▶ άφιξη προσφύγων

7. Οι μεγάλες επενδύσεις

Προσοχή! Και αυτό το κεφάλαιο εντάσσεται στις συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής

Συνέπειες τουμικρασιατικού πολέμου

- ▶ Αθήνα: 1.000.000 κάτοικοι με την έλευση των προσφύγων
 - ⇒ ύδρευση → 1925, αμερικάνικη εταιρεία ΟΥΛΕΝ
 - ⇒ ηλεκτροδότηση → βρετανική εταιρεία ΠΑΟΥΡΕΡ
 - ⇒ τηλεφωνικό δίκτυο → γερμανικές εταιρείες
 - ⇒ οδικό δίκτυο
 - ⇒ διευθέτηση χειμάρρων
- ▶ εγγειοβελτιωτικά έργα στην υπόλοιπη χώρα

8. Η Τράπεζα της Ελλάδος

Προσοχή! Σχετίζεται με τα κεφάλαια Γ1 (Αγροτική Τράπεζα) και Β5

Αφορμή

- ▶ **1927:** αίτημα Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών για παροχή δανείου

Αρμοδιότητες

- ▶ διαχείριση χρεών
- ▶ έκδοση χαρτονομίσματος
- ▶ εφαρμογή κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής

Συνθήκες δημιουργίας

- ▶ αντιδράσεις Εθνικής Τράπεζας
- ▶ πιέσεις ξένων συμβούλων
- ▶ Μάιος 1927: ίδρυση Τραπέζης Ελλάδος
- ▶ **1928:** λειτουργία Τραπέζης Ελλάδος

Έργο

- ▶ σταθερή ισοτιμία δραχμής – ξένων νομισμάτων

Αποτελέσματα στην οικονομία

- ▶ περίοδος ευφορίας των δημοσίων οικονομικών
- ▶ βελτίωση πιστοληπτικής ικανότητας του κράτους
- ▶ ενίσχυση εισροής συναλλάγματος και επενδύσεων
- ▶ ισχυρή δυναμική, πρωτοβουλίες κυβέρνησης Βενιζέλου (1928-32)

9. Η κρίση του 1932

Η κρίση

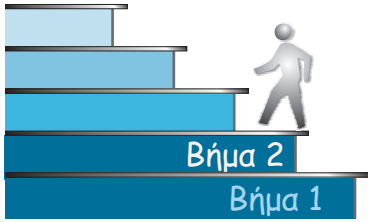
- ▶ 1929, Νέα Υόρκη → ξέσπασμα κρίσης, 1932: εκδήλωση κρίσης στην Ελλάδα

Συνέπειες στην ελληνική οικονομία

- ▶ **νόμισμα:**
 - ⇒ εξάντληση αποθεμάτων χρυσού και συναλλάγματος
 - ⇒ Άνοιξη 1932: → αναστολή μετατρεψιμότητας δραχμής
 - αναστολή εξυπηρέτησης εξωτερικών δανείων
- ▶ εγγειοβελτιωτικά έργα στην υπόλοιπη χώρα
- ▶ **πολιτική:** ⇒ ισχυρός κρατικός παρεμβατισμός
 - ⇒ προστατευτισμός
- ▶ **εξωτερικό εμπόριο:** ⇒ μέθοδος διακανονισμού “κλήριγκ”:

Πολιτικές συνέπειες

- ▶ δημιουργία ισχυρών συγκεντρωτικών κρατών
- ▶ 4.8.1936: επιβολή δικτατορίας Ιωάννη Μεταξά με την ανοχή του Παλατιού.

Επαναλαμβάνω τους βασικότερους ορισμούς και έννοιες των κεφαλαίων

Αγροτική μεταρρύθμιση:

Οι ραγδαίες εξελίξεις που γνώρισε ο σύγχρονος κόσμος στον οικονομικό τομέα άσκησαν σοβαρές πιέσεις στον αγροτικό χώρο, ο οποίος κυριαρχούσε παραγωγικά αλλά και κοινωνικά στην ιστορία των ανθρώπινων πολιτισμών ως το 19ο αιώνα. Με την βιομηχανική επανάσταση, η κυριαρχία αυτή άρχισε προοδευτικά να υποχωρεί και καθώς η κατοχή γης έπαυε προοδευτικά να είναι πηγή εξουσίας και κοινωνικού -ταξικού- κύρους, άνοιξαν οι δρόμοι προς την αγροτική μεταρρύθμιση. Προς την κατάργηση δηλαδή των μεγάλων ιδιοκτησιών και την κατάρτιση των αξιοποιήσιμων εδαφών σε μικρές παραγωγικές μονάδες, οικογενειακού χαρακτήρα, που ανταποκρίνονταν καλύτερα στις νέες παραγωγικές και κοινωνικές συνθήκες.

Φεντερασιόν:

Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913), η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό -για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο προσανατολισμό στις ιδέες, αποτέλεσε ορόσημο για την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή, σε νέες ιδέες, εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

Γ.Σ.Ε.Ε.:

Στη διάρκεια του πρώτου Παγκοσμίου πολέμου, οι πιέσεις που δέχτηκε η ελληνική κοινωνία, η εμπλοκή της σε διεθνείς υποθέσεις και ο αντίκτυπος της ρωσικής επανάστασης οδήγησαν το εργατικό και το σοσιαλιστικό κίνημα σε ταχύτατη ωρίμανση με αποτέλεσμα προς το τέλος του πολέμου να ιδρυθεί η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ) που συμπεριέλαβε κλαδικά και τοπικά σωματεία.

Σ.Ε.Κ.Ε.:

Οι υψηλοί δείκτες ανεργίας και οι άθλιες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης των εργατών οδήγησαν σε έντονη πολιτικοποίησή τους, κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα. Οι συνθήκες έδιναν την εντύπωση ότι οι πλούσιοι γίνονταν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Το 1918 ιδρύθηκε το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.) από συνέδριο σοσιαλιστών. Βασικές θέσεις του προγράμματος του ήταν δημοκρατία, παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα, εθνικοποίηση των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική, ζητούσε ειρήνη χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Τα προβλήματα που αφορούσαν διαμφισβητούμενα εδάφη, θα λύνονταν με δημοψηφίσματα. Το Σ.Ε.Κ.Ε. ήταν το πιο αυστηρά οργανωμένο κόμμα. Έως το 1919 ήταν υπέρ της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας. Σταδιακά απομακρύνθηκε απ' αυτή, παίρνοντας κομμουνιστική κατεύθυνση και υιοθετώντας την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Το 1924 προσχώρησε στην Τρίτη Κομμουνιστική Διεθνή και μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος.

Βενιζελισμός:

Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά βενιζελισμός. Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει την θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.

Διχοτόμηση της δραχμής:

Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα της Ελλάδας έφθασαν σε πλήρες αδιέξοδο. Ήδη από το 1918, ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό, ενώ ταυτόχρονα η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία είχε εξελιχθεί σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο. Παράλληλα, μετά το 1920 και την επιστροφή του Κωνσταντίνου στον ελληνικό θρόνο, οι Σύμμαχοι (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Η.Π.Α.), που

θεωρούσαν τον βασιλιά ανεπιθύμητο, είχαν διακόψει τις πιστώσεις προς την Ελλάδα. Τελικά, το αδιέξοδο αντιμετωπίστηκε με έναν απρόσμενο τρόπο: τη “διχοτόμηση της δραχμής”. Τα χαρτονομίσματα κόπηκαν στη μέση. Το αριστερό τμήμα εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου 20ετούς διάρκειας. Η επιχείρηση στέφθηκε από επιτυχία, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δραχμές και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926. Φυσικά, ο νομισματικός αυτός ελιγμός δεν στάθηκε ικανός να προλάβει τη μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτερες συνέπειες της.

Πάουερ:

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τον ερχομό των προσφύγων, την ίδια περίπου εποχή που γίνονταν σημαντικές επενδύσεις και σε άλλες υποδομές της χώρας, η βρετανική εταιρεία ΠΑΟΥΕΡ ανέλαβε την εγκατάσταση μονάδων παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην πρωτεύουσα αλλά και την εγκατάσταση ενός σύγχρονου δικτύου αστικών συγκοινωνιών, βασισμένου σε ηλεκτροκίνητα τραμ και λεωφορεία.

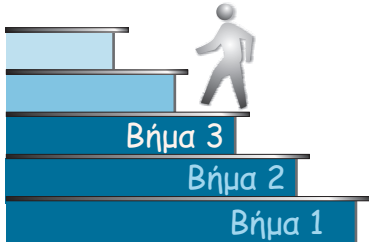
Ούλεν:

Οι ραγδαίες αλλαγές, τις οποίες προκάλεσαν στη χώρα οι συνέπειες του μικρασιατικού πολέμου, ανέδειξαν την ανάγκη για σημαντικές επενδύσεις στις υποδομές της χώρας. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας για παράδειγμα, ξεπέρασε, με την έλευση των προσφύγων, το 1.000.000 κατοίκους και, φυσικά, δεν μπορούσε πλέον να υδρεύεται με το χρονολογούμενο από τους ρωμαϊκούς χρόνους Αδριάνειο Υδραγωγείο. Τη λύση του ζητήματος ανέλαβε το 1925 η αμερικανική εταιρεία ΟΥΛΕΝ, με την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης στο Μαραθώνα.

κλήριγκ:

Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης του 1929 που ξεκίνησε από τη Νέα Υόρκη και εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο, ανάγκασε τις κυβερνήσεις των χωρών να πάρουν μέτρα για τον περιορισμό των επιπτώσεών της. Έτσι, εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές, και μια πολιτική προστατευτισμού, με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας. Η Ελλάδα, μετά το 1932, μπήκε και αυτή με τη σειρά της στο χώρο της κλειστής οικονομίας, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες. Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού “κλήριγκ”.

Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν δηλαδή με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στα πλαίσια ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

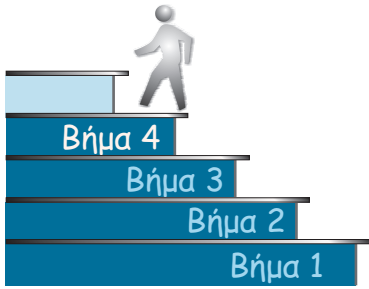
Συγκρατώ στη μνήμη μου τις κυριότερες χρονολογίες και συσχετίζω τα γεγονότα

Προσοχή! Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δώσεις σε διαφορετικά γεγονότα που συμβαίνουν κατά την ίδια χρονολογία ή χρονική περίοδο. Θα μπορέσεις με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσεις πιθανές συνδυαστικές ερωτήσεις που αναφέρονται σε μία χρονική περίοδο αλλά απαιτούν σύνθεση στοιχείων από διαφορετικά κεφάλαια πχ. το 1917 είχαμε εξελίξεις και στον αγροτικό και στον πολιτικό τομέα.

Τέλη του 19ου αιώνα:

	σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις στην Ελλάδα
1896:	οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις στο Λαύριο
1907:	ψήφιση νόμων για απαλλοτριώσεις των μεγάλων ιδιοκτησιών
1910-1922:	εμφάνιση της πολιτικής αντίληψης του βενιζελισμού
1910:	- συγκρούσεις στο χωριό Κιλελέρ - εμφανής πρόοδος της ελληνικής οικονομίας
1913:	τέλος των Βαλκανικών Πολέμων
Καλοκαίρι 1914:	ξέσπασε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος
1915-1917:	περίοδος εθνικού Διχασμού (σύγκρουση παλατιού και Βενιζέλου)
1915:	άσκοπη και δαπανηρή επιστράτευση
1916:	δημιουργία κυβέρνησης Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη - διάσπαση της χώρας σε δυο ουσιαστικά κράτη

1917:	<ul style="list-style-type: none"> - απόφαση της κυβέρνησης Βενιζέλου για την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης - ενοποίηση της Ελλάδας υπό το Βενιζέλο μετά τον εθνικό διχασμό με τη βοήθεια των Αγγλογάλλων - η Ελλάδα πήρε μέρος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο
Νοέμβριος 1920:	ο Βενιζέλος έχασε τις εκλογές στην Ελλάδα
Μάρτιος 1922:	αδιέξοδο στα οικονομικά της Ελλάδας - διχοτόμηση της δραχμής.
Αύγουστος 1922:	Μικρασιατική καταστροφή
1923-1924:	πολλαπλασιασμός θανάτων από φυματίωση και ελονοσία
1925:	η αμερικανική εταιρεία ΟΥΛΕΝ ανέλαβε την κατασκευή του φράγματος και της τεχνητής λίμνης του Μαραθώνα
1926:	επανάληψη της διχοτόμησης της δραχμής
1927:	αίτημα της Ελλάδας για παροχή δανείου στην Κοινωνία των Εθνών
Μάιος του 1927:	ιδρύθηκε η κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος
1928:	άρχισε να λειτουργεί η Τράπεζα της Ελλάδος
1928-1932:	τελευταία κυβέρνηση Ελευθερίου Βενιζέλου
1929:	εκδήλωση οικονομικής κρίσης στις Η.Π.Α.
δεκαετία 1930:	κυριαρχία δικτατορικών ή φασιστικών καθεστώτων σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη
1932:	εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και στην Ελλάδα - αναστολή μετατρεψιμότητας της δραχμής, αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων
4/8/1936:	Δικτατορία του Ι. Μεταξά

Μαθαίνω να αναλύω τους πίνακες και τις πηγές και να αξιοποιώ τα στοιχεία τους

Ερώτηση:

Να παρουσιάσετε τις συνέπειες που είχε η κρίση του 1929 για την ελληνική οικονομία βασιζόμενοι στην ιστορική αφήγηση και στις πληροφορίες που θα αποκομίσετε από το παράθεμα που ακολουθεί.

Οι συνέπειες των μέτρων του κρατικού παρεμβατισμού κατά το 1932

Τα μέτρα του 1932 αποτέλεσαν το ορόσημο για τη νέα ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής, η οποία συνεχίστηκε ως τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Άμεση συνέπεια ήταν ότι η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 60% σε σχέση με τα ξένα νομίσματα, ενώ παράλληλα οι τιμές των εγχώριων προϊόντων δεν ανέβηκαν παρά μόνο 13,4%. Αυτό είχε σαν συνέπεια ότι τα προϊόντα του εξωτερικού ακρίβυναν τουλάχιστον τέσσερις φορές περισσότερο από τα εγχώρια... Οι προϋποθέσεις αυτές οδηγούσαν εξ αντικειμένου στην ενθάρρυνση της εγχώριας παραγωγής... Σύμφωνα με τις στατιστικές της ΚΤΕ, κατά την περίοδο 1928-1938 η Ελλάδα σημείωσε την υψηλότερη αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στον κόσμο 165% μετά την ΕΣΣΔ (877%) και την Ιαπωνία (73%).

Κ. Βεργόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*,
Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΕ', σελ. 330

Εντοπίζω τα ζητούμενα της ερώτησης

- οι συνέπειες (αρνητικές και θετικές) της κρίσης του 1929
- στην ελληνική οικονομία

Επισημαίνω στην πηγή τα στοιχεία που θα χρησιμοποιήσω στην απάντησή μου

Τα μέτρα του 1932 αποτέλεσαν το ορόσημο για τη νέα ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής, η οποία συνεχίστηκε ως τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Άμεση συνέπεια ήταν ότι η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 60% σε σχέση με τα ξένα νομίσματα, ενώ παράλληλα οι τιμές των εγχώριων προϊόντων δεν ανέβηκαν παρά μόνο 13,4%. Αυτό είχε σαν συνέπεια ότι τα προϊόντα του

εξωτερικού ακρίβυναν τουλάχιστον τέσσερις φορές περισσότερο από τα εγχώρια... Οι προϋποθέσεις αυτές οδηγούσαν εξ αντικειμένου στην ενθάρρυνση της εγχώριας παραγωγής... Σύμφωνα με τις στατιστικές της ΚΤΕ, κατά την περίοδο 1928-1938 η Ελλάδα σημείωσε την υψηλότερη αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στον κόσμο 165% μετά την ΕΣΣΔ (877%) και την Ιαπωνία (73%).

Εντοπίζω το απόσπασμα της ιστορικής αφήγησης από το βιβλίο

Σσ. 55-56: “Η παγκόσμια ... στοιχεία”.

Συνθέτω την απάντησή μου: (με τα κανονικά γράμματα είναι οι πληροφορίες του βιβλίου ενώ με τα πλάγια τα στοιχεία που αποκόμισα από το παράθεμα)

Απάντηση:

Η παγκόσμια οικονομική κρίση, που ξεκίνησε από τη Νέα Υόρκη το 1929 και εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον κόσμο, έφτασε στην Ελλάδα σε μία εποχή “ενημερίας”. Η “ενημερία” σήμαινε ότι η εμπιστοσύνη των Ελλήνων σε ένα καλύτερο οικονομικά μέλλον είχε αποκατασταθεί, οι σκοτεινές εποχές της δεκαετίας του 1920 έδειχναν να απομακρύνονται, οι πληγές έκλειναν, η φτώχεια περιοριζόταν και το ελληνικό κράτος έδειχνε να σχεδιάζει το μέλλον με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και αισιοδοξία.

Οι προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης να αποτρέψει την κρίση εξάντλησαν τα αποθέματα της χώρας σε χρυσό και συνάλλαγμα. Την άνοιξη του 1932 όμως, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε να αποφύγει την αναστολή της μετατρεψιμότητας του εθνικού νομίσματος, καθώς και την αναστολή εξυπηρέτησης των εξωτερικών δανείων. Έτσι εγκαινιάστηκε μια περίοδος ισχυρού κρατικού παρεμβατισμού στα οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα στις εξωτερικές συναλλαγές, και μια πολιτική προστατευτισμού, με σκοπό την αυτάρκεια της χώρας. Η Ελλάδα μπήκε με τη σειρά της στο χώρο της κλειστής οικονομίας, όπου οι συναλλαγές καθορίζονταν περισσότερο από γραφειοκρατικές διαδικασίες παρά από ελεύθερες οικονομικές συμφωνίες.

Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά η μέθοδος του διακανονισμού “κλήρικ”. Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν δηλαδή με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς

ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στα πλαίσια ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές με το εξωτερικό ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

Αυτές οι θετικές συνέπειες καταγράφονται με σαφήνεια στο παράθεμα που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση. Το τελικό αποτέλεσμα τους ήταν η ανάπτυξη της εγχώριας παραγωγής που ξεκίνησε με την κατά 60% υποτίμηση της δραχμής, τη στιγμή που η άνοδος της τιμής των εγχώριων προϊόντων ανερχόταν μόλις στο 13,4%. Οι εισαγωγές επομένως μειώθηκαν, αφού η αξία των ξένων προϊόντων τετραπλασιάστηκε. Αυτό οδήγησε στην ενίσχυση της εγχώριας γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής για να έχει τη δυνατότητα η χώρα να καλύψει τις ανάγκες της που δεν μπορούσε να καλύψει με εισαγωγές. Έτσι εξηγείται η υψηλή σε ποσοστό αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής που τοποθέτησε την Ελλάδα στην τρίτη θέση παγκοσμίως. Ο κρατικός, λοιπόν, παρεμβατισμός ενίσχυσε την ανάπτυξη, μια ανάπτυξη που στηρίχθηκε στις εγχώριες παραγωγικές δυνάμεις.

Με τον ίδιο τρόπο εργαζόμαστε και στην ερώτηση που ακολουθεί και συνθέτουμε την απάντησή μας:

Ερώτηση:

Να αναλύσετε τους ανασταλτικούς παράγοντες που επηρέασαν την ανάπτυξη του ελληνικού εργατικού κινήματος κατά τον 19^ο αιώνα και να παρουσιάσετε τις συνέπειες που είχαν στις συνθήκες εργασίας των εργατών, βασιζόμενοι στις ιστορικές σας γνώσεις και στο κείμενο που ακολουθεί.

Οι συνθήκες εργασίας των εργατών στην Ελλάδα

Ελάχιστα καινούρια εργοστάσια υπάρχουν, θα μιλήσουμε γι' αυτά παρακάτω. Δίπλα σε αυτά τα σύγχρονα εργοστάσια συναντάμε ακόμα κλώστριες, υφαντουργούς και τεχνίτες με λίγα εργαλεία των οποίων η εργασία είναι περίπου αποκλειστικά χειρωνακτική. Εργάζονται για ατελείωτες ώρες μέσα σε θλιβερά σκοτεινά κτίρια, όπου δεν βρίσκουν ούτε έστω θέση για να κάτσουν, ή χώρους υγιεινής. Το βράδυ φεύγουν από την εργασία τους με τα χέρια βρώμικα για να ζαναέρθουν το επόμενο πρωί, στην ίδια ακριβώς κατάσταση, να ξαναρχίσουν τη δουλειά τους.

Η σκοτεινή και νοσηρή ατμόσφαιρα μέσα στην οποία μοχθούν για ώρες, δεν ανταμείβεται με κανενός είδους άνεση στην οικογενειακή τους ζωή. Η αξιολύπητη και αρρωστημένη όψη πολλών εργατών αποδεικνύει τον υπερβολικά σκληρό μόχθο που επιβάλλεται σ' αυτούς. Ο λαμπρός ήλιος της Ελλάδας σπάνια διεισδύει σ' αυτά τα ανθυγιεινά εργοστάσια, ιδιαίτερα σε αυτά των Τρικάλων και της Καλαμάτας, όπου ο αέρας δεν βρίσκει έστω και μία διέξοδο για να ανανεώσει τη χαλασμένη ατμόσφαιρα των χώρων όπου παρασκευάζονται τρόφιμα, όπως ψωμί, ζυμαρικά, ελαιόλαδο ή σταφίδες, ταυτόχρονα με άλλα είδη.

Η εργάσιμη ημέρα στην Ελλάδα είναι μεγάλη, μακρύτερη από οπουδήποτε αλλού. Κανείς εργάτης δεν φαντάζεται τα καλά και ευεργετικά που θα έφερνε η ημέρα των οκτώ εργάσιμων ωρών. Δεν γνωρίζουν παρά την εργάσιμη των δέκα, το λιγότερο, ενώ συνήθως η εργασία τους διαρκεί 12 ή 14 ώρες, χωρίς κανενός είδους επίδομα ή επιπλέον αμοιβή. Οι απεργίες ήταν πρακτικά άγνωστες μέχρι το 1909. Οι μόνες αξιομνημόνευτες απεργιακές κινητοποιήσεις που έλαβαν χώρα από τότε ήταν τρεις και αφορούσαν την πρωτεύουσα. Αλλά το κοινό έδωσε ελάχιστη προσοχή σ' αυτές τις φασαρίες και οι απεργοί έκριναν ότι οι προσπάθειες τους τους κόστιζαν ακριβά. Δεν ζαναδοκίμασαν από τότε.

Τα σωματεία έκαναν αρκετές προόδους εδώ και μερικά χρόνια και σχεδόν όλες οι βιομηχανίες έχουν τις ενώσεις και τις αδελφότητές τους... Οι γυναίκες δεν γίνονται δεκτές ως μέλη των σωματείων.

Δεν υπάρχει νόμος στην Ελλάδα που να υποχρεώνει τους εργοδότες να αποζημιώσουν τους εργάτες που έπεσαν θύματα ατυχήματος και οι ίδιοι οι εργάτες είναι πολύ φτωχοί ώστε να ασφαλιστούν για τους κινδύνους...

Η κυβέρνηση οφείλει να εκδώσει έναν ειδικό νόμο για την παιδική εργασία. Σε πολλά εργοστάσια, ιδιαίτερα στη Θεσσαλία, την Αρκαδία και τη Μεσσηνία, ζαφνιάστηκα από τη μικρή ηλικία των παιδιών που τα ανάγκαζαν να εργαστούν, αγόρια 8 έως 10 χρόνων και κορίτσια 6 ή 7 χρόνων. Οι αμοιβές τους, αν και είναι ελάχιστες είναι καλοδεχόμενες από τις οικογένειες τους, γιατί συμπληρώνουν το πενιχρό οικογενειακό εισόδημα. Δεν είναι όμως αξιοθρήνητο να σκέφτεται κανείς ότι τόσο μικρά παιδιά εργάζονται έγκλειστα για 10 ή 12 ώρες σε τέτοια ατμόσφαιρα και με τέτοιους όρους εργασίας;

Percy martin, *La Grece nouvelle*, Paris, 1913, σ. 176-177

Από το σχολικό βιβλίο χρησιμοποιούμε τη σ. 48: “Ακολούθησαν . . . ποτάμι.” και συνθέτουμε την απάντησή μας:

Απάντηση:

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονται στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα, συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Όμως, η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π. χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων επέδρασε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλευε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμποδίζει την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο.

Οι παράγοντες που επισημάνθηκαν επηρέασαν άμεσα και την κατάσταση των ελλήνων εργατών. Την κατάσταση αυτή αποκαλύπτει ο Percy Martin στο παράθεμα που συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση, καταγράφοντας τη ζοφερή πραγματικότητα σε ό,τι αφορά τα στοιχειώδη εργασιακά και ατομικά δικαιώματα των ελλήνων εργατών. Η έλλειψη σύγχρονων εργοστασίων και κατά συνέπεια και η έλλειψη αναγκαίου σύγχρονου εξοπλισμού υποχρέωνε τους εργάτες να εργάζονται, αποκλειστικά σχεδόν, χειρωνακτικά σε χώρους που δεν πληρούσαν ούτε στο ελάχιστο τους στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής, όπως π.χ. τον αερισμό τους, κι αυτό είχε επιπτώσεις στην υγεία των εργαζομένων. Ο χρόνος της εργασίας ήταν συνήθως 12 ή και 14 ώρες ημερησίως, χωρίς καμιά παροχή υπερωριακής αμοιβής. Οι απεργίες για τη διεκδίκηση δικαιωμάτων ήταν σχεδόν άγνωστες μέχρι το 1909. Ωστόσο, σημειώνεται ότι είχαν ιδρυθεί εργατικές ενώσεις με μέλη όμως μόνο άνδρες, γεγονός που φανερώνει τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών. Η ασφάλιση των εργατών ήταν ανύπαρκτη, όπως επίσης και το νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία τους από ατυχήματα με αποτέλεσμα να μην προβλέπονται αποζημιώσεις σε περιπτώσεις εργατικών ατυχημάτων. Τέλος, η έλλειψη νομοθετικής προστασίας επέτρεπε να εργάζονται παιδιά από την ηλικία 6 έως 10 ετών για πολλές ώρες ημερησίως σε ανθυγιεινό περιβάλλον με ελάχιστη αμοιβή.

Η κατάσταση αυτή κράτησε ως τη δεκαετία του 1920, όταν οι διεθνείς αλλά και οι εσωτερικές συνθήκες οδήγησαν το εργατικό κίνημα σε ταχύτερη ωρίμανση. Με τη δημιουργία της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας και του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ελλάδος έγινε δυναμικότερη η διεκδίκηση των αιτημάτων των εργατών και η βελτίωση των συνθηκών εργασίας τους.

Βήμα 5

Βήμα 4

Βήμα 3

Βήμα 2

Βήμα 1

Εξασκούμεαι ...

A. Ερωτήσεις

1. Η κυβερνητική πολιτική στο θέμα της μεγάλης έγγειας ιδιοκτησίας κατά τον 20ο αιώνα: οι λόγοι που οδήγησαν στη συγκεκριμένη πολιτική, οι πολιτικές αποφάσεις που πάρθηκαν από τις ελληνικές κυβερνήσεις και τα αποτελέσματά τους.
2. Να αναλύσετε τους λόγους για τους οποίους το εργατικό κίνημα στην Ελλάδα παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με τα αντίστοιχα κινήματα άλλων ευρωπαϊκών ή βαλκανικών χωρών.
3. Ποιες οι συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων για την ελληνική οικονομία;
4. Το δημοσιονομικό αδιέξοδο της περιόδου 1918-1922: ποιοι λόγοι συνέβαλαν στη δημιουργία του και με ποιους τρόπους αντιμετωπίστηκε;
5. Τι γνωρίζετε για την άφιξη των προσφύγων της Μικρασίας και τους τρόπους που προσπάθησε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα αυτό το ελληνικό κράτος;
6. Ποιοι λόγοι επέτρεψαν τη βελτίωση της ελληνικής οικονομίας κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου;
7. Οι επενδύσεις στις υποδομές της χώρας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου.
8. Η Τράπεζα της Ελλάδος: α) ποιοι λόγοι επέβαλαν την ίδρυσή της, β) ποιες οι αρμοδιότητές της και γ) ποια τα αποτελέσματα από τη λειτουργία της για την ελληνική οικονομία;
9. Ποιες οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης του 1932 για την Ελλάδα;
10. Να αποδώσετε με συντομία το περιεχόμενο των όρων που ακολουθούν:
 - A. αγροτική μεταρρύθμιση
 - B. κλήριγκ
 - Γ. Βενιζελισμός
 - Δ. Φεντερασιόν

B. Στις παρακάτω απόψεις βάλτε σε κύκλο το Σ, αν είναι σωστές, ή το Λ, αν είναι λανθασμένες, και αιτιολογήστε τις προτάσεις που θα χαρακτηρίσετε ως λανθασμένες.

1. Η βιομηχανική επανάσταση οδήγησε κατά τον 18ο αιώνα στη μεταβολή του ρόλου που έπαιζε ως τότε η γεωργία στην παγκόσμια οικονομία. **Σ Λ**
2. Η Φεντερασιόν ήταν η σημαντικότερη εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης. **Σ Λ**
3. Η άποψη του Ελ. Βενιζέλου ήταν ότι στην οικονομία η ιδιωτική πρωτοβουλία έπρεπε να αποτελέσει το μοχλό ανάπτυξης του ελληνικού κράτους. **Σ Λ**
4. Η διχοτόμηση της δραχμής αποτελούσε ουσιαστικά ένα μέτρο υποχρεωτικού δανεισμού του κράτους. **Σ Λ**
5. Η τεταμένη πολιτική κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα την περίοδο 1922-1936 αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την ταχεία διευθέτηση του προσφυγικού προβλήματος. **Σ Λ**
6. Μετά τη μικρασιατική καταστροφή το ελληνικό κράτος απέκτησε απόλυτη εθνική ομοιογένεια. **Σ Λ**
7. Αμερικάνικες και βρετανικές εταιρείες ανέλαβαν τους τομείς της ύδρευσης, της ηλεκτροδότησης και των τηλεπικοινωνιών της πρωτεύουσας του ελληνικού κράτους. **Σ Λ**
8. Η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος έγινε με τη βοήθεια και την υποστήριξη της Εθνικής Τράπεζας και ξένων συμβούλων. **Σ Λ**
9. Η πενταετία 1928-1932 αποτέλεσε μια δύσκολη περίοδο για τα οικονομικά της χώρας, γιατί επηρεάστηκε από την παγκόσμια οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1929. **Σ Λ**

Δ. Να γράψετε στο κενό αριστερά το γράμμα του δεδομένου της Β' στήλης που αντιστοιχεί στο δεδομένο της Α' στήλης. (Κάποια στοιχεία της Β' στήλης δεν ανήκουν πουθενά).

Α	Β
_____ 1928	α. ιδρύθηκε η κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος
_____ 1926	β. επανάληψη της διχοτόμησης της δραχμής
_____ 1917	γ. εκδήλωση οικονομικής κρίσης στις Η.Π.Α.
_____ 1929	δ. άρχισε να λειτουργεί η Τράπεζα της Ελλάδος
_____ 1932	ε. ο Βενιζέλος έχασε τις εκλογές στην Ελλάδα
	στ. απόφαση της κυβέρνησης Βενιζέλου για την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης
	ζ. εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και στην Ελλάδα
	η. ξέσπασε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Ε.1. Λαμβάνοντας υπόψη το κείμενο του βιβλίου σας και το περιεχόμενο του παραθέματος που ακολουθεί να επισημάνετε και να αναλύσετε τους παράγοντες που επηρέασαν θετικά ή αρνητικά την εξέλιξη του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα.

Φεντερασιόν

Φεντερασιόν επιτλοφορήθη η σοσιαλιστική οργάνωσις Θεσσαλονίκης. Ωνομάσθη υπό των υδρυτών αυτής ούτω, διότι εφρόνουν ότι εν Τουρκία όπου υπήρχον πολλαί εθνότητες, δεν ηδύνατο άλλως πως να οργανωθώσιν οι σοσιαλισταί.

Σχεδόν εις κάθε πόλιν της Τουρκίας υπήρχον αρκετά στοιχεία από κάθε εθνικότητα και οι σοσιαλισταί έδει να σχηματίσουν τμήματα εξ' εκάστης, συνδεόμενα μεταξύ των αφ' ένος μεν δια της συνδέσεώς των εις μιαν τοπικήν Ομοσπονδίαν, αφ' ετέρου δε δια της συνενώσεως των κατά τόπους ομοσπονδιών εις μιαν οθωμανικήν. Τοῦτο άλλως τε επέβαλλον λόγοι τεχνικοί: πως ηδύνατο να γίνη η σύνδεσις Αρμενίων σοσιαλιστών (Αρμενίας, Πόντου και Κων/λεως), Τούρκων σοσιαλιστών (που ενεφανίσθησαν αργότερον), Βουλγάρων, Σέρβων, Ελλήνων, Ισραηλιτών και άλλων, αφού δεν υπήρχε καν μία κοινή γλώσσα ως μέσον επικοινωνίας και αλληλεπιδράσεως; ... Το σπουδαιότερον έργον της Φεντερασιόν ήτο η μεταξύ των Ισραηλιτών διδασκαλία, η παρακολούθησις των σωματείων, η οργάνωσις διαλέξεων, συζητήσεων κλπ. Υπήρχε όμως έλλειψις φιλολογίας, βιβλίων και εφημερίδων. Οι εργάται δεν ήξευραν άλλην γλώσσαν πλην της ισπανοεβραϊκής. Έπρεπε να εκδοθή εν φύλλον ... Η εφημερίς αυτή εβαπτίσθη Εφημερίς των Εργατών και εξεδόθη κατ' αρχάς μεν εις 4 γλώσσας, τουρκικήν, ελληνικήν, βουλγαρικήν και ισπανοεβραϊκήν (τέσσαρα φύλλα μόνον), ακολούθως δε εις δύο μόνον, βουλγαρικήν και

ισπανοεβραϊκήν (πέντε άλλα φύλλα). Αι 100 λίρες είχαν εξαμισθή εις έξοδα μεταφράσεως κυρίως, και η Εφημερίς των Εργατών εξέπνευσε μαζί των. Αλλ' η ιδέα της εκδόσεως εφημερίδος δεν εναυάγησεν. Απεναντίας αργότερον εκαρποφόρησε. Παράλληλως προς την διδασκαλία του σοσιαλισμού, η Φεντερασιόν εφρόντιζε και δια τα εργατικά σωματεία ...

Η Νεοτουρκική κυβέρνησις παρηκολούθη υπόπτως την αναπτυσσομένην ζύμωσιν. Απεργία των σιδηροδρομικών όλων των ευρωπαϊκών δικτύων ετάραξε τα νεύρα του κοιματάτου. Ο τότε υπουργός των Εσωτερικών Φερίτ πασάς συνέταξε και υπέβαλε εις την οθωμανικήν Βουλήν νομοσχέδιον δια του οποίου απηγορεύετο το δικαίωμα της απεργίας εις τους οπωσδήποτε εργαζομένους εις υπηρεσίας “δημοσίας ανάγκης” ως οι σιδηροδρομικοί, τροχιοδρομικοί κλπ. Εξ'αφορμής του νομοσχεδίου τούτου εξαπελύθη εκ Θεσσαλονίκης κύμα αγανακτήσεως και διαμαρτυρίας, το οποίον, διατρέξαν την Μακεδονίαν και Θράκην, μετεδόθη εις όλην την Μικράν Ασίαν. Το πρώτον συλλαλητήριον οργανώθη εν Θεσσαλονίκη, ουχί άνευ εμποδίων και προστριβών με τας αρχάς, αι οποίαι δεν ηννόουν να το επιτρέψουν ...

Την ημέραν εκείνην όλος ο στρατός Θεσσαλονίκης ήτο εν επιφυλακή, το δε ιππικόν είχε περιζώσει την πλατείαν. Μ' όλα ταύτα το συλλαλητήριον εσημείωσεν εξαιρετικην επιτυχίαν. Μια ανθρωποπλημμύρα κατέκλυσε τας οδούς και εγέμισε γρήγορα όχι μόνον την πλατείαν, αλλά και όλας τας παρόδους. Το ιππικόν ηναγκάσθη να ευρύνη διαρκώς περισσότερον την περιζωσθείσαν περιοχήν δια να περιλάβη όλον εκείνον τον ανθρώπινον όγκον. Εις έναν εξώστην των δύο μεγάλων κτιρίων έναντι του Τελωνείου εστήθησαν αι σημαίαι των σωματείων.

Γ. Κορδάτου, Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας, σσ. 241-244

Ε.2. Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και το περιεχόμενο της πηγής που ακολουθεί να ορίσετε την πολιτική που ονομάστηκε “Βενιζελισμός” και να αναλύσετε τους λόγους για τους οποίους στηρίχθηκε από την ελληνική αστική τάξη.

Βενιζελισμός: Αστικός Εθνικισμός - Αστικός Εκσυγχρονισμός

Πέρα και πίσω από το χάρισμα του ηγέτη του, η ανεπανάληπτη δυναμική του Βενιζελισμού πηγάζει από έναν εξίσου ανεπανάληπτο συνδυασμό αστικού εθνικισμού και αστικού εκσυγχρονισμού, σε αδιάσπαστη και διαλεκτική ενότητα. Από την πρώτη στιγμή, το 1910, ο εκσυγχρονισμός τέθηκε στην υπηρεσία της εθνικής ολοκλήρωσης. Με τη σειρά της, η εθνική ολοκλήρωση υπηρέτησε τον εκσυγχρονισμό μέχρι το τέλος, προσφέροντας την αναγκαία πολιτική και ιδεολογική του νομιμοποίηση. Στο γενικό αυτό επίπεδο, γίνεται φανερή η άρρηκτη συνέχεια και συνέπεια του Βενιζελισμού (και του Βενιζέλου προσωπικά). Αν πρέπει κανείς να διακρίνει δύο φάσεις, ίσης περίπου διάρκειας, είναι επειδή το περιεχόμενο της εθνικής ολοκλήρωσης άλλαξε αναγκαστικά και ριζικά μετά την Καταστροφή του 1922. Πριν, σήμαινε πρωταρχικά την απελευθέρωση των αλυτρώτων με την αντίστοιχη εδαφική επέκταση του εθνικού κράτους. Μετά, σήμαινε αποκλειστικά την αφομοίωση των πρώην αλυτρώτων ως Νέων Χωρών ή ως προσφύγων πια και την επίτευξη εθνικής ομοιογένειας και μιας νέας εθνικής ταυτότητας μέσα στα οριστικά πλέον κρατικά σύνορα. Έτσι, κατά την πρώτη ηρωική περίοδο του Βενιζελισμού (1910-1920), ο αστικός εκσυγχρονισμός συναρθρώθηκε με τον αλυτρωτισμό, με ιδεολογικό επιστέγασμα τη Μεγάλη Ιδέα. Κατά τη δεύτερη περίοδο (1922-1932), ο αστικός εκσυγχρονισμός συναρθρώθηκε με την οικοδόμηση ενιαίου εθνικού κράτους, με ιδεολογικό επιστέγασμα την Αβασίλευτη Δημοκρατία στην οποία ο Βενιζελισμός επιχείρησε να προσδώσει ευρύτερο ιδεολογικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Ως ανεπανάληπτος συνδυασμός αστικού εκσυγχρονισμού και αστικού εθνικισμού, ο Βενιζελισμός στηρίχθηκε σε εξίσου ανεπανάληπτες ιστορικές προϋποθέσεις (που έλειπαν από τα προγενέστερα εγχειρήματα του Μαυροκορδάτου και του Τρικούπη). Εκμεταλλεύτηκε αδιάστατα και δημιουργικά μία σειρά από διεθνείς συγκυρίες κατά την περίοδο 1910-1920, που πρόσφεραν τις καλύτερες αλλά και τελευταίες ευκαιρίες πραγμάτωσης της Μεγάλης Ιδέας, ως συνεπούς και ρεαλιστικού αλτρωτισμού. Για πρώτη και τελευταία φορά, άλλωστε, τα συμφέροντα του βρετανικού ιμπεριαλισμού συνέπεσαν και συμπορεύτηκαν με τις ελληνικές εθνικές επιδιώξεις ...

Γ. Θ. Μαυρογορδάτου, “Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός”,

στο: Βενιζελισμός και Αστικός Εκσυγχρονισμός,

επιμ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτος - Χρ. Χατζηιωσήφ,

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1992, σ.10.

E.3. Αφού παρουσιάσετε τις επενδύσεις που έγιναν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, να προσδιορίσετε τους λόγους που τινέησαν, βασιζόμενοι στις ιστορικές γνώσεις και τις πληροφορίες του κειμένου που ακολουθεί.

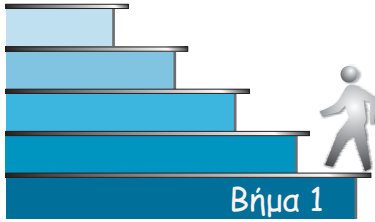
Οι μεγάλες επενδύσεις

Η ύφεση και κρίση του διεθνούς συστήματος μετά το 1920, περιορίζοντας την αγορά στα παραδοσιακά δυτικοευρωπαϊκά κέντρα του διεθνούς εμπορίου, εξώθησε τα κεφάλαια στην αναζήτηση νέων αγορών για επενδύσεις ή τοποθετήσεις. Στη Ελλάδα, τα ξένα κεφάλαια δεν επενδύθηκαν μόνο και μόνο για να βοηθήσουν στην προσφυγική αποκατάσταση, αλλά επίσης για να εκμεταλλευτούν τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνταν με την αιφνίδια διεύρυνση της εγχώριας αγοράς. Η ανάπτυξη των δομών της εγχώριας αγοράς, η οποία επιτελέστηκε στην Ελλάδα μετά το 1922 υπό την αιγίδα του κράτους, ήταν στο βάθος το κίνητρο που επέφερε στη χώρα μας τη συρροή με κάθε μορφή των ξένων κεφαλαίων. Η οικονομική σταθεροποίηση, που άρχισε από το 1924 στην Ελλάδα και κατέληξε στη νομισματική σταθεροποίηση του 1928 και στην εξυγίανση του πιστωτικού συστήματος, ήταν το κυριότερο επιχείρημα που έπεισε τους ξένους χρηματοδότες να τοποθετήσουν κεφάλαια στην Ελλάδα. Αυτό έγινε όχι μόνο με τη μορφή προσφυγικών δανείων, αλλά και με δάνεια που απέβλεπαν στη χρηματοδότηση δημόσιων έργων, αποξηραντικών, υδρευτικών ή ακόμη επέκταση του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου. Τα δημόσια έργα ήταν ένας χώρος για επικερδείς τοποθετήσεις κεφαλαίου, αφού η οικονομική γενικά δραστηριότητα αναπτυσσόταν όσο το ισοζύγιο πληρωμών και τα δημοσιονομικά διατηρούνταν σε ισορροπία. Παράλληλα, η ανάπτυξη της αγοράς και η βελτίωση του κλίματος των επενδύσεων προσείλκυσαν στην Ελλάδα, από τα μέσα της δεκαετίας 1920-1930, και ξένα ιδιωτικά κεφάλαια, είτε σε απευθείας παραγωγικές επενδύσεις είτε για τη χρηματοδότηση ελληνικών ιδιωτικών επιχειρήσεων. Το ύψος του ιδιωτικού δανεισμού από το εξωτερικό, κατά την περίοδο 1922-1932 έφθασε περίπου τα 108 εκ. δολάρια, ήτοι το 20% του συνολικού (δημόσιου και ιδιωτικού) εξωτερικού χρέους. Στην άλλη κατηγορία δηλ. των άμεσων επενδύσεων, ανήκουν οι περιπτώσεις των ξένων εταιριών Πάουερ, Ούλεν, Φαουντέισιον κλπ. που εγκαταστάθηκαν κατά τα χρόνια αυτά στην Ελλάδα.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ', σ. 336.

Ενότητα 3^η

Η διαμόρφωση και η λειτουργία
των πολιτικών κομμάτων
στην Ελλάδα (1821 - 1936)

α) Επισημαίνω τη δομή και τα κύρια σημεία των κεφαλαίων
β) Προσέχω τις παραγράφους που σχετίζονται μεταξύ τους

Β. ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ (1844-1880)

1. Το σύνταγμα του 1844

Αποτελέσματα της επανάστασης της 3ης Σεπτ. 1843

- ▶ μετά την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 τα κόμματα έπαιξαν ενεργότερο ρόλο στα πολιτικά πράγματα
- ▶ τάχτηκαν και τα τρία υπέρ του συντάγματος και του περιορισμού της βασιλικής εξουσίας
- ▶ οι τρεις ηγέτες των κομμάτων διευθύνουν τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης το **1843-44**

Τι απαιτούσαν

- ▶ οι παρατάξεις συμφώνησαν να κατοχυρωθούν θεμελιώδη δικαιώματα
- ▶ όλοι συνειδητοποίησαν την ανάγκη προστασίας του πολίτη από την κρατική εξουσία
- ▶ **μεγάλο μειονέκτημα ήταν ότι δεν κατοχυρώθηκε το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι**

Βασιλικές εξουσίες

- ▶ στο σύνταγμα καθορίστηκαν οι βασιλικές εξουσίες:

Δικαίωμα ψήφου

- ▶ με άλλες διατάξεις:
 - ⇒ **1.** κατοχυρώθηκε το καθολικό δικαίωμα ψήφου για τους άνδρες
 - ⇒ **2.** ορίστηκε η εκλογική διαδικασία
 - ⇒ **3.** προβλέφθηκε η ύπαρξη Βουλής και Γερουσίας

Γερουσία

Κοινοβουλευτικές επιτροπές

- ▶ δεν υπήρξε συνταγματική ρύθμιση για τα κόμματα (*η σύνθεση των κοινοβουλευτικών επιτροπών θα γινόταν με κλήρωση*)

Σημασία του δικαιώματος της καθολικής ψήφου-χαρακτήρας των κομμάτων

- ▶ το δικαίωμα καθολικής ψήφου
 - άνοιξε το πεδίο για συμμετοχή των πολιτών στο δημόσιο βίο
- ▶ τα κόμματα της εποχής δεν μπορούν να χαρακτηριστούν με τους σημερινούς όρους

2. Η παρακμή των “ξενικών κομμάτων κατά την περίοδο της συνταγματικής μοναρχίας

Γενικά

- ▶ τα κόμματα έδειξαν συμπτώματα στασιμότητας

Ρωσικό κόμμα

- ▶ ικανοποιήθηκαν τα αιτήματα του ρωσικού κόμματος που σχετίζονταν με την Εκκλησία
⇒ το κόμμα των “**ναπαίων**” δεν είχε λόγο ύπαρξης

Γαλλικό κόμμα

- ▶ ο **Κωλέττης**:
1. προσπάθησε να ενισχύσει το ρόλο του βασιλιά υπονομεύοντας τον κοινοβουλευτισμό
2. χρησιμοποίησε βία και νοθεία στις εκλογές
3. επέβαλε ένα είδος κοινοβουλευτικής δικτατορίας
4. πέθανε το **1847** και το κόμμα διαλύθηκε μετά από διαμάχες για τη διαδοχή

Τακτική Όθωνα

- ▶ ο Όθωνας προσπάθησε να ενισχύει κάθε φορά τους υποψηφίους της κυβέρνησης στις εκλογές

Η διάλυση των κομμάτων μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο

- ▶ στον **Κριμαϊκό πόλεμο**: αρχικά αποδυνάμωση του αγγλικού και του γαλλικού κόμματος και στη συνέχεια και του ρωσικού.

3. Η “νέα γενιά”

Οι αλλαγές που βίωσε η νέα γενιά

- ▶ εμφάνιση νέας γενιάς με νέες καταβολές και διαφορετική νοοτροπία εξαιτίας των πολιτικών, οικονομικών και τεχνολογικών εξελίξεων
- ▶ ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε και μαζί αυξήθηκαν και οι απαιτήσεις
- ▶ ακόμα και οι ημιμαθείς επέκριναν τις δυσλειτουργίες του κράτους

Αιτήματα της νέας γενιάς - Αλέξανδρος Κουμουνδούρος

- ▶ το συνταγματικό πολίτευμα εμποδιζόταν από τον βασιλιά, που ήταν ατάλαντος
- ▶ λόγω της οικονομικής δυσπραγίας και της δυσλειτουργίας του πολιτικού συστήματος συγκροτήθηκαν όμιλοι με εκσυγχρονιστικά αιτήματα
- ▶ εκφραστής τους ο **Αλέξανδρος Κουμουνδούρος**

**Επανάσταση -
δίωξη του Όθωνα**

- ▶ **Φεβρουάριος του 1862:** επανάσταση με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά
- ▶ **12 Οκτωβρίου 1862** ο Όθωνας εγκατέλειψε τη χώρα

4. Η Εθνοσυνέλευση του 1862-1864**Χρεοκοπία
των παλαιών
κομμάτων**

- ▶ εκλογές τον **Νοέμβριο του 1862**
- ▶ οι αντιπρόσωποι προέρχονταν από τοπικά ψηφοδέλτια

**Νέοι πολιτικοί
πυρήνες**

- ▶ σχηματίστηκαν δύο κόμματα (των πεδινών και των ορεινών)

Οι πεδινοί

- ⇒ είχαν αρχηγό τον **Δημήτριο Βούλγαρη** (υπονομευτής των θεσμών του Κοινοβουλίου)
- ⇒ είχε οπαδούς παράνομα διορισμένους και άνεργους πτυχιούχους

Οι ορεινοί

- ⇒ είχαν αρχηγούς τον **Δ. Γρίβα** και τον **Κ. Κανάρη**
- ⇒ αντιστάθηκαν στους ορεινούς
- ⇒ και είχαν με το μέρος τους μικροκαλλιεργητές, κτηνοτρόφους, εμπόρους και πλοιοκτήτες

**Εθνικόν
Κομιτάτον**

- ▶ με αρχηγό τον **Επαμεινώνδα Δεληγιώργη** υποστήριζε

Εκλεκτικοί

- ▶ παράταξη πολιτικών, λογίων και μετριοπαθών αξιωματούχων

**Αποφάσεις της
Εθνοσυνέλευσης**

- ▶ η Εθνοσυνέλευση ψήφισε σύνταγμα:
 - ⇒ βασιλευδόμενη δημοκρατία
 - ⇒ λαϊκή κυριαρχία
 - ⇒ άμεση και καθολική ψηφοφορία για τους άντρες με σφαιρίδια
 - ⇒ ανεξαρτησία της δικαιοσύνης
 - ⇒ δικαίωμα του *συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι*

**Αρχή της
δεδηλωμένης**

- ▶ ο βασιλιάς -εκμεταλλεζόμενος την πολιτική αστάθεια- διόριζε κυβερνήσεις της αρεσκείας του μέχρι την **αρχή της δεδηλωμένης (1875) του Χαριλάου Τρικούπη**
- ▶ αποτέλεσε τομή στην πολιτική ζωή

Γ. ΔΙΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ (1880-1909)

1. Η εδραίωση του δικομματισμού

Εδραίωση του κοινοβουλευτισμού

- ▶ **1884:** τα δύο μεγάλα κόμματα των **Τρικούπη** και **Δηλιγιάννη** έλεγχαν το 92,2 % των εδρών του Κοινοβουλίου

Πρόγραμμα Τρικούπη

- ▶ από το **1875** το κόμμα του Τρικούπη παρουσίασε πρόγραμμα εκσυγχρονισμού που πρόβλεπε:
 - 1.** συγκρότηση κράτους δικαίου
 - 2.** καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων
 - 3.** ανάπτυξη της οικονομίας και της γεωργίας
 - 4.** βελτίωση της άμυνας και του συγκοινωνιακού δικτύου

Μέσα

- 1.** αύξηση των φόρων και σύναψη δανείων
- 2.** κίνητρα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για επενδύσεις

Συνέπειες

- ▶ εξάντληση των φορολογουμένων και του κράτους, που κήρυξε πτώχευση (**1893**)

Αλλαγή συνθηκών - νέες ιδέες

- ▶ μέχρι το **1870** το κράτος ήταν ο κύριος εργοδότης
- ▶ οι νέες συνθήκες δημιούργησαν κοινωνικά στρώματα που δε ζητούσαν διορισμό, αλλά εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους

Απόψεις Δηλιγιάννη

- ▶ φορέας τους υπήρξε ο Χαρίλαος Τρικούπης
 - I.** δεν αποδεχόταν τη διάκριση των εξουσιών
 - II.** στόχευε στον έλεγχο των εξουσιών από το κόμμα
 - III.** πρόβαλλε το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, μειώνοντας τους φόρους και προσφέροντας δημόσιες θέσεις
 - IV.** υποστήριξε τους αγρότες στη Θεσσαλική γη
 - V.** επέκρινε τον εκσυγχρονισμό και υποστήριξε το κράτος αλληλεγγύης
 - VI.** απεχθανόταν τον τυχοδιωκτισμό και υποστήριξε την οικονομική ανάπτυξη που βασίζεται στις παραδοσιακές γεωργικές δραστηριότητες

2. Η οργάνωση των κομμάτων κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αι.

Δεκαετία 1880

- ▶ στοιχεία συνοχής κομμάτων: ο ηγέτης, η πολιτική θέση και η τακτική που ακολουθούσαν

Οργάνωση κομμάτων

- ▶ σημαντικό ρόλο παίζουν
 - α. η οικογενειοκρατία
 - β. οι πελατειακές σχέσεις και
 - γ. η εξαγορά ψήφων
- ▶ η επιλογή των εκλογέων βασιζόταν στην κρίση τους για την πολιτική ζωή του τόπου και στις επιδράσεις που αυτά ασκούσαν στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας

Κριτήρια επιλογής υποψηφίων βουλευτών

- ▶ η επιλογή τους γινόταν με κριτήριο τους οπαδούς του καθενός (*ο αριθμός τους επηρεαζόταν από τις πελατειακές σχέσεις και τις εξυπηρετήσεις*)

Εκλογική διαδικασία

- ▶ ο καθένας είχε δικαίωμα να ψηφίσει θετικά ή αρνητικά υποψηφίους από διαφορετικά κόμματα
- ▶ ο ρόλος των κομμάτων ενισχύθηκε και απέκτησαν κύρος στην πολιτική ζωή του τόπου

Κοινωνικές τάξεις υποψηφίων βουλευτών

- ▶ προέρχονταν από τα μεσαία και τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ενώ τα κομματικά στελέχη από τα κατώτερα

Οργάνωση των κομμάτων

- ▶ σημαντική θέση στο κόμμα μετά τον αρχηγό έχει η κοινοβουλευτική ομάδα

Μέθοδοι εξαναγκασμού των ψηφοφόρων

- ▶ οι υποψήφιοι χρησιμοποιούσαν μεθόδους εξαναγκασμού για να κερδίσουν ψήφους (*οι μεταθέσεις, οι διορισμοί και άλλου είδους μορφές πατρωνίας και πελατειακών σχέσεων*)

Διαφορά ελληνικών και ευρωπαϊκών κομμάτων

- ▶ δεν προέκυψαν στα τέλη του 19^{ου} αι. ταξικά κόμματα, εξαιτίας των κοινωνικοοικονομικών αντιθέσεων
- ▶ όλα τα κόμματα απευθύνονται, ιδίως, στους αγρότες

3. Από τη χρεωκοπία στο στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί

Δυσαρέσκεια πολιτών από την πολιτική Τρικούπη - Δηλιγιάννη

- ▶ το όραμα για ένα σύγχρονο, ισχυρό και ανεπτυγμένο κράτος απέτυχε
- ▶ απογοητεύτηκαν: οι αστοί και οι διανοούμενοι, οι μικροκαλλιεργητές, οι αξιωματικοί του στρατού

1893-1897

- ▶ από το **1893-1897** τα δύο κόμματα απέτυχαν να υλοποιήσουν το πολιτικό τους πρόγραμμα

Συνέπειες του πολέμου του 1897

1. το πολιτικό αδιέξοδο διευρύνθηκε
2. η δυσπιστία στα κόμματα κορυφώθηκε
3. ο Γεώργιος επιβλήθηκε στο Κοινοβούλιο

Κόμμα Ιαπώνων

- I. έδρασε από το 1906 έως το 1908 υπό τον **Δημήτριο Γούναρη**
- II. άσκησε κριτική στην αδυναμία του πολιτικού συστήματος να προσαρμοστεί στις εξελίξεις

Το κίνημα στο Γουδί - Στρατιωτικός Σύνδεσμος

- ▶ **15 Αύγουστου 1919:** κίνημα στο Γουδί από τον **Στρατιωτικό Σύνδεσμο**
- ▶ **14 Σεπτεμβρίου 1919:** διαδήλωση των επαγγελματιών σωματείων της Αθήνας
- ▶ **Φεβρουάριος 1910:** η Βουλή ψήφισε την αναθεώρηση του Συντάγματος - προκήρυξη εκλογών
- ▶ **15 Μαρτίου 1910:** ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε

Δ. ΑΝΑΝΕΩΣΗ - ΔΙΧΑΣΜΟΣ (1909-1922)

1. Το κόμμα των φιλελευθέρων

Εκλογές Αύγουστος 1910

- ▶ φορείς των νέων ιδεών υπήρξαν ανεξάρτητοι υποψήφιοι με το σύνθημα της “**ανόρθωσης**”
- ▶ για πρώτη φορά εμφανίστηκαν οι σοσιαλιστές και η σοσιαλδημοκρατική “**Κοινωνιολογική Εταιρεία**”
- ▶ τα παλιά κόμματα συνασπίστηκαν και επικράτησαν

Ελευθ. Βενιζέλος -βασικές προγραμματικές δηλώσεις

- ▶ οι εκσυγχρονιστές συσπειρώθηκαν γύρω από τον **Ελευθέριο Βενιζέλο**
 - ⇒ υποστήριξε μετριοπαθείς μεταρρυθμίσεις
 - ⇒ στόχευε σε εκσυγχρονισμό του πολιτικού συστήματος
- ▶ προανήγγειλε την ίδρυση κόμματος αρχών

**Παραίτηση
Δραγούμη -
Εκλογές
Νεέμβριος 1910 -
αποχή παλαιών
κομμάτων**

- ▶ **6 Οκτωβρίου 1910:** ο Βενιζέλος πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης προχώρησε σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών.
- ▶ **οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν 307 έδρες, σε σύνολο 362** (τα παλαιά κόμματα δεν συμμετείχαν)

**Τροποποιήσεις
συντάγματος**

- ▶ το **πρώτο εξάμηνο του 1911** ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις διατάξεων του συντάγματος.

Νέοι νόμοι

- ▶ η κυβέρνηση Βενιζέλου ψήφισε **337 νέους νόμους**, που εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις για το δημόσιο και ιδιωτικό βίο

**Εκλογές
Μάρτιος 1912**

- ▶ **ο Βενιζέλος ανέδειξε 145 βουλευτές και τα άλλα κόμματα 36**

**Δομή - οργάνωση
βενιζελικού
κόμματος**

- ▶ το κόμμα των Φιλελευθέρων ήταν προσωποπαγές
- ▶ το 1912 το κόμμα αναδιοργανώθηκε, αφού ιδρύθηκε η Λέσχη των Φιλελευθέρων στην Αθήνα και σε άλλες περιοχές

2. Τα αντιβενιζελικά κόμματα

**Χαρακτηριστικά
αντιβενιζελικών
κομμάτων**

- ▶ τα ένωνε ένας συντηρητικός προσανατολισμός
- ▶ συμφωνούσαν ότι η χώρα δεν έπρεπε να επιστρέψει στην κατάσταση που ήταν πριν το **1909**
- ▶ δεν είχαν μακροχρόνια σχέδια και έλυναν επίκαιρα προβλήματα
- ▶ τα πιο αδιάλλακτα ήταν του Δημητρίου Ράλλη και του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη και το πιο διαλλακτικό του Γεωργίου Θεοτόκη

**Το κόμμα του
Ράλλη**

1. ήταν αντίθετο στον εκσυγχρονισμό
2. ήταν κατά της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας
3. υποστήριζε την ισχυρή θέση του Κοινοβουλίου στο πολιτικό σύστημα
4. το πρόσωπο του βασιλιά ήταν το σύμβολο της εθνικής ενότητας
5. απευθύνονταν στα κατώτερα και μεσαία κοινωνικά στρώματα και στους μικροκαλλιεργητές
6. απαιτούσε αύξηση της παραγωγής και των θέσεων εργασίας και των εξοπλισμών
7. καταπολέμηση της διαφθοράς και της πατρωνίας των κομμάτων

Το Εθνικό Κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη

8. δεν είχε συγκροτημένο πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης

1. δεν είχε σημαντικές διαφορές από το παραπάνω
2. υποστήριξαν την “ανόρθωση”

Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη

1. ήταν πιο μετριοπαθές από τα προηγούμενα
2. συμφωνούσε στην αύξηση των εξοπλισμών
3. ζητούσε φοροελαφρύνσεις για τους μικροεισοδηματίες
4. είχε τη μεγαλύτερη λαϊκή βάση

3. Τα αριστερά κόμματα

Κοινωνιολογική Εταιρεία - Αλέξ. Παπαναστασίου

- ▶ αρχικά ήταν κόμματα με σοσιαλιστικές ιδέες που αντιμετώπιζαν δυσκολίες συνεννόησης και κομματικής συσπείρωσης
- ▶ η πιο σοβαρή ομάδα ήταν η **Κοινωνιολογική Εταιρεία** (την ξεκίνησαν μερικοί διανοούμενοι ως αριστερό μεταρρυθμιστικό σύνδεσμο)
- ▶ το **1910** ιδρύθηκε το **Λαϊκό Κόμμα** με αρχηγό τον **Αλέξανδρο Παπαναστασίου**
- ▶ βασικές προγραμματικές δηλώσεις:
 1. η αναμόρφωση του κοινωνικού συστήματος
 2. η επιβολή αρχών κοινωνικής δικαιοσύνης
- ▶ στις δεύτερες εκλογές του **1910** εκλέχτηκαν 7 υποψήφιοι που παρείχαν κριτική υποστήριξη στο Βενιζέλο

4. Ο εθνικός διχασμός (1915-1922)

α. Από την παραίτηση του Βενιζέλου έως τη Συνθήκη των Σεβρών

1912-1913

- ▶ **1912:** ο Βενιζέλος μετά τη νίκη του στις εκλογές είναι κυρίαρχος στην πολιτική ζωή του τόπου
- ▶ **1913:** ο **Κωνσταντίνος** διαδέχεται στο θρόνο τον **Γεώργιο Α΄**

Αίτια που οδήγησαν στο φανατισμό και τη σύγκρουση

- ▶ **1914:** ξεσπά ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος
- ▶ ο Βενιζέλος τάσσεται υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο με το μέρος της **Entente**
- ▶ ο βασιλιάς και το Γενικό Επιτελείο τάσσονται υπέρ της ουδετερότητας της χώρας

Συνέπειες

- ▶ ο βασιλιάς καταφεύγει ακόμα και σε παράνομα μέσα για να επιτύχει τους στόχους
- ▶ το **1915** προκαλεί δυο φορές την παραίτηση της κυβέρνησης
- ▶ ενισχύεται ο διπολισμός
- ▶ **μέσα 1916:** το Κοινοβούλιο χάνεται από το προσκήνιο
- ▶ οι στρατιωτικοί δημιουργούν δύο οργανώσεις, ανάλογα με τα συμφέροντά τους
- ▶ **26 Σεπτεμβρίου** ο Βενιζέλος συγκροτεί την κυβέρνησή του στη Θεσσαλονίκη - **εμφύλιος διχασμός**
- ▶ ο βασιλιάς εγκαταλείπει το θρόνο και τη χώρα υπό την πίεση της Entente
- ▶ εξαπλώνεται ο εθνικός διχασμός και στο στράτευμα

 Η Ελλάδα στην Entente -
 κορύφωση του διχασμού

- ▶ η χώρα μπαίνει στον πόλεμο στο πλευρό της Entente
- ▶ ο εθνικός διχασμός κορυφώνεται το **1920**

β. Από τη Συνθήκη των Σεβρών έως την ήττα στη Μ. Ασία

Συνθήκη των Σεβρών

- ▶ η Συνθήκη των Σεβρών (**10 Αυγούστου 1920**) ήταν η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας
- ▶ δημιουργήθηκε η **“Ελλάδα των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων”**

 Εκλογές 14ης Νοεμβρίου 1920
 ήττα Βενιζέλου
 επιστροφή του βασιλιά

- ▶ **14 Νοεμβρίου 1920:** ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές και φεύγει στο εξωτερικό
- ▶ η **Ηνωμένη Αντιπολίτευση** κάνει δημοψήφισμα και επιστρέφει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος
- ▶ συνεχίζεται η μικρασιατική εκστρατεία
- ▶ το μέτωπο καταρρέει

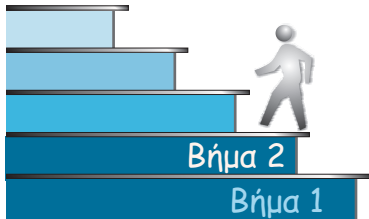
Συντακτική Εθνοσυνέλευση

- ▶ **25 Ιανουαρίου 1921** η Αναθεωρητική Εθνοσυνέλευση που προκύπτει από τις εκλογές του ΝΟΕ. ανακηρύχθηκε Συντακτική (θεωρήθηκε αναγκαία η εξ ολοκλήρου αλλαγή του Συντάγματος)

5. Το Σοσιαλιστικό κόμμα

ΣΕΚΕ (ΚΚΕ)

- ▶ έντονη πολιτικοποίησή τους κατά τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα.
- ▶ **1918**: ιδρύεται το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (**Σ.Ε.Κ.Ε.**)
- ▶ ήταν το πιο οργανωμένο κόμμα
- ▶ μέχρι το **1919** υποστήριζε την κοινοβουλευτική δημοκρατία, ενώ σταδιακά υιοθέτησε την **αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου**
- ▶ το **1924** μετονομάστηκε σε **Κ.Κ.Ε.**

**Επαναλαμβάνω
τους βασικότερους ορισμούς
και έννοιες των κεφαλαίων**

Γερουσία:

Προβλέφθηκε από το Σύνταγμα του 1844 - τα μέλη της Γερουσίας θα εκλέγονταν από το βασιλιά και θα ήταν ισόβια.

Ναπαίοι:

Έτσι ονομάστηκαν οι οπαδοί του ρωσικού κόμματος από το όνομα του γέρο - Νάπα από την Κέρκυρα, ο οποίος αποτέλεσε γραφική μορφή του κόμματος.

Πραιτωριανοί:

Επίλεκτο σώμα του ρωμαϊκού στρατού, που είχε ως κύριο έργο του την ασφάλεια του αυτοκράτορα.

Κριμαϊκός πόλεμος (1853-1856):

Αφορμή υπήρξε η διαμάχη ορθοδόξων και καθολικών μοναχών για τον έλεγχο των Αγίων Τόπων στην Ιερουσαλήμ. Παρενέβησαν η Ρωσία και Γαλλία και ακολούθησε

γενικευμένη σύρραξη στην οποία συμμετείχε η Τουρκία και η Αγγλία στο αντιρωσικό μέτωπο. Η Ρωσία ηττήθηκε και το κύρος της μειώθηκε.

Υπόθεση Πατσίφικο:

Τον Απρ. του 1849 λεηλατήθηκε το σπίτι του βρετανικής υπηκοότητας Δον Πατσίφικο και ο ίδιος ζήτησε την επέμβαση της βρετανικής κυβέρνησης, η οποία επέβαλε το ναυτικό αποκλεισμό της Ελλάδας, μέχρις ότου μετά από την έντονη αντίδραση της Γαλλίας και της Ρωσίας σταμάτησε ο αποκλεισμός της χώρας μας.

Επανάσταση ΦΕΒΡ 1862:

η δυσαρέσκεια εναντίον του Όθωνα κατέληξε σε επανάσταση με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά. Στις **12 ΟΚΤ 1862 ο Όθωνας εγκατέλειψε τη χώρα.**

Πεδινοί:

Κόμμα με αρχηγό τον **Δημήτριο Βούλγαρη.**

Ορεινοί:

Κόμμα με αρχηγούς τον **Δ. Γρίβα** και τον **Κ. Κανάρη.**

Εθνικόν Κομιτάτον:

Κόμμα με αρχηγό τον **Επαμεινώνδα Δεληγιώργη.**

Αρχή της δεδηλωμένης (1875) του Χαριλάου Τρικούπη:

Ο βασιλιάς θα έδινε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον πολιτικό που θα είχε τη δεδηλωμένη πλειοψηφία των βουλευτών

Κόμμα των Ιαπώνων:

Κόμμα με αρχηγό τον Δημ. Γούναρη

Στρατιωτικός Σύνδεσμος:

Ομάδα στρατιωτικών με αρχηγό τον συνταγματάρχη Νικόλαο Ζορμπά. Διεκδίκησαν μεταρρυθμίσεις στην πολιτική ζωή του τόπου με κίνημα που οργανώθηκε στο Γουδί στις 15 Αυγούστου 1909.

Ραλλικό:

Είναι το κόμμα του Δημ. Ράλλη, το οποίο θεωρείται από τα πιο αδιάλλακτα αντιβενιζελικά κόμματα.

Εθνικό κόμμα:

Είναι το κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, ο οποίος αναδείχτηκε στο κίνημα του 1909.

Κοινωνιολογική Εταιρεία:

Είναι η ομάδα των Κοινωνιολόγων του Αλέξανδρου Παπαναστασίου, η οποία ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος.

Λαϊκό κόμμα:

Ιδρύθηκε από τους Κοινωνιολόγους του Αλέξ. Παπαναστασίου το 1910.

Εθνικός διαχασμός (1915-1922):

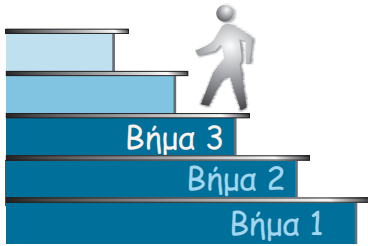
Περίοδος εντάσεων, αντιθέσεων και φανατισμού μεταξύ Βενιζελικών και αντιβενιζελικών.

Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920):

Οι όροι της συνθήκης δίνουν στην Ελλάδα την Ανατ. και Δυτ. Θράκη, την Ίμβρο και την Τένεδο, καθώς και την περιοχή της Σμύρνης.

ΣΕΚΕ:

Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδας.

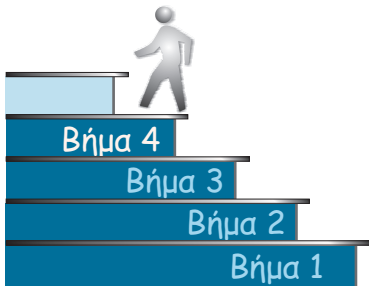

Συγκρατώ στη μνήμη μου τις κυριότερες χρονολογίες και συσχετίζω τα γεγονότα

3 Σεπτ. 1843:	επανάσταση και απαίτηση Συντάγματος από τον Όθωνα
1843-44:	Εθνοσυνέλευση
1844-64:	ικανοποιήθηκαν τα αιτήματα του ρωσικού κόμματος που σχετίζονταν με την Εκκλησία
1864-67:	ο Κωλέττης κατείχε πέντε από τα επτά υπουργεία, αλλά δεν εμφανιζόταν στη Βουλή και καθιστούσε το εκτελεστικό έργο αδύνατο
1847:	θάνατος Κωλέττη
Φεβρ. 1862:	επανάσταση με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά
12 Οκτ. 1862:	ο Όθωνας εγκατέλειψε τη χώρα
Νοεμ. 1862:	οι επαναστάτες προκήρυξαν εκλογές
1875:	- αρχή της δεδηλωμένης του Χαριλάου Τρικούπη - το κόμμα του Τρικούπη παρουσίασε πρόγραμμα εκσυγχρονισμού
1875-1880:	μεταβατική περίοδος
1875, 1879:	κανένα κόμμα δεν κέρδισε κοινοβουλευτική πλειοψηφία
1893:	ο Τρικούπης κηρύσσει την πτώχευση της χώρας
1880 - 1890:	τα κόμματα ήταν πιο οργανωμένα απ' ό,τι στο παρελθόν
1882 κ.εξ.:	οι εκλογείς αρχίζουν να ψηφίζουν με κομματικά κριτήρια και παύει η παραπάνω συνήθεια
1890-1900:	οι εκλογείς ψηφίζουν τους πολιτικούς με κριτήριο την αξιοπιστία τους και τον πολιτικό χώρο στον οποίο ανήκουν
1893-1897:	τα δύο κόμματα (του Δηλιγιάννη και του Τρικούπη) απέτυχαν να υλοποιήσουν το πολιτικό τους πρόγραμμα
1897:	ο ατυχής Ελληνοτουρκικός πόλεμος
1906:	ιδρύθηκε από τον Δημήτριο Γούναρη η κοινοβουλευτική ομάδα των Ιαπώνων
1908:	διαλύθηκε η ομάδα των Ιαπώνων

15 Αυγ. 1919:	εκδηλώθηκε το κίνημα στο Γουδί από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο
14 Σεπτ. 1919:	διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων της Αθήνας που με ψήφισμά τους στο βασιλιά επιζητούσαν την επίλυση οικονομικών αιτημάτων
Φεβρ. 1910:	η Βουλή ψήφισε την αναθεώρηση μερικών άρθρων του Συντάγματος
15 Μαρ. 1910:	ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε
8 Αυγ. 1910:	εκλογές
5 Σεπτ. 1910:	ο Βενιζέλος πρωτοεμφανίστηκε ως ελλαδίτης πολιτικός σε ομιλία του στην πλατεία Συντάγματος
22 Αυγ. 1910:	ιδρύθηκε και τυπικά το κόμμα του Βενιζέλου
6 Οκτ. 1910:	ο Βενιζέλος πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Δραγούμη
Νοεμ. 1910:	τα παλαιά κόμματα αναστατώθηκαν και αποφάσισαν να μη συμμετάσχουν στις εκλογές
α'εξάμηνο 1911:	ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις διατάξεων του συντάγματος.
Μαρτ. 1912:	στις εκλογές ο Βενιζέλος ανέδειξε 145 βουλευτές και τα άλλα κόμματα 36
1912:	το κόμμα αναδιοργανώθηκε, αφού ιδρύθηκε η Λέσχη των Φιλελευθέρων στην Αθήνα και σε άλλες περιοχές
1910:	ιδρύθηκε το Λαϊκό Κόμμα με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου
	- προκηρύχθηκαν για δεύτερη φορά εκλογές
	- στις δεύτερες εκλογές του 1910 εκλέχτηκαν 7 υποψήφιοι που παρείχαν κριτική υποστήριξη στο Βενιζέλο
1912:	ο Βενιζέλος μετά τη νίκη του στις εκλογές είναι κυρίαρχος στην πολιτική ζωή του τόπου
1913:	ο Κωνσταντίνος διαδέχεται στο θρόνο τον Γεώργιο Α'
1914:	ξεσπά ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος
1915:	ο βασιλιάς προκαλεί δύο φορές την παραίτηση της κυβέρνησης Βενιζέλου
μέσα 1916:	το Κοινοβούλιο χάνεται από το προσκίνηνο
26 Σεπτ. 1916:	ο Βενιζέλος συγκροτεί την κυβέρνησή του στη Θεσσαλονίκη
1920:	ο εθνικός διχασμός κορυφώνεται (απόπειρα δολοφονίας κατά Βενιζέλου, δολοφονία Ίωνα Δραγούμη)
10 Αυγ. 1920:	Συνθήκη των Σεβρών

14 Νοεμ. 1920:	ο Βενιζέλος χάνει τις εκλογές και φεύγει στο εξωτερικό
13/26 Αυγ. 1922:	το μικρασιατικό μέτωπο καταρρέει (εκδηλώνεται η αντεπίθεση του Κεμάλ και ακολουθεί η καταστροφή της Σμύρνης)
25 Ιαν. 1921:	η Αναθεωρητική Εθνοσυνέλευση που προκύπτει από τις εκλογές του ΝΟΕ. ανακηρύχθηκε Συντακτική
1918:	ιδρύεται το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.)
1924:	το Σ.Ε.Κ.Ε. μετονομάστηκε σε Κ.Κ.Ε
1936:	ο Μεταξάς χωρίς άσκηση βίας επέβαλε τη δικτατορία του

Μαθαίνω να αναλύω τους πίνακες και τις πηγές και να αξιοποιώ τα στοιχεία τους

1. Αφού μελετήσετε τα άρθρα του Συντάγματος και λάβετε υπόψη σας και τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου να αναλύσετε το περιεχόμενο της φράσης: “παρά το συντηρητικό του χαρακτήρα, στο Σύνταγμα του 1844 υπήρχαν και φιλελεύθερα στοιχεία”. Επίσης να εκτιμήσετε το γενικότερο χαρακτήρα του Συντάγματος.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1844)

Εν ονόματι της αγίας και ομοουσίου και αδιαίρετου Τριάδος

Περί θρησκείας

- Άρθρον 1.** Η επικρατούσα θρησκεία εις την Ελλάδα είναι η της Ανατολικής Ορθοδόξης Εκκλησίας, πάσα δε άλλη γνωστή θρησκεία είναι ανεκτή και τα της λατρείας αυτής τελούνται ακωλύτως υπό την προστασία των Νόμων, απαγορευομένου του προσηλυτισμού και πάσης άλλης επεμβάσεως κατά της επικρατούσης θρησκείας.

Περί δημοσίου δικαίου των Ελλήνων

- Άρθρον 3.** Οί Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου και συνεισφέρουσιν αδιακρίτως εις τα δημόσια βάρη, αναλόγως της περιουσίας των · μόνοι δε οι πολίται Έλληνες είναι δεκτοί εις όλα τα δημόσια επαγγέλματα.

Πολίται είναι όσοι απέκτησαν η αποκτήσωσι τα χαρακτηριστικά του πολίτου κατά τους Νόμους του Κράτους.

- Άρθρον 4.** Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος· ουδείς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ειμή σπόταν και όπως ο Νόμος ορίζει.
- Άρθρον 5.** Εκτός της περιπτώσει του αυτοφώρου εγκλήματος ουδείς συλλαμβάνεται, ουδέ φυλακίζεται, ειμή δι' αιτιολογημένου δικαστικού εντάλματος, το οποίον πρέπει να κοινοποιηθή κατά την στιγμήν της συλλήψεως ή προφυλακίσεως.
- Άρθρον 6.** Ποινή δεν επιβάλλει άνευ Νόμου, ορίζοντος προηγουμένως αυτήν.
- Άρθρον 7.** Έκαστος, ή και πολλοί ομού έχουσι το δικαίωμα να αναφέρονται εγγράφως εις τας Αρχάς, τηρούντες τους Νόμους του Κράτους.
- Άρθρον 8.** Η κατοικία εκάστου είναι άσυλος, ουδεμία κατ' οίκον έρευνα ενεργείται, ειμή όταν και όπως ο νόμος διατάσση.
- Άρθρον 9.** Εν Ελλάδι ούτε πωλείται ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος ή δούλος παντός γένους και πάσης θρησκείας είναι ελεύθερος, άμα πατήση επί ελληνικού εδάφους.
- Άρθρον 10.** Πας τις δύναται να δημοσιεύη προφορικώς τε, εγγράφως και δια του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του Κράτους.
Ο τύπος είναι ελεύθερος και λογοκρισία δεν επιτρέπεται.
Οι υπεύθυνοι συντάκται, εκδόται και τυπογράφοι εφημερίδων δεν υποχρεούνται εις ουδεμίαν χρηματικήν προκαταβολήν λόγω εγγυήσεως.
Οι εκδόται εφημερίδων θέλουν είσθαι πολίται Έλληνες.
- Άρθρον 11.** Η ανωτέρω εκπαίδευσις ενεργείται δαπάνη του Κράτους· εις δε την δημοτικήν συντρέχει και το Κράτος κατά το μέτρον της ανάγκης των δήμων.
Έκαστος έχει το δικαίωμα να συσταίνη εκπαιδευτικά καταστήματα, συμμορφούμενος με τους Νόμους του Κράτους.
- Άρθρον 12.** Ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας του ειμή δια δημόσιον ανάγκην, προσηκόντως αποδεδειγμένην, όταν και όπως ο νόμος διατάσση, πάντοτε δε προηγουμένης αποζημιώσεως.
- Άρθρον 13.** Αι βάσαναι και η γενική δήμευσις απαγορεύονται.
- Άρθρον 14.** Το απόρρητον των επιστολών είναι απαραβίαστον.

Περί συντάξεως της Πολιτείας

- Άρθρον 15.** Η νομοθετική εξουσία ενεργείται συνάμα υπό του Βασιλέως, της Βουλής και της Γερουσίας.
- Άρθρον 20.** Η εκτελεστική εξουσία ανήκει εις τον Βασιλέα, ενεργείται δε δια των παρ' αυτού διοριζομένων υπευθύνων Υπουργών.
- Άρθρον 21.** Η δικαστική εξουσία ενεργείται δια των δικαστηρίων, αι δε δικαστικά εκτελούνται εν ονόματι του Βασιλέως.

Περί της Βουλής

Άρθρον 59. Η Βουλή σύγκεται εκ Βουλευτών, εκλεγομένων των εχόντων δικαίωμα προς τούτο πολιτών, κατά τον περί εκλογής Νόμον.

Άρθρον 60. Οι Βουλευταί αντιπροσωπεύουσι το Έθνος και όχι μόνον την επαρχίαν υπό της οποίας εκλέγονται.

A. Σβώλου, *Τα Ελληνικά Συντάγματα*, σσ. 153, 155, 161

Απάντηση:

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα από “Τα Ελληνικά Συντάγματα” του Α. Σβώλου παρατίθενται μερικά από τα βασικά άρθρα του Συντάγματος του 1844.

Όπως γνωρίζουμε, μετά την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 τα τρία κόμματα (αγγλικό, γαλλικό, ρωσικό) τάχθηκαν υπέρ της ψήφισης Συντάγματος, αφού δεν ήταν δυνατόν να ανατραπεί ο Όθωνας. Το ζητούμενο λοιπόν κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης του Συντάγματος ήταν ο περιορισμός των εξουσιών του βασιλιά. Όλες έτσι οι κομματικές παρατάξεις κατά την Εθνοσυνέλευση του 1843-44 συμφώνησαν στην ανάγκη να κατοχυρωθούν συνταγματικά ορισμένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα και να προστατευτούν από την κρατική εξουσία αξίες και δικαιώματα.

Συγκεκριμένα σύμφωνα με το άρθρο 1 ορίζεται η ανεξιθρησκία, αν και επίσημη θρησκεία της Ελλάδας ορίζεται η Ορθόδοξη Ανατολική, ενώ απαγορεύεται κάθε προσπάθεια προσηλυτισμού. Στο άρθρο 3 ορίζεται η ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο ενώ όλοι πρέπει να συνεισφέρουν στο κράτος ανάλογα με την περιουσία τους. Σχετικά με την κατάληψη των δημοσίων θέσεων ορίζεται πως αυτό το δικαίωμα το έχουν μόνο οι Έλληνες πολίτες. Στο άρθρο 4 προστατεύεται η προσωπική ελευθερία, ενώ στα άρθρα 5 και 6 ορίζεται πως κανείς δεν μπορεί να συλληφθεί ή να φυλακιστεί χωρίς δικαιολογημένο δικαστικό ένταλμα και καμιά ποινή δεν μπορεί να επιβληθεί χωρίς να το ορίζει ο νόμος. Σύμφωνα με το άρθρο 7 καθένας έχει το δικαίωμα να αναφέρεται εγγράφως στις Αρχές. Στο άρθρο 8 ορίζεται το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου, ενώ με το άρθρο 9 απαγορεύεται η δουλεία σε ελληνικό έδαφος. Στο άρθρο 10 κατοχυρώνεται η ελευθερία γνώμης και τύπου και στο άρθρο 11 η δωρεάν εκπαίδευση για όλους τους Έλληνες πολίτες και το δικαίωμά τους να συστήνουν εκπαιδευτικά ιδρύματα. Με το άρθρο 12 προστατεύεται η ιδιοκτησία η οποία μόνο σε περίπτωση δημόσιας ανάγκης και κατόπιν αποζημίωσης μπορεί να περάσει στα χέρια του κράτους. Με το άρθρο 13 απαγορεύονται τα βασανιστήρια και με το άρθρο 14 ορίζεται το απόρρητο των επιστολών.

Σχετικά με τη διάκριση των εξουσιών, η νομοθετική εξουσία ενεργείται από τον Βασιλιά, τη Βουλή και τη Γερουσία (άρθρο 15), η εκτελεστική ανήκει στον βασιλιά και ενεργείται με την σύμφωνη γνώμη των υπουργών (άρθρο 20), ενώ η δικαστική ενεργείται από τα δικαστήρια αλλά οι αποφάσεις εκτελούνται “εν ονόματι του Βασιλέως” (άρθρο 21).

Τέλος σύμφωνα με τα άρθρα 59 και 60 η Βουλή αποτελείται από βουλευτές που εκλέγονται από πολίτες που έχουν το δικαίωμα ψήφου και οι οποίοι αντιπροσωπεύουν όλο το έθνος.

Είναι λοιπόν φανερό πως το Σύνταγμα του 1844 περιείχε πολλά φιλελεύθερα στοιχεία, όπως: **την ισονομία, την απαγόρευση της δουλείας, το απαραβίαστο του οικογενειακού ασύλου και το απόρρητο των επιστολών, την ελευθερία γνώμης και τύπου, την προστασία της ιδιοκτησίας, τη δωρεάν εκπαίδευση** καθώς και **την καθολική ψηφοφορία** για όλους τους άνδρες εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Δεν έλειψαν, όμως, και τα συντηρητικά στοιχεία, όπως η συμμετοχή του βασιλιά στην άσκηση της νομοθετικής εξουσίας και η αρχιγία του κράτους και του στρατού. Το γεγονός ότι καμιά πράξη του δεν είχε ισχύ χωρίς την προσυπογραφή του αρμόδιου υπουργού δεν περιόριζε ουσιαστικά την εξουσία του, αφού οι υπουργοί διορίζονταν απ' αυτόν (π.χ. ο Κωλέττης το 1846-47 κατείχε τα 5 από τα 7 υπουργεία). Επιπλέον η ύπαρξη της Γερουσίας αποτελεί ένα ακόμη συντηρητικό στοιχείο, καθώς τα μέλη της διορίζονταν από το βασιλιά και διατηρούσαν το αξίωμά τους ισόβια.

Όσον αφορά το γενικό χαρακτήρα του Συντάγματος θα μπορούσαμε να πούμε πως, παρά τα συντηρητικά του στοιχεία, ήταν αρκετά φιλελεύθερο σε σχέση με το καθεστώς της μοναρχίας που είχε εγκαθιδρυθεί στην Ελλάδα. Ίσως, βέβαια, οι φιλελεύθερες πολιτικές διαδικασίες και η λειτουργία κομμάτων να ήταν προϊόν μιας μικρής πολιτικής ηγετικής ομάδας, να μην ανταποκρίνονταν στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και να αναπτύχθηκαν κατά μίμηση δυτικών προτύπων, τα οποία στην εφαρμογή τους παραμορφώθηκαν λόγω του μικρού βαθμού ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας. Ο κοινοβουλευτισμός, όμως, ρίζωσε στην Ελλάδα και ακολούθησε τους δικούς του δρόμους, για να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες και αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας. Βασικά δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου και πολίτη κατοχυρώθηκαν καθώς ήταν αναγκαία για τα σταδιακή συγκρότηση ενός κράτους δικαίου. Τέλος το δικαίωμα της καθολικής ψηφοφορίας δημιούργησε νέους όρους για την πολιτική και κομματική δράση, καθώς ανοίχτηκε ευρύ πεδίο για τη συμμετοχή πολιτών και κομμάτων στο δημόσιο βίο και διευκολύνθηκε η διεκδίκηση συμφερόντων.

- 2.** *Λαμβάνοντας υπόψη σας τα στοιχεία της πηγής και τις ιστορικές σας γνώσεις να παρουσιάσετε τις βασικές θέσεις του προγράμματος του Βενιζέλου καθώς και τις απόψεις του για το θεσμό της μοναρχίας.*

**Απόσπασμα από τον πρώτο λόγο του Ε. Βενιζέλου
που εκφώνησε στις 5.9.1910 στο Σύνταγμα**

... Ισχυρότατον παράγοντα, όπως συνέχη την Πολιτείαν από πάσης παρεκτροπής, το Συναγματικόν Πολίτευμα τάσσει τον Βασιλέα. Ιστάμενος ούτος επί της κορυφής της πολιτικής

και κοινωνικής πυραμίδος, ανώτερος των μεταβαλλομένων συμφερόντων της εκάστοτε στιγμής, έχων τα συμφέροντα τα καλώς εννοούμενα του Βασιλικού Οίκου εντελώς αλληλένδετα προς τα υψηλότερα και γενικότερα συμφέροντα του Έθνους, περιβαλλόμενος δια του πολιτεύματος με τόσα προνόμια έχει μεν εις χείρας αυτού μεγάλην πάντοτε δύναμιν, όπως πράττει το αγαθόν, αλλά έχει κολοσσιαίαν αυτόχρημα δύναμιν, όπως επιτρέπεται το κακόν, συνέχων τας Κυβερνήσεις αυτού από των παρεκτροπών, εις τας οποίας οδηγεί η παραβίασις των Νόμων.

Ατυχώς το Στέμμα δεν έσχε τοιαύτην την αντίληψιν της θέσεως αυτού εν των Συνταγματικώ Πολιτεύματι... (Μπράβο, Μπράβο). Και δια τούτο έκρινα ότι η Βασιλική Αρχή εν τω παρελθόντι δεν ησκήθη κατά τον συμφωνότερον προς τα αληθή συμφέροντα και του Βασιλικού Οίκου και του Έθνους τρόπον, και την γνώμην ταύτην δεν εδίστασα να εκδηλώσω, διότι οι πολιτικοί άνδρες πρέπει να έχωσι πάντοτε το θάρρος της γνώμης αυτών, εκ τούτου δε προεκλήθη η κατ' εμού κατηγορία, ότι είμαι Αντιδυναστικός. Αλλ' η κατηγορία αυτή είναι ασύστατος. Καίπερ βαθέως εμφοροούμενος από τας δημοκρατικάς αρχάς της φυλής μας έχω ακράδαντον την πεποίθησιν, ότι η Βασιλευομένη Δημοκρατία, οποιον είναι κατ' ουσίαν το πολίτευμα ημών, είναι ο τύπος του πολιτεύματος, όστις προσαρμόζεται άριστα προς την πολιτικήν μόρφωσιν του Ελληνικού Λαού και εξυπηρετεί προσφορότερον.

Απάντηση:

Στο απόσπασμα αυτό από το λόγο του Ε. Βενιζέλου που εκφώνησε στις 5.9.1910 στην πλατεία Συντάγματος εκτίθενται οι απόψεις του για το θεσμό της μοναρχίας και το ρόλο που πρέπει να έχει ο βασιλιάς στην πολιτική ζωή της χώρας.

Όπως γνωρίζουμε, ο Βενιζέλος, παρά την πίεση που του ασκήθηκε από τους οπαδούς του, υποστήριξε την αναθεώρηση του Συντάγματος και όχι την ψήφιση νέου. Έτσι δεν έθεσε πολιτειακό ζήτημα. *Ο Βενιζέλος, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο λόγο του, θεωρούσε τον βασιλιά ισχυρότατο παράγοντα που συνέιχε το πολίτευμα καθώς βρισκόταν στην κορυφή της πολιτικής και κοινωνικής πυραμίδας. Έχοντας μάλιστα πολλά προνόμια, που του παρέχει το ίδιο το πολίτευμα, έχει πολύ μεγάλη δύναμη και μπορεί να διατηρεί τη συνοχή μεταξύ των κυβερνήσεων και να εμποδίζει την παραβίαση των νόμων. Όμως, επειδή στο παρελθόν ο βασιλιάς δεν άσκησε την εξουσία με βάση τα πραγματικά συμφέροντα του “Βασιλικού Οίκου” και του Έθνους, ο Βενιζέλος άσκησε κριτική στο θεσμό και γι’ αυτό θεωρήθηκε Αντιδυναστικός. Ο ίδιος, όμως, απορρίπτει αυτή την κατηγορία, δηλώνοντας ενώπιον του ελληνικού λαού πως “η Βασιλευομένη Δημοκρατία ... είναι ο τύπος του πολιτεύματος, όστις προσαρμόζεται άριστα προς την πολιτικήν μόρφωσιν του Ελληνικού λαού και εξυπηρετεί προσφορότερον”.*

Ο Βενιζέλος απέδειξε και εμπράκτως τη στάση του αυτή, καθώς επιτρέπη στο βασιλιά Γεώργιο, παρά τη συνταγματική απαγόρευση, να συμμετάσχει στη διαδικασία αναθεώρησης του συντάγματος. Έτσι ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας.

3. Αφού μελετήσετε τα παραθέματα 20 και 21 (σελ. 89-90 σχολικού βιβλίου) και λάβετε υπόψη σας τις πληροφορίες του σχολικού σας βιβλίου, να παρουσιάσετε την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα την περίοδο 1893-1909 και τα αιτήματα που υποβάλλουν στη Βουλή οι στρατιωτικοί και τα επαγγελματικά σωματεία Αθηνών – Πειραιώς.

Απάντηση:

Στα αποσπάσματα αυτά από την Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας του Γιάννη Κορδάτου παρατίθενται η προκήρυξη του Στρατιωτικού Συνδέσμου στις 15 Αυγούστου 1909 και το ψήφισμα των επαγγελματικών σωματείων Αθηνών και Πειραιώς που επέδωσαν στη Βουλή στις 14 Σεπτεμβρίου 1909 μετά από τη μεγάλη διαδήλωση στην πρωτεύουσα.

Τόσο η προκήρυξη όσο και το ψήφισμα των επαγγελματιών ήταν αποτέλεσμα της γενικής δυσαρέσκειας του λαού για την πολιτική και οικονομική κυρίως κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα μετά την πτώχευση του 1893. Συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της χώρας από τον Χαρίλαο Τρικούπη το όραμα για ένα σύγχρονο κράτος, ανεπτυγμένο και ισχυρό σε διεθνές επίπεδο δεν πραγματοποιήθηκε. Παρά την φορολογική επιβάρυνση των πολιτών, το κράτος οδηγήθηκε σε πτώχευση. Αστοί και διανοούμενοι απογοητεύονταν όλο και περισσότερο από τη γενικότερη κατάσταση και την αναποτελεσματικότητα του κράτους, το οποίο χαρακτηριζόταν από μια βραδυκίνητη γραφειοκρατία. Δεν έβλεπαν την επιθυμητή οικονομική ανάπτυξη, ενώ διαπίστωναν ότι μεγάλωνε η απόσταση από τα ευρωπαϊκά κράτη. Ανάλογη δυσαρέσκεια επικρατούσε και σε μεγάλο μέρος των μικροκαλλιεργητών. Οι αξιωματικοί του στρατού ήταν επίσης δυσαρεστημένοι, καθώς εκτιμούσαν ότι λόγω της οικονομικής αδυναμίας ο στρατός θα ήταν αναποτελεσματικός σε περίπτωση πολέμου. Όλα αυτά οδήγησαν σε κρίση της εμπιστοσύνης προς τα κόμματα συλλήβδην, οι άνθρωποι πίστευαν πως οι θεσμοί και τα κόμματα δεν ήταν ικανά να υλοποιήσουν τις επιθυμίες τους. Επιπλέον η ήττα του 1897 στον ελληνοτουρκικό πόλεμο επέτεινε το πολιτικό αδιέξοδο. Η δυσπιστία προς τα κόμματα έτσι κορυφώθηκε και έδωσε την ευκαιρία στον βασιλιά Γεώργιο να επιβληθεί στο Κοινοβούλιο και να ασκεί προσωπική πολιτική. Καμιά από τις κυβερνήσεις του τρικουπικού κόμματος δεν κατάφερε να περάσει ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις παρά μόνο διοικητικού χαρακτήρα (κυρίως υπό την ηγεσία του Γεωργίου Θεοτόκη).

Χαρακτηριστικά περιγράφεται αυτή η κατάσταση και στα παραθέματα. Συγκεκριμένα στην προκήρυξη του Στρατιωτικού Συνδέσμου αναφέρεται πως η “πατρίς μας ευρίσκεται υπό δυσχερεστάτας περιστάσεις...”, ενώ το επίσημο κράτος είναι ταπεινωμένο και αδυνατεί να υποστηρίξει τα δίκαια του λαού. Αντίστοιχη παρουσιάζουν την κατάσταση και τα επαγγελματικά σωματεία στο ψήφισμά τους. Αναφέρουν πως τα έννομα συμφέροντα του ελληνικού λαού θυσιάστηκαν κάτω από το πρόσχημα του ελεύθερου (δημοκρατικού) πολιτεύματος, ενώ οι

αντιπρόσωποι του μεταβλήθηκαν σε “ιδιοτελή ολιγαρχία” που αντικαθιστούν το νόμο με βάση τα συμφέροντά τους. Επιπλέον αυτοί συνεργάστηκαν με τους οικονομικά ισχυρούς απαλλάσσοντάς τους από τη φορολογία τη στιγμή που ο λαός είχε επιβαρυνθεί με πρόσθετους φόρους που δεν μπορούσε να αντέξει. Κατηγορούν τέλος τις κυβερνήσεις πως δεν προστατεύουν την ζωή, την τιμή και την ιδιοκτησία του λαού, θεμελιώδη δηλαδή δικαιώματά του, κατοχυρωμένα από το Σύνταγμα.

Για τους λόγους αυτούς εκδηλώνεται στις 15 Αυγούστου 1909 το κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου, μιας μυστικής οργάνωσης στρατιωτικών, στο Γουδί με αιτήματα που αφορούσαν μεταρρυθμίσεις στο στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και την δημοσιονομική πολιτική. Συγκεκριμένα ζητά να απέχουν ο διάδοχος και οι βασιλόπαιδες από την ενεργό συμμετοχή τους στη διοίκηση του Στρατού και του Ναυτικού διατηρώντας τους βαθμούς που έχουν αποκτήσει και μάλιστα να προάγονται, ενώ οι υπουργοί των Στρατιωτικών και των Ναυτικών να προέρχονται από αξιωματικούς του στρατού και του ναυτικού. Επιπλέον ζητά τον προσανατολισμό της Θρησκείας κυρίως προς τον πνευματικό χαρακτήρα της, τον εξορθολογισμό της διοίκησης, την ταχεία, ισότιμη και αμερόληπτη απονομή της δικαιοσύνης, τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης στις πρακτικές και στρατιωτικές ανάγκες της χώρας, στη διασφάλιση της ζωής, της τιμής και της περιουσίας των πολιτών και τέλος στην οικονομική ανάκαμψη.

Με αφορμή το κίνημα αυτό του Στρατιωτικού Συνδέσμου, έγινε στις 14 Σεπτεμβρίου μεγάλη διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων της πρωτεύουσας. Οι διαδηλωτές υποστήριξαν το διάβημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου και υπέβαλαν ψήφισμα στο παλάτι με το οποίο ζητούσαν την επίλυση οικονομικών αιτημάτων. Συγκεκριμένα ζητούν από την κυβέρνηση να ψηφιστεί άμεσα “άρτιον σύστημα νομοθεσίας”, το οποίο θα στρέφεται κατά της συναλλαγής, να ανορθωθεί η διοίκηση, να προστατευτεί η παραγωγή και να βελτιωθεί η τύχη του εργάτη με κατάλληλη νομοθεσία.

4. Απέναντι στο εκσυγχρονιστικό κράτος του Χ. Τρικούπη αντιπαράκειται το κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης του Θ. Δηλιγιάννη. Να σχολιάσετε την παραπάνω άποψη λαμβάνοντας υπόψη σας τις πηγές και το κείμενο του βιβλίου σας.

Πηγή α΄

Στην ουσία, ο Τρικούπης εκπροσωπούσε τον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής ζωής, ενώ ο Δηλιγιάννης την παραδοσιακή λειτουργία της. Ο Τρικούπης πίστευε ότι το κράτος χρειαζόταν πολιτική και οικονομική ανόρθωση, πριν γίνει λόγος για εμπλοκή σε αλτρωτικές περιπέτειες. Γι’ αυτό και επεδίωξε να καταστήσει τη χώρα διεθνώς αξιόπιστη, να ενθαρρύνει την έναρξη της εκβιομηχάνισης, να βελτιώσει τις επικοινωνίες με την κατασκευή σιδηροδρόμων και την διάνοιξη του Ισθμού της Κορίνθου, και να εκσυγχρονίσει το στρατό και το ναυτικό. Ωστόσο, ένα τέτοιο πρόγραμμα ήταν δαπανηρό και συνεπαγόταν αυξημένη φορολογία. Αυτό πρόσφερε εύκολο στόχο στο δημοφιλή και δημαγωγό Δηλιγιάννη, ο οποίος δεν είχε πρόβλημα να δηλώνει ότι ήταν αντίθετος προς οτιδήποτε υποστήριζε ο Τρικούπης. Η επιδεικτική λαϊκίστικη ρητορεία

του Δηλιγιάννη και η φλογερή προάσπιση μιας “Μεγαλύτερης Ελλάδας”, χωρίς αμφιβολία εξέφραζε πιο πιστά τους ενθουσιασμούς και τους μύχιους πόθους του απλού πολίτη από τα αυστηρά μεταρρυθμιστικά προγράμματα του Τρικούπη. Οι παράτολμες όμως πολιτικές επιλογές του Δηλιγιάννη, στις περιόδους που ήταν στην εξουσία, δεν μπορούσαν παρά να θέσουν σε δοκιμασία την ήδη εξασθενημένη οικονομία, όπως συνέβη με τη θνησιγενή κινητοποίηση στη διάρκεια της βουλγαρικής κρίσης του 1885, η οποία κατέληξε στον αποκλεισμό της Ελλάδας από τις Μεγάλες Δυνάμεις. Επιπλέον, η φιλοπολεμική του πολιτική έμελλε να καταλήξει σε ήττα το 1897, στη διάρκεια του καταστροφικού πολέμου των τριάντα ημερών με την Τουρκία.

R. Glogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1995, σσ. 71-72

Πηγή β΄

Οι φόροι που είχε αναγκασθεί να επιβάλει ο Τρικούπης, καθώς και τα δάνεια που είχε συνάψει για να φέρει σε πέρας το μεγαλόπνοο έργο του, είχαν προκαλέσει τη δυσφορία ενός μεγάλου μέρους του λαού. Τη δυσφορία αυτή την καλλιέργησε με δημαγωγικό τρόπο η αντιπολίτευση που του κόλλησε και το επίθετο “φορομπήχτης”. Έτσι ο αρχηγός της Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ανταποκρινόμενος στις επιθυμίες του λαού και υποσχόμενος να κυβερνήσει χωρίς την επιβολή νέων φόρων και χωρίς τη σύναψη νέων δανείων, κατορθώνει να τον ανατρέψει στις 7 Απριλίου 1885.

Απ. Βακαλόπουλου, *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 51991, σ 310

Απάντηση:

Στα παραθέματα αυτά επισημαίνονται οι κύριες διαφορές στην πολιτική και στον τρόπο που ο Χ. Τρικούπης και ο Θ. Δηλιγιάννης αντιμετώπιζαν το ρόλο του κράτους.

Όπως γνωρίζουμε, το 1884 τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο. Έτσι το κοινοβουλευτικό σύστημα και ο δικομματισμός θεμελιώθηκαν.

Το τρικουπικό κόμμα ήδη από το 1875 παρουσίασε ένα συστηματικό πρόγραμμα εκσυγχρονισμού της χώρας, αρκετά κοντά στις αντιλήψεις του Κουμουندούρου. Αυτό προέβλεπε τη συγκρότηση ενός κράτους δικαίου, τον εξορθολογισμό της διοίκησης με τον καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων, την ανάπτυξη της οικονομίας και την ενίσχυση της γεωργίας και τέλος τη βελτίωση της άμυνας και της υποδομής του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας. Για την υλοποίηση αυτού του προγράμματος έγιναν οργανωτικές μεταβολές και βελτίωση των οικονομικών του κράτους με την αύξηση των φόρων και τη σύναψη δανείων και την ταυτόχρονη παροχή κινήτρων στην ιδιωτική πρωτοβουλία για επενδύσεις.

Απέναντι σ’ αυτήν την πολιτική συσπειρώθηκαν βουλευτές γύρω από τον Θ. Δηλιγιάννη, ο οποίος εξέφραζε πολιτικές απόψεις αντίθετες από εκείνες του Τρικούπη. Ο Δηλιγιάννης δεν αποδεχόταν το χωρισμό των εξουσιών και στόχευε στη συγκέντρωση και τον έλεγχο τους από το κόμμα. Ο Τρικούπης θεωρούσε το κράτος ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης και επεδίωκε τον εκσυγχρονισμό με κάθε κόστος, ενώ ο Δηλιγιάννης προέβαλλε το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης

με τη μείωση των φόρων και την παροχή ευκαιριών στους προστατευμένους του για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στα εδάφη της Θεσσαλίας, στα οποία κυριαρχούσε η μεγάλη ιδιοκτησία, οι τρικουπικοί υποστήριζαν τους μεγαλογαιοκτήμονες, ενώ οι δηλιγιαννικοί προσπάθησαν, χωρίς τελικά να το πετύχουν, να χορηγήσουν γη στους ακτήμονες και έλαβαν κάποια μέτρα για τη βελτίωση της θέσης τους. Έτσι ο Δηλιγιάννης επέκρινε το κοινωνικό κόστος του εκσυγχρονισμού και υποστήριξε ένα κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης και μια αργή οικονομική ανάπτυξη η οποία θα βασιζόταν σε παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες.

Χαρακτηριστικά στην πηγή α΄ αναφέρεται η πολιτική του εκσυγχρονισμού που πρέσβευε ο Χ. Τρικούπης: το κράτος έπρεπε να ανασυγκροτηθεί πολιτικά και οικονομικά, προτού εμπλακεί σε αλυτρωτικές περιπέτειες. Γι΄ αυτό ενθάρρυνε την εκβιομηχάνιση της χώρας, βελτίωσε το συγκοινωνιακό δίκτυο της χώρας με την κατασκευή σιδηροδρόμων και τη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου και επεδίωξε να εκσυγχρονίσει το στρατό και το ναυτικό. Όμως, όπως προαναφέρθηκε, ένα τόσο δαπανηρό πρόγραμμα συνεπαγόταν και αυξημένη φορολογία, η οποία δυσαρέστησε το λαό. Πάνω σ΄ αυτό ο Δηλιγιάννης επέδειξε μια λαϊκίστικη ρητορεία, ο οποίος υπερασπιζόταν το όραμα της Μεγάλης Ιδέας και “εξέφραζε πιο πιστά τους ενθουσιασμούς και τους μύχιους πόθους του απλού πολίτη από τα αυστηρά μεταρρυθμιστικά προγράμματα του Τρικούπη”.

Στο απόσπασμα από την πηγή β΄ ο Βακαλόπουλος επισημαίνει τον τρόπο με τον οποίο η δυσφορία του λαού για τους φόρους που είχε επιβάλει ο Τρικούπης έγινε αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης από τον Δηλιγιάννη, ο οποίος του είχε κολλήσει το επίθετο “φορομπήχτης”, και μ΄ αυτόν τον τρόπο πήρε την εξουσία το 1885.

Ουσιαστικά λοιπόν το κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης που υποσχόταν ο Δηλιγιάννης στηριζόταν όχι σ΄ ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, αλλά στη δυσαρέσκεια του λαού από την πολιτική που ακολουθούσε ο Τρικούπης, ο οποίος “εκπροσωπούσε τον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής ζωής”.

Βήμα 5

Βήμα 4

Βήμα 3

Βήμα 2

Βήμα 1

Εξασκούμεαι ...

A. Ερωτήσεις Ανάπτυξης

B. Χειραφέτηση και αναμόρφωση (1844-1880)

1. Να προσδιορίσετε τις συνέπειες της Επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 στην πολιτική ζωή της Ελλάδας.
2. Να αναφέρετε τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώθηκαν από το σύνταγμα του 1844 και να αναλύσετε την πολιτική τους σημασία.
3. Ποια δεδομένα δημιούργησε η αναγνώριση του δικαιώματος της καθολικής ψηφοφορίας στα πολιτικά δεδομένα της Ελλάδας; Ποια η σημασία της αναγνώρισης αυτού του δικαιώματος;
4. Να προσδιορίσετε τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες οι οποίες συνέβαλαν στην παρακμή των τριών ξενικών κομμάτων.
5. α) Να περιγράψετε το πολιτικό κλίμα το οποίο εξέθρεψε την επανάσταση του 1862.
β) Να προσδιορίσετε σε λίγες γραμμές τις συνέπειες της επανάστασης του 1862 στην πολιτική ζωή της Ελλάδας.
6. Ποια ήταν τα αιτήματα της “νέας γενιάς” των πολιτικών; Ποιος ήταν ο εκφραστής της “νέας γενιάς” των πολιτικών και ποιο ήταν το αποτέλεσμα της διεκδίκησης των αιτημάτων τους;
7. Ποιες παρατάξεις διαμορφώθηκαν μέσα στα πλαίσια της Εθνοσυνέλευσης 1862-1864;
8. Τι γνωρίζετε για την εμπλοκή του βασιλιά στα πολιτικά πράγματα μετά την Εθνοσυνέλευση (1862-1864); Με ποιον τρόπο περιορίστηκε αυτή η εμπλοκή του;
9. Αφού λάβετε υπόψη σας το περιεχόμενο του παραθέματος και τις πληροφορίες του βιβλίου σας να σχολιάσετε την άποψη (Ν. Διαμαντούρος; Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΓ΄, σ. 113): “... Ο εκλογικός Νόμος του 1844 ... ήταν το προοδευτικότερο εκλογικό νομοθέτημα της εποχής του”.

Ο από 18 Μαρτίου 1844 νόμος περί εκλογής βουλευτών

Ο Εκλογικός Νόμος καθιέρωνε την εκλογή των βουλευτών με πλειοψηφικό σύστημα δύο γύρων, που θα διεξαγόταν με άμεση, σχεδόν καθολική, και μυστική ψηφοφορία. Δικαίωμα ψήφου δινόταν στους πολίτες (άρρενες) ηλικίας 25 ετών συμπληρωμένων, “έχοντας προσέτι

ιδιοκτησίαν τινά εντός της επαρχίας, όπου έχουσι την πολιτικήν διαμονήν των, ή εξασκούντας εν αυτή οποιονδήποτε επάγγελμα, ή ανεξάρτητον επιτήδευμα". Εξαιρούνται "α) Οι διατελούντες υπό ανάκρισιν επί κακουργήματι, β) Οι προσκαίρως ή δια παντός στερηθέντες κατά συνέπειαν δικαστικής αποφάσεως του δικαιώματος του ψηφοφορείν, γ) Οι στερούμενοι της ελευθέρας διαχειρίσεως της περιουσίας των".

Νικηφόρος Διαμαντούρος:

Ι.Ε.Ε., τόμ. ΙΓ', σ. 112

- 10.** Αφού μελετήσετε την παρακάτω πηγή και λάβετε υπόψη σας και τις πληροφορίες που σας δίνει το σχολικό σας βιβλίο:
- Να παρουσιάσετε τα αιτήματα των οποίων εκφραστής υπήρξε ο Α. Κουμουνδούρος.
 - Να τεκμηριώσετε το περιεχόμενο της φράσης "ο Κουμουνδούρος είχε όλες τις αρετές που πρέπει να στολίζουν έναν κοινοβουλευτικό άνδρα".
 - Να αντιπαραθέσετε την κοινοβουλευτική συμπεριφορά του Κουμουνδούρου μ' εκείνη του Κωλέττη.

Κουμουνδούρος ως ο πρώτος πολιτικός με συνείδηση κοινοβουλευτική

Ο Κουμουνδούρος μπορεί να θεωρηθεί ως ο πρώτος Έλληνας πολιτικός με συνείδηση κοινοβουλευτική. Ήθελε η κυβέρνησή του να στηρίζεται στην πλειοψηφία των βουλευτών και γι' αυτό, μιλώντας στην βουλή, προσπαθούσε να πείσει και όχι να δελεάσει όπως επιδίωκε ο Δεληγιώργης. Εκτιμούσε την αγχίνοια του Βούλγαρη και σεβόταν την πατριαρχική νοοτροπία του, αλλά αρνιόταν να υποταχθεί στον αυταρχισμό του. Συμπαθούσε το Δεληγιώργη, αλλά δεν τον εμπιστευόταν, γι' αυτό και δε συνεργάστηκε μαζί του. Εκτιμούσε τον Τρικούπη, αλλά και τον αντιπαθούσε βαθύτατα, γι' αυτό και τον χρησιμοποίησε μια και μόνη φορά. Ο Κουμουνδούρος είχε όλες τις αρετές που πρέπει να στολίζουν ένα κοινοβουλευτικό άνδρα. Ψυχραιμία, ανεξικακία, ελαστικότητα, προσαρμοστικότητα, καλή διάθεση, ευγένεια στους τρόπους, επιμέλεια, εργατικότητα, επιμονή, όσο και υπομονή, πραότητα. Δεν θύμωνε και δεν λύπησε σχεδόν, κανένα, γι' αυτό και τον χαρακτήριζαν "γλυκύτατο". Με απόλυτη ευλάβεια τηρούσε όλους τους κανόνες στο κοινοβουλευτικό παιχνίδι και δεν προσπάθησε ποτέ να βγει έξω από τα συνταγματικά πλαίσια. Αυτό που δεν του πήγαινε ήταν να βρεθεί στην ίδια κυβέρνηση με το Βούλγαρη ...

Ι.Ε.Ε., τόμος ΙΓ', σ. 248

- 11.** Να συγκρίνετε τα δύο Συντάγματα (1844 και 1864) και να παρουσιάσετε τα προοδευτικά ή τα συντηρητικά τους στοιχεία. Να λάβετε υπόψη σας στην απάντησή σας τα στοιχεία που δίνονται στην παρακάτω πηγή.

α) ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1844

Περί συντάξεως της Πολιτείας

Άρθρον 15. Η νομοθετική εξουσία ενεργείται συνάμα υπό του Βασιλέως, της Βουλής και της Γερουσίας.

Άρθρον 16. Το δικαίωμα της προτάσεως των Νόμων ανήκει εις τε τον Βασιλέα, την Βουλήν και την Γερουσίαν. Πας νόμος, αφορών τους ετησίους προϋπολογισμούς, τα έσοδα ή τα έξοδα του Κράτους, διάθεσιν εθνικής περιουσίας, τον ετήσιον προσδιορισμόν της

Στρατιωτικής και Ναυτικής δυνάμεως και την στρατολογία και την Ναυτολογία, εισάγεται πρώτον εις την Βουλήν και ψηφίζεται παρ' αυτής.

Άρθρον 17. Ουδεμία πρότασις, αφορώσα αύξησιν των εξόδων του προϋπολογισμού δια μισθοδοσίαν ή σύνταξιν, ή εν γένει δι' όφελος προσώπου, πηγάζει εκ της Βουλής, ή της Γερουσίας.

Άρθρον 18. Εάν πρότασις Νόμου απορριφθή υπό μιας των τριών νομοθετικών δυνάμεων, δεν παρουσιάζεται εκ νέου εις την αυτήν βουλευτικήν σύνοδον.

Άρθρον 19. Η επίσημος ερμηνεία των Νόμων ανήκει εις την νομοθετικήν εξουσίαν.

Άρθρον 20. Η εκτελεστική εξουσία ανήκει εις τον Βασιλέα, ενεργείται δε δια των παρ' αυτού διοριζομένων υπευθύνων Υπουργών.

Άρθρον 21. Η δικαστική εξουσία ενεργείται δια των δικαστηρίων, αι δε δικαστικά αποφάσεις εκτελούνται εν ονόματι του Βασιλέως.

Περί του Βασιλέως

Άρθρον 22. Το πρόσωπον του Βασιλέως είναι ιερόν και απαραβίαστον, οι δε Υπουργοί αυτού είναι υπεύθυνοι.

Περί της Γερουσίας

Άρθρον 69. Η Γερουσία είναι μέρος αναπόσπαστον της νομοθετικής εξουσίας.

Άρθρον 70. Ο Βασιλεύς διορίζει τους Γερουσιαστάς ισοβίως.

Τα Διατάγματα του διορισμού των προσυπογράφονται παρά του Προέδρου του Υπουργικού Συμβουλίου.

Περί δικαστικής εξουσίας

Άρθρον 86. Η δικαιοσύνη πηγάζει από του βασιλέως, ενεργείται δε δια δικαστικών, υπ' αυτού διοριζομένων.

β) ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1864

Περί του δημοσίου βίου των Ελλήνων

Άρθρον 10. Οι Έλληνες έχουσι το δικαίωμα του συνέρχεσθαι ησύχως και αόπλως: μόνον εις τας δημοσίας συναθροίσεις δύναται να παρίσταται η Αστυνομία. Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις δύναται να απαγορευθώσιν, αν ως εκ τούτων επίκειται κίνδυνος εις την δημοσίαν ασφάλειαν.

Περί συντάξεως της Πολιτείας

Άρθρον 21. Άπασαι αι εξουσίαι πηγάζουσιν εκ του Έθνους, ενεργούνται δε καθ' όν τρόπον ορίζει το Σύνταγμα.

Άρθρον 22. Η νομοθετική εξουσία ενεργείται υπό του Βασιλέως και της Βουλής.

Άρθρον 23. Το δικαίωμα της προτάσεως των νόμων ανήκει εις την Βουλήν και τον Βασιλέα, όστις ενασκει τούτο διά των υπουργών.

Άρθρον 24. Ουδεμία πρότασις, αφορώσα αύξησιν των εξόδων του προϋπολογισμού δια μισθοδοσίαν ή σύνταξιν, ή εν γένει δι' όφελος προσώπου, πηγάζει εκ της Βουλής.

Άρθρον 25. Εάν πρότασις νόμου απορριφθή υπό μιας των δύο νομοθετικών εξουσιών, δεν εισάγεται εκ νέου εις την αυτήν βουλευτικήν Σύνοδον.

Άρθρον 26. Η αυθεντική ερμηνεία των νόμων ανήκει εις την νομοθετικήν εξουσίαν.

Άρθρον 27. Η εκτελεστική εξουσία ανήκει εις τον Βασιλέα, ενεργείται δε δια των παρ' αυτού διοριζομένων υπευθύνων υπουργών.

Άρθρον 28. Η δικαστική εξουσία ενεργείται δια των δικαστηρίων, αι δε δικαστικάι αποφάσεις εκτελούνται εν ονόματι του Βασιλέως.

Περί του Βασιλέως

Άρθρον 29. Το πρόσωπον του Βασιλέως είναι ανεύθυνον και απαραβίαστον, οι δε Υπουργοί αυτού είναι υπεύθυνοι.

Άρθρον 44. Ο Βασιλεύς δεν έχει άλλας εξουσίας, ειμή όσας τω απονέμουσι ρητώς το Σύνταγμα και οι συνάδοντες προς αυτό ιδιαίτεροι Νόμοι.

Περί δικαστικής εξουσίας

Άρθρον 87. Η δικαιοσύνη απονέμεται υπό δικαστών διοριζομένων υπό του Βασιλέως κατά τον Νόμον.

Γ. Δικομματισμός και εκσυγχρονισμός (1880-1909)

1. ... “Στην ουσία, ο Τρικούπης εκπροσωπούσε τον εξευρωπαϊσμό της πολιτικής ζωής, ενώ ο Δηλιγιάννης την παραδοσιακή λειτουργία της”.

R. Clogg, *Συνοπτική Ιστορία της Ελλάδας 1770-1990*, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1995, σσ. 71-72

2. Να αιτιολογήσετε την παραπάνω άποψη, αφού λάβετε υπόψη σας τις πληροφορίες που σας δίνονται στο σχολικό σας βιβλίο.
3. Οι βουλευτές κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα:
 - α) να επισημάνετε τα στοιχεία που έπρεπε να συγκεντρώνουν ως υποψήφιοι βουλευτές .
 - β) να παρουσιάσετε τον τρόπο και τα κριτήρια εκλογής ενός υποψηφίου.
 - γ) να αξιολογήσετε τη θέση που κατείχε ένας βουλευτής μέσα στο κόμμα.
4. Αφού μελετήσετε το παράθεμα αρ. 20 των σελίδων 89-90 του σχολικού σας βιβλίου και με βάση τις γνώσεις σας να αναφέρετε τα αιτήματα του Στρατιωτικού Συνδέσμου.
5. Να εντοπίσετε τα αιτήματα που διατυπώθηκαν από τα επαγγελματικά σωματεία Αθηνών-Πειραιώς κατά το συλλαλητήριο της 14ης Σεπτεμβρίου 1909, αφού λάβετε υπόψη το παράθεμα αρ. 21 της σελίδας 90 του σχολικού σας βιβλίου.
6. Να περιγράψετε την πολιτική ατμόσφαιρα που επικράτησε κατά τα πρώτα χρόνια άσκησης της πολιτικής από τον Χ. Τρικούπη βασιζόμενοι στις ιστορικές σας γνώσεις και στο κείμενο της πηγής που ακολουθεί.

... ο Τρικούπης εμφανίσθηκε σαν αυτοδύναμος πολιτικός αρχηγός μόνο μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1875, κατά τις οποίες συγκέντρωσε γύρω του πάνω από 30 βουλευτές. Η σύντομη πρωθυπουργία του, του 1880, είχε ενισχύσει τη θέση του και ο θάνατος των αντιπάλων του, τού άφηνε πια το πεδίο ελεύθερο. Μέσα σε τρία χρόνια το “Πέμπτο” κόμμα έγινε αυτόματα το “Δεύτερο”, κληρονομώντας αρκετούς ζαΐμικους, δελιγεωργικούς αλλά και βουλγαρικούς πολιτευτές και κομματάρχες ...

Οι εκλογές του Δεκεμβρίου 1881 εγκαινίασαν την τέταρτη πρωθυπουργία του Χ. Τρικούπη που για πρώτη όμως φορά στηριζόταν σε συμπαγή κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ανοίχθηκε

έτσι μια νέα περίοδος στην οποία κυριάρχησε απόλυτα σχεδόν η προσωπικότητά του. Για 13 σχεδόν χρόνια -ως τον Ιανουάριο του 1895- ο Τρικούπης ήταν σχεδόν συνεχώς πρωθυπουργός: δεν παρέδωσε την εξουσία στους αντιπάλους του παρά τρεις μόνο φορές και για διάστημα που δεν ξεπερνούσε στο σύνολό του τα τρία χρόνια, σφραγίζοντας έτσι μια ολόκληρη εποχή.

Ο κύριος αντίπαλός του Αλέξανδρος Κουμουνδούρος εξαφανίστηκε γρήγορα από την πολιτική σκηνή. Απογοητευμένος από την ήττα του, αρρώστησε και πέθανε ένα χρόνο αργότερα.

Βαθμιαία η θέση του Τρικούπη ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο. Στους πρώτους μήνες της νέας κυβερνήσεως η τρικουπική πλειοψηφία αυξανόταν από μέρα σε μέρα, καθώς οι κουμουνδουρικοί βουλευτές προσέγγιζαν, διαδοχικά το νέο ανερχόμενο πολιτικό άστρο. Ακόμα και οι δύο μουσουλμάνοι βουλευτές της Θεσσαλίας έκλιναν προς την κυβέρνηση, ίσως όπως σημειώνει ειρωνικά ο Γάλλος πρεσβευτής De Mouy, γιατί πίστευαν πως η τρικουπική άνοδος ήταν “γραμμική”.

Από το τέλος της ανοίξεως του 1882 ο Τρικούπης είχε επιβάλει την αδιαμφισβήτητη πρωτοκαθεδρία του. Χρειάστηκε αρκετός καιρός για να επανασυμπτυχθεί η αντιπολίτευση γύρω από το διάδοχο του Κουμουνδούρου, το Θ. Δηλιγιάννη.

Απερίσπαστος πια από οποιονδήποτε κίνδυνο ανατροπής του, ο Τρικούπης προχώρησε ακάθεκτος για να θέσει σε εφαρμογή τα μεταρρυθμιστικά του σχέδια. Είναι η πρώτη φορά στη νεώτερη ελληνική ιστορία που ένας κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός, έχοντας ταυτόχρονα την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και διατηρώντας τα νώτα του καλυμμένα στο μέτρο που δε φοβόταν βασιλικές παρεμβολές, μπορεί να εφαρμόσει ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα. Ως τότε, η μακρότερη κοινοβουλευτική πρωθυπουργία ήταν η πολιτεία του Δεληγέωργη το 1872-1874, που μόλις ξεπέρασε τον ενάμιση χρόνο. Ο Τρικούπης θα ξεπεράσει τα 3 χρόνια εγκαινιάζοντας μια νέα περίοδο στην ελληνική κοινοβουλευτική ιστορία.

Το μεταρρυθμιστικό νομοθετικό του έργο, είναι εντυπωσιακό. Ήδη από τους πρώτους μήνες της πρωθυπουργίας του συγκέντρωσε γύρω του ένα εκλεκτό επιτελείο (το νομοδιδάσκαλο Π. Καλλιγά, τους οικονομολόγους Κεχαγιά και Δεμάθα κ.α.), που εργάστηκε με ταχύτατους ρυθμούς για τη συστηματοποίηση και τη νομοθετική έκφραση των θεσμικών μεταβολών που κρίνονταν αναγκαίες. Η πολιτική ατμόσφαιρα που επικράτησε κατά τα πρώτα δύο χρόνια της κυβερνήσεως Τρικούπη, διευκόλυνε την εκπόνηση του μεγαλόπνοου μεταρρυθμιστικού της έργου, στο μέτρο που η αντιπολίτευση δεν εμφανιζόταν ικανή ούτε να αμφισβητήσει τις πολιτικές και οικονομικές επιλογές, ούτε να διεκδικήσει την εξουσία.

I.E.E., τόμ. ΙΔ', σσ. 14-16

Δ. Ανανέωση - Διχασμός (1909-1922)

1. Να ορίσετε το περιεχόμενο της “ανόρθωσης” όπως το αντιλαμβάνονταν οι ανεξάρτητοι πολιτικοί μετά το 1910.
2. Ο ρόλος του Ελ .Βενιζέλου στο πολιτικό σκηνικό της χώρας από το 1910 έως το 1912.
3. Να εντοπίσετε τις βασικές διαφορές των αντιβενιζελικών κομμάτων από το κόμμα των Φιλελευθέρων.

4. Τι γνωρίζετε για το ραλλικό κόμμα και το Εθνικό κόμμα;
5. Να παρουσιάσετε τους κομματικούς σχηματισμούς με σοσιαλιστικές ιδέες που εμφανίστηκαν κατά τη β' δεκαετία του 20ου αιώνα.
6. Να παρουσιάσετε τις απόψεις του Ελ. Βενιζέλου και του βασιλιά Κων/νου για τη συμμετοχή της Ελλάδος στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.
7. Τι γνωρίζετε για τον διχασμό των Ελλήνων και τα επεισόδια που ξέσπασαν με αφορμή τη ρήξη βασιλιά και Βενιζέλου;
8. Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί ο Ελ. Βενιζέλος για να πείσει τον Κωνσταντίνο για την ανάγκη εξόδου της Ελλάδος στον Α' παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των δυτικών συμμάχων και ποια στάση κράτησε ο Βασιλιάς;

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος προσπαθεί να πείσει το βασιλιά Κωνσταντίνο για την ανάγκη της εξόδου της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των δυτικών συμμάχων

Έλαβα ήδη την τιμήν να υποβάλω τη Υμετέρα Μεγαλειότητα το περιεχόμενον ανακοινώσεως, ην κατ' εντολήν του σερ Εδουαρδ Γκρέν μοι έκαμην ο ενταύθα πρεσβευτής. Δια της ανακοινώσεως ταύτης η Ελλάς τίθεται πάλιν ενώπιον μιας των κρισιμωτάτων περιστάσεων της εθνικής αυτής ιστορίας. Μέχρι σήμερον η πολιτική ημών συνίστατο εις διατήρησιν της ουδετερότητος, εφ' όσον τουλάχιστον την εξ' αυτής έξοδον δεν επέβαλλεν ημίν η συμμαχική υποχρέωσις προς την Σερβίαν. Αλλ' ήδη καλούμεθα να μετάσχωμεν του πολέμου όχι πλέον προς εκτέλεσιν ηθικών απλώς υποχρεώσεων, αλλ' επ' ανταλλάγμασι, τα οποία πραγματοποιούμενα θα δημιουργήσωσι μίαν Ελλάδαν μεγάλην και ισχυράν, τοιαύτην οποίαν ουδ' οι μάλλον αισιόδοξοι ηδύναντο να φαντασθώσι καν προ ολίγων ακόμα ετών.

Προς επιτυχίαν των μεγάλων τούτων ανταλλαγμάτων πρόκειται βεβαίως να αντιμετωπισθώσι και μεγάλοι κίνδυνοι. Αλλά μετά μακράν και βαθειάν μελέτην του ζητήματος καταλήγω εις την γνώμην ότι τους κινδύνους τούτους οφείλομεν να αντιμετωπίσωμεν. Εάν επιτρέψωμεν να συντριβεί σήμερον η Σερβία υπό της νέας αστρογερμανικής εισβολής, καμία δεν υπάρχει ασφάλεια ότι τα αστρογερμανικά στρατεύματα θα σταματήσωσι προ των μακεδονικών συνόρων μας και δεν θα ελκυσθώσι φυσικώς όπως κατέλθωσι μέχρι Θεσσαλονίκης...

Προ παντός οφείλομεν να αποσύρωμεν τας αντιρρήσεις ημών περί παραχωρήσεων εκ μέρους της Σερβίας προς την Βουλγαρίαν, έστω και αν αύται εκταθώσιν επί της δεξιάς όχθης του Αξιού.

Αλλ' αν αι παραχωρήσεις αύται δεν ήρκουν όπως προσελκυσθή η Βουλγαρία προς σύμπραξιν μετά των παλαιών αυτής συμμάχων ή τουλάχιστον προς τήρησιν ευμενούς απέναντι αυτών ουδετερότητος, δεν θα εδίσταζα, όσον οδυνηρά και αν είναι η εγχείρησις, να συμβουλευσω την θυσίαν της Καβάλας, όπως διασωθή ο εν Τουρκία Ελληνισμός και ασφαλισθή η δημιουργία αληθούς μεγάλης Ελλάδος, περιλαμβανούσης πάσας σχεδόν τας χώρας, εις τας οποίας ο Ελληνισμός έδρασε κατά την μακραίωνα αυτού ιστορία...

Ένεκα των λόγων τούτων, συμπεραίνων, κρίνω απολύτως επιβεβλημένην την υπό τους ανωτέρω όρους μετοχήν ημών εις τον αγώνα. Αύτη, ως και αρχικώς είπον, εγκλείει βεβαίως και σοβαρούς κινδύνους. Απέναντι δε των κινδύνων, εις ους θα εκτεθώμεν μετέχοντες του πολέμου υπάρχει η προσδοκία, προσδοκία βάσιμος, ως ελπίζω, του να σώσωμεν το μέγα μέρος του εν Τουρκία Ελληνισμού, και να δημιουργήσωμεν μίαν μεγάλην και ισχυράν Ελλάδα.

Και αν ακόμη απευγνώμον, θα είχομεν ήσυχον την συνείδησιν, ότι ηγωνίσθημεν και υπέρ της διασώσεως των εν δουλεία εισέτι ομογενών μας οίτινες τον έσχατον διατρέχουσι κίνδυνον και υπέρ των γενικωτέρων συμφερόντων της ανθρωπότητος και της ανεξαρτησίας των μικρών λαών, ην θα διακινδυνεύση ανεπανορθώτως η γερμανοτουρκική επικράτησις. [Α' υπόμνημα του Ελευθέριου Βενιζέλου προς το βασιλιά Κωνσταντίνο (11/24 Ιανουαρίου 1915)].

Β. Σκουλάτου - Ν. Δημακοπούλου - Σ. Κόνδη, ό.π., σσ. 74-75

Β. Ασκήσεις του τύπου Σωστό - Λάθος

- *Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις προτάσεις που ακολουθούν και να αιτιολογήσετε τις προτάσεις που θα θεωρήσετε λανθασμένες.*
1. Μετά την επανάσταση της **3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843** οι αντιλήψεις των κομμάτων εκφράστηκαν με μεγαλύτερη σαφήνεια και τα κόμματα έπαιξαν ενεργότερο ρόλο στα πολιτικά πράγματα. Σ Λ
 2. Και τα τρία κόμματα τάχτηκαν υπέρ του συντάγματος και του περιορισμού της βασιλικής εξουσίας Σ Λ
 3. Οι ηγέτες των κομμάτων δεν κατόρθωσαν να πάρουν κοινές αποφάσεις για τις συνταγματικές ρυθμίσεις. Σ Λ
 4. Οι παρατάξεις συμφώνησαν να κατοχυρωθούν θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών. Σ Λ
 5. Με το σύνταγμα του 1844 κατοχυρώθηκε το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι και οι βασιλικές εξουσίες. Σ Λ
 6. Οι ψηφοφόροι δεν μπορούσαν να ψηφίσουν όσους υποψηφίους ήθελαν, ακόμη και από διαφορετικά κόμματα Σ Λ
 7. Τα μέλη της Γερουσίας θα εκλέγονταν από την Εθνοσυνέλευση και θα ήταν ισόβια. Σ Λ
 8. Τα κόμματα της εποχής μπορούν να χαρακτηριστούν ως αριστερά, δεξιά, προοδευτικά, συντηρητικά κλπ Σ Λ
 9. Τα κόμματα έδειξαν συμπτώματα στασιμότητας, δεν ανταποκρίθηκαν στις νέες ανάγκες και οδηγήθηκαν σε παρακμή. Σ Λ
 10. Το κόμμα των “ναπαίων” δεν είχε λόγο ύπαρξης επειδή όμως τα μεγάλα εκκλησιαστικά θέματα είχαν λυθεί Σ Λ
 11. Ο Κωλέττης προσπάθησε να ενισχύσει το ρόλο του βασιλιά υπονομεύοντας τον κοινοβουλευτισμό Σ Λ
 12. Ο Κριμαϊκός πόλεμος αύξησε την επιρροή των τριών κομμάτων. Σ Λ

13. Η νέα γενιά ασκούσε κριτική στην παλιότερη και πίστευε ότι ήταν δυνατόν να αναπτυχθεί συνταγματικό πολίτευμα. Σ Λ
14. Η νέα γενιά πίστευε ότι ο βασιλιάς ήταν ατάλαντος. Σ Λ
15. 12 ΟΚΤ 1862 ο Όθωνας εγκατέλειψε τη χώρα Σ Λ
16. Οι επαναστάτες προκήρυξαν εκλογές που έγιναν το ΝΟΕ του 1862 Σ Λ
17. Οι πεδικοί είχαν αρχηγό τον Κ. Κανάρη (ήταν υπονομευτής των θεσμών του Κοινοβουλίου), είχε οπαδούς παράνομα διορισμένους και άνεργους πτυχιούχους. Σ Λ
18. Οι ορεινοί είχαν αρχηγούς τον Δ. Γρίβα και τον Δημήτριο Βούλγαρη. Σ Λ
19. Ο λαός συμμετείχε στις δύο παρατάξεις το Εθνικόν Κομιτάτον με αρχηγό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη και τους Εκλεκτικούς Σ Λ
20. Το Σύνταγμα του 1864 όριζε ως πολίτευμα τη συνταγματική μοναρχία. Σ Λ
21. Η αρχή της δεδηλωμένης (1875) του Χαριλάου Τρικούπη καθόριζε ότι ο βασιλιάς θα έδινε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον αρχηγό του κόμματος που θα είχε τη δεδηλωμένη πλειοψηφία των βουλευτών. Σ Λ
22. Από το 1875 το κόμμα του Τρικούπη παρουσίασε πρόγραμμα εκσυγχρονισμού. Σ Λ
23. Αυξήθηκαν τα οικονομικά του κράτους στην περίοδο του Τρικούπη με την μείωση των φόρων και τη σύναψη δανείων. Σ Λ
24. Ο Δηλιγιάννης δεν αποδεχόταν τη διάκριση των εξουσιών. Σ Λ
25. Ο Δηλιγιάννης στόχευε στον έλεγχο των εξουσιών από το κόμμα του. Σ Λ
26. Ο Δηλιγιάννης δεν υποστήριζε τους αγρότες στη Θεσσαλική γη και δεν τους χορήγησε εκτάσεις γης. Σ Λ
27. Ο Τρικούπης θεωρούσε το κράτος ως μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης. Σ Λ
28. Η επιλογή των εκλογέων από τα δυο μεγάλα κόμματα βασιζόταν στην κρίση τους για την πολιτική ζωή του τόπου και στις επιδράσεις που αυτά ασκούσαν στα συμφέροντα κάθε κοινωνικής ομάδας. Σ Λ
29. Το εκλογικό σύστημα επέβαλλε την ψήφιση ενός μόνο κόμματος και ο καθένας είχε δικαίωμα να ψηφίσει θετικά ή αρνητικά υποψηφίους από διαφορετικά κόμματα. Σ Λ

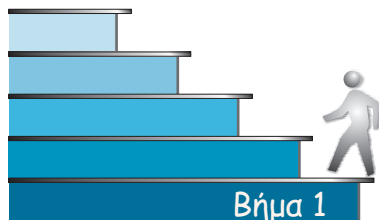
30. Κατά τη δεκαετία του 1890 οι εκλογείς ψηφίζουν τους πολιτικούς με κριτήριο την αξιοπιστία τους και τον πολιτικό χώρο στον οποίο ανήκουν. Σ Λ
31. Οι υποψήφιοι βουλευτές προέρχονταν από τα μεσαία και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα (δικηγόροι, δημόσιοι υπάλληλοι), ενώ τα κομματικά στελέχη από τα ανώτερα. Σ Λ
32. Οι βουλευτές μπορούσαν να ασκήσουν πίεση στην κομματική ηγεσία για να εξυπηρετήσουν πελατειακές τους σχέσεις. Σ Λ
33. Το όραμα του Τρικούπη για ένα σύγχρονο, ισχυρό και ανεπτυγμένο κράτος πέτυχε. Σ Λ
34. Οι αστοί, οι διανοούμενοι, οι μικροκαλλιεργητές και οι αξιωματικοί του στρατού ήταν δυσαρεστημένοι από την κατάσταση του κράτους Σ Λ
35. Ο πόλεμος του 1897 που έληξε με νίκη των Ελλήνων Σ Λ
36. Το 1906 ιδρύθηκε από τον Δημήτριο Γούναρη η κοινοβουλευτική ομάδα των Ιαπώνων. Σ Λ
37. 15 ΑΥΓ 1919 εκδηλώθηκε το κίνημα στο Γουδί από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Σ Λ
38. 14 ΣΕΠΤ 1919 έγινε διαδήλωση των επαγγελματικών σωματείων της Αθήνας και ζητούσαν την επίλυση οικονομικών αιτημάτων Σ Λ
39. Με το σύνθημα της “παλινόρθωσης” οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι υποσχέθηκαν υλοποίηση των αιτημάτων των συλλαλητηρίων του 1909 λύση του αγροτικού ζητήματος με την παροχή γης στους ακτήμονες. Σ Λ
40. Οι εκσυγχρονιστές συσπειρώθηκαν γύρω από τον Ελευθέριο Βενιζέλο Σ Λ
41. Στις εκλογές του Νοεμβρίου του 1910 οι Φιλελεύθεροι κέρδισαν 307 έδρες, σε σύνολο 362 εδρών. Σ Λ
42. Η κυβέρνηση Βενιζέλου ψήφισε νόμους που εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις για το δημόσιο και ιδιωτικό βίο. Σ Λ
43. Το κόμμα των Φιλελευθέρων ήταν προσωποπαγές. Σ Λ
44. Ως αντιβενιζελικά θεωρούνται τα κόμματα της αντιπολίτευσης που τα ένωνε ένας προοδευτικός προσανατολισμός. Σ Λ
45. Το κόμμα του Ράλλη υποστήριζε τον εκσυγχρονισμό ήταν υπέρ της ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας. Σ Λ
46. Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη ήταν πιο μετριοπαθές από τα προηγούμενα, είχε τη μεγαλύτερη λαϊκή βάση και αποτέλεσε τον πυρήνα των Αντιβενιζελικών (1909-1915). Σ Λ

47. Το Λαϊκό Κόμμα που ιδρύθηκε το 1910 είχε αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου. Σ Λ
48. Ο Βενιζέλος τάσσεται υπέρ της ουδετερότητας της Ελλάδος ενώ ο βασιλιάς υπέρ της συμμετοχής της Ελλάδας στον πόλεμο με το μέρος της Entente. Σ Λ
49. Στις 26 ΣΕΠΤ ο Βενιζέλος παραιτείται και συγκροτεί την κυβέρνησή του στη Θεσσαλονίκη. Σ Λ
50. Η Συνθήκη των Σεβρών (10 ΑΥΓ. 1920) ήταν η μεγαλύτερη διπλωματική επιτυχία της Ελλάδας, αφού η “Μεγάλη Ιδέα” έγινε πραγματικότητα και δημιουργήθηκε η “Ελλάδα των πέντε θαλασσών και των δύο ηπείρων”. Σ Λ
51. 14 ΝΟΕ. 1920: οι φιλελεύθεροι προκηρύσσουν εκλογές και ο Βενιζέλος κερδίζει τις εκλογές. Σ Λ
52. Το 1918 ιδρύεται το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος (Σ.Ε.Κ.Ε.) το οποίο μέχρι το 1919 υποστήριζε την κοινοβουλευτική δημοκρατία, ενώ σταδιακά υιοθέτησε την αρχή της δικτατορίας του προλεταριάτου. Σ Λ

Ενότητα 4^η

Το προσφυγικό ζήτημα
στην Ελλάδα

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά
το 19^ο αιώνα
Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά
τον 20^ο αιώνα

α) Επισημαίνω τη δομή και τα κύρια σημεία των κεφαλαίων
β) Προσέχω τις παραγράφους που σχετίζονται μεταξύ τους

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα

Εισαγωγή

- ▶ Επανάσταση 1821 → μετακινήσεις ελληνικών πληθυσμών → αφετηρία προσφυγικού προβλήματος
- ▶ Χώροι προέλευσης και λόγοι μετανάστευσης:
 - ⇒ Μικρά Ασία: ανασφάλεια και φόβος λόγω των τρομοκρατικών ενεργειών των Τούρκων
 - ⇒ Ηπειρωτική χώρα, Αιγαίο: αποτυχία απελευθερωτικού κινήματος
- ▶ Σημασία πολύπλευρη:
 - ⇒ διαμόρφωση δημογραφικού χάρτη Ελλάδος
 - ⇒ γνωριμία και πνευματική αλληλεπίδραση Ελλήνων → συγκρότηση νέου ελληνικού κράτους.

Γ. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΟΘΩΝΑ (1833-1862)

1. Η πρόνοια για τους πρόσφυγες κατά την οθωνική περίοδο

Η πολιτική του Όθωνα στο θέμα των προσφύγων

- ▶ το Κράτος ασχολήθηκε σοβαρά με την αποκατάσταση των προσφύγων
- ▶ προθέσεις Πολιτείας:
 - ⇒ η ενίσχυση της εθνικής συνοχής
 - ⇒ η κάλυψη των κρατικών αναγκών

Αποκατάσταση προσφύγων

- ▶ Χίοι: 1835, δεξίος τομέας σχεδιαζόμενης πόλης του Πειραιά
- ▶ Ψαριανοί: 1836: Δινόταν η παραθαλάσσια περιοχή στην Ερέτρια “Νέα Πέλλα”
- ▶ Κρήτες: αρχικά σε περιοχές της Πελοποννήσου, μετά σε Μήλο, Μεσσηνία, Αργολίδα
- ▶ Σουλιώτες – Ηπειρώτες: → 1837: αποτυχία συνοικισμού στο Αντίρριο- 1840: συνοικισμός Ηπειρωτών στην Κυλλήνη-

Ηπειρώτες και Σουλιώτες στη Ναύπακτο

▶ Κάσιοι: 1838: αίτημα για ίδρυση συνοικισμού στην Αμοργό

Εσωτερική μετανάστευση

- ▶ Μανιάτες → Πεταλίδι Μεσσηνίας
- ▶ Υδραίοι → Πειραιά
- ▶ Καρύστιοι → Οθωνούπολη Εύβοιας

2. Η διαμάχη αυτοχθόνων και ετεροχθόνων

Λόγοι της διαμάχης

- ▶ αντιδράσεις στις προσπάθειες αποκατάστασης προσφύγων → δυσφορία αυτοχθόνων
- ▶ ύπαρξη βαθύτερου ανταγωνισμού: ντόπιο ελληνικό στοιχείο (αυτόχθονες) ≠ πρόσφυγες ομογενείς (ετερόχθονες)

Η θέση της Εθνοσυνέλευσης

- ▶ η αντιδικία παρουσιάστηκε ως διαμάχη στις θυελλώδεις συζητήσεις της Εθνοσυνέλευσης που συνήλθε μετά την Επανάσταση της 3.9.1843
- ▶ προϋποθέσεις για την απόκτηση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη: - δεν έγινε συνταγματική ρύθμιση
- στο μέλλον θα γινόταν σχετική νομοθετική πράξη
- ▶ στελέχωση Δημοσίου – προσόντα δημοσίου υπαλλήλου:
⇒ ρυθμίστηκε με το Β΄ Ψήφισμα
- ▶ όροι εκλογής Βουλευτών:
- συμβιβαστική ρύθμιση → πρόσφυγες / ετερόχθονες είχαν το δικαίωμα ιδιαίτερης εκπροσώπησης, εάν είχαν ιδρύσει χωριστό συνοικισμό με επαρκή πληθυσμό

Οι λαϊκές αντιδράσεις

- ▶ έντονες λαϊκές αντιδράσεις και από τις 2 πλευρές → έκτροπα
- ▶ τελικά οι ετερόχθονες αποδέχτηκαν τις ρυθμίσεις

Ευρύτερες διαστάσεις του προβλήματος

- ▶ το πρόβλημα έδειξε τη βαθύτερη διάσταση της κοινωνίας της εποχής
- ▶ προσέλυσε το ενδιαφέρον του ξένου παράγοντα → διαμαρτυρίες Οθωμ. Αυτοκρατορίας για τη χωριστή κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα

Εισαγωγή

- ▶ τα κύματα των προσφύγων ήταν: ⇒ συχνότερα
⇒ πολυαριθμότερα
- ▶ αίτια: ⇒ οι πολεμικές συγκρούσεις
⇒ η εχθρότητα των κρατών της Βαλκανικής
η ελληνική Πολιτεία έλαβε συστηματικά μέτρα περίθαλψης και αποκατάστασης
- ▶ προσφυγικά ρεύματα:
 - ⇒ 1906, από Ανατολική Ρωμυλία λόγω των βιαιοπραγιών των Βουλγάρων εξαιτίας του Μακεδονικού Αγώνα
 - ⇒ 1906 από τη Ρουμανία λόγω του Κουτσοβλαχικού ζητήματος
 - ⇒ Αύγουστος 1913 από τη:
 - Βουλγαρία
 - Δυτική Θράκη
 - Ανατολική Μακεδονία (Βουλγαρικό τμήμα)
 - περιοχές της Σερβίας
 λόγω της υπογραφής της Συνθήκης του Βουκουρεστίου που τερμάτιζε τους Βαλκανικούς Πολέμους
 - ⇒ την ίδια εποχή (1913) από Ρωσία (περιοχή Καυκάσου), με την ελπίδα παραχώρησης στη Μακεδονία → το ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της Ελληνικής κυβέρνησης

A. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1914-1922

1. Ο διωγμός του 1914 (ο πρώτος διωγμός)

Η ελληνική παρουσία στη Μ. Ασία μέχρι τον 20^ο αιώνα

- ▶ μακράιωνη παρουσία - πυκνοί πληθυσμοί στην αρχαιότητα και το Βυζάντιο
- ▶ 12^{ος} αιώνας: μείωση πληθυσμών λόγω μαζικών εξισλαμισμών
- ▶ 18^{ος}-19^{ος} αιώνας: ενίσχυση πληθυσμών λόγω μεταναστεύσεων από κυρίως Ελλάδα

Αίτια διωγμών

- ▶ εθνική αφύπνιση των Τούρκων (τέλη 19ου αιώνα)
- ▶ Έλληνες - Αρμένιοι → ελέγχουν το μεγαλύτερο μέρος της οικονομίας
- ▶ εκκρεμότητα του ζητήματος της κατακύρωσης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα

Α' φάση διωγμών

- ▶ προσχήματα → οι αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων από Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα προς Μ. Ασία

- ▶ διώξεις: ⇒ αρχές 1914 – Έλληνες Ανατολικής Θράκης
⇒ Μάιος 1914 – Έλληνες Δυτικής Μ. Ασίας
- ▶ μέθοδος: ⇒ ανθελληνική εκστρατεία τουρκικού Τύπου
⇒ καταπίεση Ελλήνων
⇒ λεηλασίες, δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων
- ▶ αντέδρασε το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Ελλάδα → **Μικτή Επιτροπή** (Ιούνιος 1914) → δε λειτούργησε
- ▶ μορφές καταπίεσης :
 - ⇒ έκτακτες επιβαρύνσεις
 - ⇒ επιτάξεις ειδών πρώτης ανάγκης
 - ⇒ εμπόδια στις εμπορικές δραστηριότητες
 - ⇒ εκτοπίσεις
 - ⇒ τάγματα εργασίας
- ▶ αποτελέσματα:
 - ⇒ κύμα φυγής προς την Ελλάδα
 - ⇒ οι τουρκικές αρχές εγκατέστησαν στα σπίτια των φυγάδων Ελλήνων Μουσουλμάνους από Σερβία, Βουλγαρία, Ελλάδα και Αλβανία

Β' φάση διωγμών

2. Άλλα προσφυγικά ρεύματα

- ▶ 1916 από Ανατολική Μακεδονία:
 - ⇒ η “**Υπηρεσία Ανοικοδομήσεων στην Ανατολική Μακεδονία**” μερίμνησε για την επανεγκατάστασή τους
- ▶ Νοέμβριος 1919: Συνθήκη Νεϊγύ : “Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας”
- ▶ 1919-1921 από τη Ρωσία προς → τα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας → στην Ελλάδα
- ▶ 1914 από τη Β. Ήπειρο
- ▶ 1919 από τη Ρουμανία λόγω πολεμικών συγκρούσεων
- ▶ 1919 από τη Νοτιοδυτική Μικρασία λόγω ιταλικής κατοχής
- ▶ 1914 από Αϊδίνιο και εσωτερικό Μ. Ασίας λόγω ιταλικής κατοχής
- ▶ 1912 και εξής από Δωδεκάνησα
- ▶ μέχρι το 1920 έφτασαν στην Ελλάδα 800.000 πρόσφυγες

3. Η περίθαλψη (1914-1921)

- ▶ στην αρχή ήταν έργο εθελοντών → επιτροπές από το Υπουργείο Εσωτερικών
- ▶ Ιούλιος 1914, Θεσσαλονίκη → **Οργανισμός**

- ▶ Περίοδος Διχασμού (1916-17), Θεσσαλονίκη → “**Ανωτάτη Διεύθυνσις Περιθάλψεως**”
 - ▶ Ιούλιος 1917 → **Υπουργείο Περιθάλψεως** → θεσμοθετήθηκε η περίθαλψη:
 - ⇒ για τις οικογένειες των εφένδρων
 - ⇒ για τις οικογένειες των θυμάτων πολέμου
- Προσοχή!** Το Υπουργείο Περιθάλψεως αναφέρεται και στα κεφ. **A4** και **B2**.
- ▶ 1917-1921: οργανωμένη περίθαλψη (450.000 πρόσφυγες) που περιλάμβανε:
 - ⇒ χρηματικό βοήθημα
 - ⇒ διανομή συσσιτίου από:
 - ⇒ παροχή ιατρικής περίθαλψης
 - ⇒ χορήγηση φαρμάκων και νοσηλεία σε νοσοκομεία:
 - ⇒ στέγαση
 - ⇒ παροχή ενδυμάτων και κλινοσκεπασμάτων
 - ⇒ βοήθεια στην ανεύρεση εργασίας
 - ⇒ δωρεάν μετακίνηση, ομαδική ή ατομική

4. Η παλιννόστηση

- ▶ ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 (τέλος Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου για Τουρκία) Οκτώβριος 1918, Κων/πολη: **Πατριαρχική Επιτροπή** → οργάνωση επαναπατρισμού εκτοπισθέντων με τη βοήθεια του Υπουργείου Περιθάλψεως:
- ▶ προβλήματα προσφύγων μετά την παλιννόστηση:
 - ⇒ άσχημες συνθήκες
 - ⇒ σε σπίτια Ελλήνων είχαν εγκατασταθεί Μουσουλμάνοι πρόσφυγες από τα Βαλκάνια
- ▶ Ύπατη Αρμοστεία Σμύρνης → “**Υπηρεσία Παλιννοστήσεως και Περιθάλψεως**”
- ▶ Αύγουστος 1922: και πάλι στο δρόμο της προσφυγιάς

B. Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

1. Η έξοδος

Τα γεγονότα που οδήγησαν στη Μικρασιατική Καταστροφή

- ▶ 15.5.1919: αποβίβαση ελληνικού στρατού στη Σμύρνη
- ▶ Ιούλιος 1920, Συνθήκη Σεβρών
- ▶ Νοέμβριος 1920 → εκλογές: ⇒ επιστροφή Κωνσταντίνου → αφορμή για αλλαγή στάσης των Συμμάχων προς την Ελλάδα εθνικιστικό κίνημα Κεμάλ
- ▶ Αύγουστος 1922: ⇒ ήττα, υποχώρηση ελληνικού στρατού

⇒ χιλιάδες πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα

Η τύχη των Ελλήνων της Μικράς Ασίας

- ▶ Πόντος, Κιλικία, Καππαδοκία: ⇒ κατέφυγαν στη Σμύρνη ή στην Ελλάδα
- ▶ Βουρλά, Αϊβαλί, Μοσχονήσια: ⇒ πρόσφυγες στην Ελλάδα
- ▶ Βορειοδυτική Μ. Ασία (Προποντίδα) → διώξεις
- ▶ αγχάλωτοι άνδρες 18-45 χρονών:
- ▶ Ανατολική Θράκη → προθεσμία ενός μήνα για την εκκένωση, Χερσόνησος Καλλίπολης → έφυγαν μετά
- ▶ Συνολικά → 900.000 πρόσφυγες (50.000 Αρμένιοι)
- ▶ Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία – Καππαδοκία → παρέμειναν 200.000 Έλληνες → μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα το 1924 και 1925
- ▶ Πόντος → ένα τμήμα των Ελλήνων κατέφυγε στη Ρωσία

2. Το πρώτο διάστημα

Αριθμός προσφύγων και λόγοι μείωσής του

- ▶ ο αριθμός πολύ μεγαλύτερος
 - ⇒ υψηλή θνησιμότητα πρώτων χρόνων
 - ⇒ μειωμένος αριθμός γεννήσεων
 - ⇒ μετανάστευση σε άλλες χώρες
- ▶ απογραφή 1928: 1.220.000 πρόσφυγες

Προβλήματα προσφύγων

- ▶ αρρώστιες
- ▶ πρόχειρα στεγασμένοι
- ▶ υποσιτίζονταν
- ▶ ψυχικά τραυματισμένοι από την απώλεια:

Πρώτες προσπάθειες αντιμετώπισης του Προσφυγικού Ζητήματος

- ▶ το Κράτος αντιμετώπισε τις πρώτες ανάγκες:
- ▶ κινητοποιήθηκαν ιδιώτες και ξένες φιλανθρωπικές οργανώσεις:
- ▶ έγιναν:
 - ⇒ έρανοι
 - ⇒ πρόχειρα συσσίτιο
 - ⇒ προσπάθεια καθημερινής διανομής ψωμιού
 - ⇒ παροχή: - ρουχισμού
 - άλλων ειδών πρώτης ανάγκης

Το πρόβλημα της στέγασης

- ▶ αρχικά, το Υπουργείο Περιθάλψεως
- ▶ μετά, το **Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων** (Νοέμβριος 1922)
- ▶ αυτοσχέδιες κατασκευές ως προσωρινά καταλύματα:

Προσοχή! Η στέγαση αναφέρεται και στα κεφ. Γ1, Γ2 και Γ3.

Η στάση των προσφύγων πριν και μετά τη Σύμβαση της Λοζάνης

- ▶ χρησιμοποιήθηκαν όλοι οι στεγασμένοι χώροι
- ▶ επιτάχθηκαν τα άδεια σπίτια όλης της Επικράτειας
- ▶ καταλήφθηκαν κατοικούμενοι χώροι
- ▶ αρχικά → ανέχονταν τις αντίξοες συνθήκες → θεωρούσαν προσωρινή την παραμονή τους
- ▶ μετά τη σύμβαση της Λοζάνης:
 - ⇒ στόχος: - βελτίωση συνθηκών ζωής
 - ενσωμάτωση στη νέα πατρίδα

3. Η Σύμβαση της Λοζάνης και η ανταλλαγή των πληθυσμών

Η ελληνοτουρκική Σύμβαση του 1923

- ▶ 24.7.1923: Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης
- ▶ 30.1.1923: Ελληνοτουρκική Σύμβαση:
 - υποχρεωτική ανταλλαγή Ελλήνων Ορθόδοξων κατοίκων της Τουρκίας – Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας
 - ⇒ ίσχυε αναδρομικά από την κήρυξη του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου
 - εξαίρεθηκαν:
 - ⇒ Έλληνες Ορθόδοξοι: - Κωνσταντινούπολης
 - Ίμβρου, Τενέδου
 - ⇒ Μουσουλμάνοι → Δυτικής Θράκης
 - οι ανταλλάξιμοι:
 - αποβολή παλιάς ιθαγένειας
 - μεταφορά κινητής περιουσίας
 - αποζημίωση από το Κράτος εγκατάστασης
 - διευκόλυνση μετακίνησης από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής
 - ▶ ⇒ καθιέρωνε τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών
 - ⇒ είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα

Στάση προσφύγων

- ▶ αντέδρασαν έντονα → συγκρότησαν συλλαλητήρια → απόφαση να εμποδίσουν την εφαρμογή της

Λόγοι αποδοχής της Σύμβασης

- ▶ η πραγματικότητα είχε διαμορφωθεί:
- ▶ υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών
- ▶ συμφωνούσε η Κοινωνία Των Εθνών

Η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής

- ▶ ιδρύθηκε με το άρθρο 11 της Σύμβασης Λοζάνης
- ▶ έδρα της η Κωνσταντινούπολη
- ▶ 11 μέλη:

Προσοχή! Σχετίζεται με το κεφ. Δ1.

- ▶ αρμοδιότητα: - μετανάστευση πληθυσμών
- εκτίμηση ακίνητης περιουσίας ανταλλάξιμων

Γ. Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

1. Η Επιτροπή Αποκαταστάσεων Προσφύγων (Ε.Α.Π.)

Προσοχή! Η αξιολόγηση του έργου της Ε.Α.Π. υπάρχει στο κεφ. Ε1.

Ίδρυση και αποστολή

- ▶ ⇒ με πρωτοβουλία της Κοινωνίας Των Εθνών (Κ.Τ.Ε.)
- ⇒ το Σεπτέμβριο του 1923
- ▶ ήταν αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση
- ▶ αποστολή: να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες:
 - παραγωγική απασχόληση
 - οριστική στέγαση

Τα διαθέσιμα μέσα της Ε.Α.Π.

- ▶ η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην Ε.Α.Π.:
 - ⇒ ιδιοκτησίες των Τούρκων και Βουλγάρων
 - ⇒ κτήματα του Δημοσίου, απαλλοτριωμένα με την αγροτική μεταρρύθμιση, μοναστηριακή γη
 - ⇒ συνολικά 8.000.000 στρέμματα
 - ⇒ το ποσό των 2 εξωτερικών δανείων (1924, 1928)
 - ⇒ οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις
 - ⇒ τεχνικό και διοικητικό προσωπικό

Οι παράμετροι της αποκατάστασης

- ▶ διάκριση αστών προσφύγων → ίδια ή συναφή απασχόληση προσφύγων με αυτή που είχαν στην πατρίδα τους
- ▶ τόπος προέλευσης
- ▶ αντικειμενικές συνθήκες → διάκριση αποκατάστασης:
 - ⇒ αγροτική: παροχή στέγης και κλήρου
 - ⇒ αστική: παροχή στέγης

Λόγοι προώθησης γεωργίας

- ▶ ⇒ υπήρχαν τα μουσουλμανικά κτήματα
- ⇒ η αγροτική αποκατάσταση ήταν ταχύτερη και απαιτούσε μικρότερες δαπάνες
- ⇒ η ελληνική οικονομία στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή
- ⇒ πολιτική σκοπιμότητα → αποφυγή κοινωνικών αναταραχών με τη δημιουργία μικροϊδιοκτητών και όχι εργατικού προλεταριάτου

Λόγοι προτεραιότητας

- ▶ χρησιμοποίηση κτημάτων:
 - ⇒ Μουσουλμάνων και Βουλγάρων μεταναστών

**Μακεδονίας και
Δυτ. Θράκης**

- ⇒ οι πρόσφυγες σύντομα αυτάρκεις
- ⇒ αύξηση της αγροτικής παραγωγής
- ▶ κάλυψη δημογραφικού κενού
- ▶ εποικισμός παραμεθόριων περιοχών

**Προβλήματα &
ασυνέπειες στην
αποκατάσταση**

- ▶ η εγκατάσταση δεν έγινε πάντα σύμφωνα με την αντίληψη της Ε.Α.Π. και του κράτους
- ▶ μεγάλη κινητικότητα προσφύγων ιδίως τα πρώτα χρόνια

**Άλλοι φορείς
αποκατάστασης**

- ▶ Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων (1922-1925)
- ▶ Υπουργείο Πρόνοιας και Αντιλήψεως (1925)
- ▶ Υπουργείο Γεωργίας

**Διάλυση
της Ε.Α.Π.**

- ▶ λειτούργησε έως το 1930
- ▶ με ειδική σύμβαση μεταβίβασε στο Ελληνικό Δημόσιο:
 - ⇒ την περιουσία της και τις υποχρεώσεις της

2. Η αγροτική αποκατάσταση**Φορέας και στόχος**

- ▶ στο μεγαλύτερο μέρος έργο της Ε.Α.Π
- ▶ δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών

Εγκατάσταση

- ▶ σε εγκαταλελειμμένα χωριά
- ▶ σε νέους οικισμούς προσαρτημένους σε χωριά
- ▶ σε νέους αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς

Κλήρος

- ▶ ποίκιλε ανάλογα με:
 - ⇒ το μέγεθος της οικογένειας
 - ⇒ την ποιότητα του εδάφους
 - ⇒ το είδος της καλλιέργειας
 - ⇒ τη δυνατότητα άρδευσης
- ▶ συνήθως όχι ενιαία έκταση
- ▶ η διανομή μετά την κτηματογράφηση γινόταν οριστική

Στέγαση

- ▶ σύστημα ανέγερσης οικιών:
 - ⇒ εργολαβία
 - ⇒ αυτεπιστασία
- ▶ η αξία πληρωνόταν με δόσεις
- ▶ ο τίτλος των κληρούχων:
 - ⇒ αρχικά απλής κατοχής
 - ⇒ μετά την αποπληρωμή του χρέους → πλήρους κυριότητας
- ▶ μετά τη διάλυση της Ε.Α.Π. (1930) → η Αγροτική Τράπεζα ανέλαβε την είσπραξη των χρεών των αγροτών προσφύγων

3. Η αστική αποκατάσταση

Φορέας και στόχος

- ▶ περισσότερο το Κράτος
- ▶ λιγότερο η Ε.Α.Π.
- ▶ περιελάμβανε μόνο στέγαση

Προβλήματα στέγασης

- ▶ ⇒ μεγάλος αριθμός προσφύγων
- ▶ ⇒ λίγα τα ανταλλάξιμα σπίτια στις πόλεις
- ▶ ⇒ καθυστέρηση οικιστικών προγραμμάτων
- ▶ ⇒ περιπλάνηση αστών προσφύγων από πόλη σε πόλη

Εργασία

- ▶ περιστασιακή σε διάφορα επαγγέλματα

Τρόποι αστικής εγκατάστασης

- ▶ ξεκίνησε από την Αθήνα
- ▶ υιοθετήθηκε η δημιουργία συνοικισμών με επέκταση των πόλεων σύστημα ανέγερσης μικρών κατοικιών:
- ▶ ανάθεση ανέγερσης συνοικισμών:
 - σε εργολάβους
 - στους ίδιους τους πρόσφυγες
- ▶ συχνά δεν υπήρχαν έργα υποδομής
- ▶ ίδρυση προσφυγικών συνεταιρισμών
- ▶ χορήγηση άτοκων δανείων σε πρόσφυγες για τη στέγασή τους
- ▶ εύποροι πρόσφυγες: ανέλαβαν πρωτοβουλία για την ίδρυση οικισμών
- ▶ άποροι πρόσφυγες που δεν είχαν ακόμη αποκατασταθεί εγκαταστάθηκαν:
 - στις παρυφές παλιών οικισμών
 - γύρω από τους προσφυγικούς συνοικισμούς

Δ. Η ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΞΙΜΩΝ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Η αποζημίωση των ανταλλαξίμων

Όρος Σύμβασης Λοζάνης για τις περιουσίες

- ▶ αποζημίωση ανταλλαξίμων προσφύγων για τις περιουσίες που εγκατέλειψαν από το κράτος υποδοχής

Φορείς εκτίμησης περιουσιών

- ▶ 1924: συστάθηκε για να βοηθήσει το έργο της Μικτής Επιτροπής η **Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών** και τα κατά τόπους **Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών**.

Η διαδικασία εκτίμησης των περιουσιών

- ▶ η εκτίμηση προχωρούσε αργά → δυσφορία προσφύγων → βρίσκονταν σε απόγνωση
 - ⇒ υιοθετήθηκε η λύση της προκαταβολής μέχρι την τελική αποπληρωμή
- ▶ η οριστική εκτίμηση → συστάθηκαν:
 - ⇒ **πρωτοβάθμιες επιτροπές**
 - ⇒ **δευτεροβάθμιες επιτροπές**
- ▶ μακρινή η ολοκλήρωση του έργου

2. Η ελληνοτουρκική προσέγγιση

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1922-1930

- ▶ δοκιμάζονταν κατά διαστήματα από εντάσεις
 - ⇒ Ιούνιος 1925, Σύμβαση Άγκυρας
 - ⇒ Δεκέμβριος 1926, Συμφωνία Αθηνών
- ▶ 10.6.1930 → συμφωνία της Άγκυρας → οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των 2 χωρών
- ▶ 30.10.1930 → ολοκλήρωση συμφωνίας:
 - ⇒ Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας, διαιτησίας
 - ⇒ Πρωτόκολλο περιορισμού ναυτικών εξοπλισμών
 - ⇒ Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης, ναυτιλίας

Συνέπειες της ελληνοτουρκικής προσέγγισης

Προσοχή! Λόγοι δυσαρέσκειας των προσφύγων υπάρχουν και στο κεφ. ΕΙ

- ▶ οι προσδοκίες από τη λύση κάποιων ζητημάτων διαψεύστηκαν
- ▶ θετικές πλευρές:
 - ⇒ δε σημειώθηκαν τριβές μεταξύ των 2 κρατών για πολύ
 - ⇒ δεν αμφισβητήθηκαν τα σύνορα (βασική επιδίωξη Βενιζέλου)
- ▶ αρνητικές πλευρές → αντίδραση προσφύγων:
 - ⇒ συμμηφισμός περιουσιών
 - ⇒ παρακράτηση 25% της προκαταβολής της αποζημίωσης από την Εθνική Τράπεζα
 - ⇒ άρνηση διακανονισμού του προσφυγικών χρεών.

Ε. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Η ενσωμάτωση των προσφύγων

Δυσχέρειες αποκατάστασης

- ▶ αποκατάσταση-αφομοίωση προσφύγων → το πιο σημαντικό επίτευγμα του νέου Ελληνικού κράτους
- ▶ μεγάλες δυσχέρειες: “τιτάνιο” έργο

Αξιολόγηση έργου Ε.Α.Π.

- ▶ έπαιξε καθοριστικό ρόλο → περίοδος 1924-1928: έγινε το μεγάλο μέρος του έργου
- ▶ ήταν αποτελεσματική:
- ▶ της παραχωρήθηκαν από το ελληνικό κράτος τα μέσα
- ▶ συνολικά σπουδαίο έργο
- ▶ σε κάποιες περιπτώσεις κατά τόπους το έργο:

Ρυθμοί ενσωμάτωσης προσφύγων

- ▶ δεν ήταν ενιαίο σύνολο
- ▶ εύποροι κάτοικοι Μ. Ασίας και Ανατ. Θράκης → όσοι έφεραν μεγάλο μέρος της περιουσίας → ενσωματώθηκαν → αναμείχθηκαν με τους γηγενείς
- ▶ μεγάλη μάζα προσφύγων → η αφομοίωση αργή διαδικασία

Λόγοι δυσαρέσκειας προσφύγων

- ▶ οι πρόσφυγες είχαν παράπονα για την αντιμετώπιση τους από:
 - ⇒ το Κράτος
 - ⇒ τους γηγενείς: → διαφορά νοοτροπίας – ιδιοσυγκρασίας

Τομείς αντιπαράθεσης προσφύγων - γηγενών

- ▶ στην οικονομική ζωή
- ▶ στην πολιτική ζωή
- ▶ στην κοινωνική ζωή
- ▶ η αντίθεση προσφύγων-γγενών:
 - ⇒ σπάνια μορφή ανοιχτής σύγκρουσης
 - ⇒ ο όρος πρόσφυγας → υποτιμητική σημασία για πολλά χρόνια
 - ⇒ η διαχωριστική γραμμή έπαψε μετά τη δεκαετία του 1940

2. Οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων

- ▶ η Μικρασιατική καταστροφή:
 - ⇒ επηρέασε την πορεία του ελληνικού Έθνους στην σύγχρονη εποχή
 - ⇒ παραλληλίστηκε με την πτώση της Κων/πολης

- ⇒ θεωρήθηκε αφετηρία της νέας Ελλάδας
- ▶ το προσφυγικό ζήτημα:
 - ⇒ μεγάλης σπουδαιότητας ζήτημα:
 - ⇒ επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής του νεοελληνικού έθνους

α. Εξωτερική πολιτική

- ▶ εξέλιπε η κύρια πηγή προστριβών Ελλάδας – Τουρκίας → καλές σχέσεις για 3 τουλάχιστον δεκαετίες

β. Πληθυσμός / Εθνολογική σύσταση

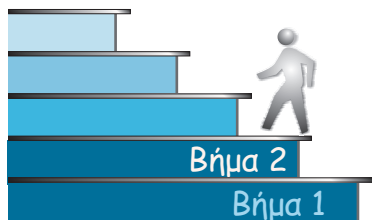
- ▶ πληθυσμός:
 - ⇒ αύξηση 20% από το 1920 έως το 1928
 - ⇒ αύξηση αστικοποίησης
 - ⇒ διπλασιασμός πληθυσμού ευρύτερης περιοχής πρωτεύουσας
- ▶ δημιουργία προσφυγικών συνοικισμών Αθήνας-Πειραιά
- ▶ εθνολογική σύσταση:
 - ⇒ 1920: 20% μη Έλληνες Ορθόδοξοι
 - ⇒ 1928: 6% μη Έλληνες Ορθόδοξοι
 - ⇒ αραιοκατοικημένες περιοχές Βόρειας Ελλάδας (κάποιες παραμεθόριες) → εποίκιστηκαν από πρόσφυγες

γ. Οικονομία

- ▶ άφιξη προσφύγων:
 - ⇒ αρχικά δυσβάστακτο φορτίο
 - ⇒ μεσοπρόθεσμα ωφέλησε την οικονομία
- ▶ βοήθησαν στην ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα παραγωγής
- ▶ βοήθησαν στην αναζωογόνηση της βιομηχανίας
- ▶ οι Έλληνες από τα αστικά κέντρα της Μ. Ασίας και την Κων/πολη υπερείχαν σε σχέση με τους αυτόχθονες σε διάφορους τομείς
- ▶ οι πρόσφυγες είχαν:
 - ⇒ κοσμοπολίτικο χαρακτήρα ζωής
 - ⇒ γνώση ξένων γλωσσών
 - ⇒ επαφές με την Ευρώπη
 - ⇒ πείρα
- ▶ ένταξη γυναικών στον ενεργό πληθυσμό

δ. Πολιτισμός

- ▶ πολιτιστική παράδοση πολλών αιώνων → τη μετέφεραν στη νέα πατρίδα
- ▶ μουσική:
 - ⇒ αναδείχτηκε σε λαϊκή μουσική της πόλης (ρεμπέτικα)
 - ⇒ πρόσφυγες οργανοπαίχτες / τραγουδιστές
- ▶ πνευματικός χώρος: ⇒ λογοτέχνες Γ. Σεφέρης, Η. Βενέζης, Κ. Πολίτης, Γ. Θεοδοσιάδης, Σ. Δούκας
- ⇒ ζωγράφος-συγγραφέας → Φ. Κόντογλου
- ⇒ μουσικός → Μ. Καλομοίρης

Επαναλαμβάνω τους βασικότερους ορισμούς και έννοιες των κεφαλαίων

Ετεροχθονιστές:

Αυτοί που υποστήριζαν τα συμφέροντα των προσφύγων, κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης 1843-44.

Αυτοχθονιστές:

Αυτοί που υποστήριζαν τα συμφέροντα των γηγενών κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης 1843-44.

Ανατολική Ρωμυλία:

Περιοχή της νότιας Βουλγαρίας με σημαντικό ελληνικό πληθυσμό ο οποίος αναγκάστηκε να καταφύγει στην Ελλάδα σε δύο ρεύματα : το πρώτο το 1906 λόγω του Μακεδονικού αγώνα και το δεύτερο το 1919 μετά την υπογραφή της συνθήκης του Νεϊγύ και του Συμφώνου περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας.

Μικτή επιτροπή 1914:

Ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1914 με σκοπό να ρυθμίσει τα θέματα τα σχετικά με την εθελούσια ανταλλαγή Ελλήνων Ορθοδόξων της Τουρκίας και Μουσουλμάνων της Ελλάδας (η ανταλλαγή αυτή ήταν το αποτέλεσμα των διπλωματικών ενεργειών της Ελλάδας μετά τους διωγμούς των Ελλήνων της Μ. Ασίας και της Ανατ. Θράκης το πρώτο εξάμηνο του 1914). Η μικτή επιτροπή δεν λειτούργησε λόγω της εισόδου της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τον Οκτώβριο του 1914.

Τάγματα εργασίας (αμελέ ταμπόρου):

Τα επάνδρωναν άνδρες άνω των 45 ετών οι οποίοι δεν στρατεύονταν. Αποτελούσαν μια συγκαλυμμένη μορφή εξόντωσης των μειονοτήτων γιατί όσοι υπηρετούσαν σ΄

ανά δούλευαν σε λατομεία, ορυχεία, διάνοιξη δρόμων και αλλού στα βάθη της Μ. Ασίας, κάτω από εξοντωτικές συνθήκες, με αποτέλεσμα πολλοί να πεθαίνουν από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες.

Υπηρεσία ανοικοδομήσεως της Αν. Μακεδονίας:

Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου το 1918, η επιτροπή αυτή μερίμνησε για την επανεγκατάσταση των προσφύγων οι οποίοι είχαν εγκαταλείψει την Ανατολική Θράκη όταν την κατέλαβαν το 1916 οι Βούλγαροι ως σύμμαχοι των Γερμανών.

Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδας Βουλγαρίας:

Τον Νοέμβριο του 1919 υπογράφηκε μεταξύ της Αντάντ και της νικημένης στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Βουλγαρίας, η συνθήκη του Νεϊγύ που προέβλεπε την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία. Στη Συνθήκη ήταν συνημμένο το παραπάνω σύμφωνο με το οποίο αναχώρησαν από την Ελλάδα περίπου 50.000 Βούλγαροι και από τη Βουλγαρία περίπου 30.000 Έλληνες, ενώ οι 20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της Συνθήκης.

Οργανισμός:

Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στην συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

Ανώτατη διεύθυνση περιθάλψεως:

Ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη από τη κυβέρνηση Βενιζέλου κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού (1916-1917) με στόχο τη περίθαλψη των προσφύγων.

Υπουργείο περίθαλψης:

Τον Ιούλιο του 1917 η κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου (ο βασιλιάς Κωνσταντίνος είχε ήδη εγκαταλείψει την Ελλάδα) ίδρυσε το υπουργείο Περιθάλψεως. Εκτός από την περίθαλψη των προσφύγων για πρώτη φορά θεσμοθετήθηκε η περίθαλψη και για τις οικογένειες των εφέδρων, που βρισκόταν στο μέτωπο και για τις οικογένειες των θυμάτων του πολέμου. Το Υπουργείο Περιθάλψεως έπαιξε σημαντικό ρόλο και στο θέμα του επαναπατρισμού των προσφύγων που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα το διάστημα 1914-1918, αφού μέριμνά του έγινε τμηματικά η παλιννόστηση τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Επίσης, το Υπουργείο Περιθάλψεως έπαιξε σημαντικό ρόλο στο θέμα της προσωρινής στέγασης των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα με την καταστροφή του 1922, αφού ενισχύθηκε με έκτακτο προσωπικό.

Πατριωτικό ίδρυμα:

Ασχολήθηκε με τη διανομή συσσιτίου στους πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα το 1914-1918, οργανώνοντας καθημερινές διανομές σε συνοικίες των πόλεων, όπου ήταν συγκεντρωμένοι πολλοί πρόσφυγες.

Πατριαρχική επιτροπή:

Συστάθηκε τον Οκτώβριο του 1918 στην Κωνσταντινούπολη με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των προσφύγων που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα το 1914-1918 από τη Μ. Ασία. Ο επαναπατρισμός των εκτοπισθέντων με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης.

Ύπατη Αρμοστεία Σμύρνης:

Η πολιτική διοίκηση της Σμύρνης και της περιοχής της, κατά τη περίοδο 1919-1922, όταν η Ελλάδα με τη συνθήκη των Σεβρών ανέλαβε τον έλεγχο της περιοχής. Ύπατος Αρμοστής ήταν ο Αριστείδης Στεργιάδης.

Υπηρεσία Παλινοστήσεως και Περιθάλψεως

Ιδρύθηκε στα πλαίσια της Ύπατης Αρμοστείας Σμύρνης με σκοπό να βοηθήσει τους πρόσφυγες που επέστρεφαν στη Μ. Ασία να αποκατασταθούν στα σπίτια τους και στις ασχολίες τους.

Ταμείο Περιθάλψεως προσφύγων:

Λειτουργήσε από το Νοέμβριο του 1922 μέχρι το 1925. Δραστηριοποιήθηκε στο θέμα της αποκατάστασης των προσφύγων που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα μετά την καταστροφή του 1922. Ιδιαίτερα κατά το πρώτο διάστημα ασχολήθηκε με το έργο της προσωρινής στέγασης, ανεγείροντας ξύλινα παραπήγματα για τους πρόσφυγες.

Μικτή επιτροπή ανταλλαγής:

Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάννης, ιδρύθηκε η ΜΕΑ με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Είχε 11 μέλη, 4 Έλληνες, 4 Τούρκους, 3 πολίτες ουδέτερων χωρών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αρμοδιότητά της, ο καθορισμός του τρόπου μεταναστεύσεως των Ελληνοτουρκικών πληθυσμών και η εκτίμηση της ακίνητης περιουσίας των ανταλλάξιμων.

Επιτροπή αποκατάστασης προσφύγων:

Ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1923 με πρωτοβουλία της Κοινωνίας Των Εθνών : ήταν αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση και με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στην Ελλάδα, παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Ολοκλήρωσε τη λειτουργία της στο τέλος του 1930.

Ανταλλάξιμοι:

Είναι οι Έλληνες ορθόδοξοι κάτοικοι της Τουρκίας και οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Ελλάδας, οι οποίοι σύμφωνα με τη Σύμβαση της Λοζάννης, υποχρεώνονταν σε ανταλλαγή.

Υπουργείο Γεωργίας:

Ήταν μια από τις δημόσιες υπηρεσίες που ασχολήθηκαν με το θέμα της αποκατάστασης των προσφύγων που κατέφυγαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή. Συγκεκριμένα παραχώρησε τεχνικό και διοικητικό προσωπικό στην ΕΑΠ για να ολοκληρώσει το έργο της, ανέλαβε την κτηματογράφηση των περιοχών που παραχωρούνταν στους πρόσφυγες, ενώ σε αυτά υπαγόταν η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών που ιδρύθηκε το 1924 με σκοπό να βοηθήσει στο έργο της εκτίμησης της αξίας των περιουσιών των προσφύγων.

Εργολαβία:

Ήταν ένας από τους τρόπους που χρησιμοποιήθηκαν για τη λύση του προβλήματος της στέγασης των προσφύγων. Σύμφωνα με αυτόν, το κράτος ή η ΕΑΠ, αναλάμβαναν να ανεγείρουν τις οικίες απευθείας και στη συνέχεια να τις παραχωρήσουν στους πρόσφυγες.

Αυτεπιστασία:

Ήταν ένας από τους τρόπους που χρησιμοποιήθηκαν για τη λύση του προβλήματος της στέγασης των προσφύγων. Σύμφωνα με αυτόν το κράτος και η ΕΑΠ χορηγούσε όλα τα οικοδομικά υλικά στους πρόσφυγες οι οποίοι αναλάμβαναν οι ίδιοι το θέμα της ανέγερσης των οικιών τους.

Γενική διεύθυνση ανταλλαγής:

Ιδρύθηκε το 1924, και υπαγόταν στο Υπουργείο Γεωργίας. Αποστολή της ήταν να βοηθήσει στο έργο της εκτίμησης της αξίας των περιουσιών που εγκατέλειψαν οι πρόσφυγες στις χώρες από τις οποίες έφυγαν.

Γραφεία ανταλλαγής πληθυσμών:

Ιδρύθηκαν κατά τόπους, για να βοηθήσουν στην αποτελεσματικότερη λειτουργία της Γενικής Διεύθυνσης Ανταλλαγής Πληθυσμών. Σε αυτά υποβλήθηκαν από τους πρόσφυγες οι δηλώσεις, που χρησιμοποιήθηκαν για την προσωρινή εκτίμηση των περιουσιών τους.

Ανώτατο Συμβούλιο:

Ήταν το συμβούλιο που αναθεωρούσε τις δηλώσεις των προσφύγων σχετικά με την παρουσία τους, εάν οι τελευταίες θεωρούνταν ανακριβείς.

Σύμβαση Αγκυρας:

Υπογράφηκε ύστερα από διαπραγματεύσεις μεταξύ Ελλάδας – Τουρκίας τον Ιούνιο του 1925 και ρύθμιζε επίμαχα θέματα που προέκυψαν από τη Σύμβαση της Λοζάννης. Δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Πρωτοβάθμια / Δευτεροβάθμια επιτροπή εκτίμησης:

Ανέλαβαν την οριστική εκτίμηση των περιουσιών που εγκατέλειψαν οι έλληνες πρόσφυγες στην Τουρκία. Οι δευτεροβάθμιες, ειδικότερα, ασχολήθηκαν με προβλήματα που ανέκυπταν κατά την εκτίμηση.

Συμφωνία Αθηνών:

(Όμοια με τη Σύμβαση Άγκυρας μόνο του υπογράφηκε το Δεκέμβριο του 1926).

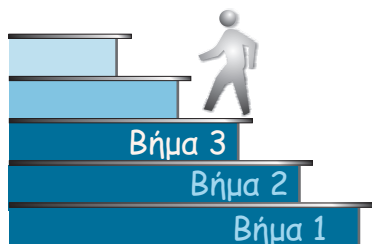
Αμειψίσπορα:

Η εναλλαγή καλλιέργειας στο ίδιο έδαφος (π.χ. τον έναν χρόνο σιτηρά, τον επόμενο ψυχανθή) για να εξασφαλίζονται καλύτερες γεωργικές αποδόσεις. Εφαρμόστηκε κυρίως από τους πρόσφυγες και βοήθησε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής.

Συμφωνία Άγκυρας:

Υπογράφηκε στις 10 Ιουνίου 1930 μεταξύ της Ελλάδας (Βενιζέλος) και της Τουρκίας (Ινονού – Κεμάλ). Αποτελούσε το οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών. Κύρια σημεία : **α)** ρύθμιζε το ζήτημα των ελλήνων ορθοδόξων της Κων/πολης, των μουσουλμάνων της Θράκης και των φυγάδων, **β)** όριζε ότι οι ανταλλάξιμες μουσουλμανικές περιουσίες στην Ελλάδα και οι ελληνικές στην Τουρκία, περιέχονταν στη κυριότητα του ελληνικού και του τουρκικού δημοσίου αντίστοιχα, **γ)** προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Η συμφωνία ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930, με το Σύμφωνο Φιλίας Ουδετερότητας και Διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και τη σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας. Με την τελευταία, δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται με κάποιους περιορισμούς στο έδαφος του άλλου κράτους.

Συγκρατώ στη μνήμη μου τις κυριότερες χρονολογίες και συσχετίζω τα γεγονότα

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα

1835:	Παραχωρείται στους Χίους πρόσφυγες ο δεξιός τομέας της σχεδιαζόμενης πόλης του Πειραιά, για να χτίσουν τα σπίτια τους.
1836:	Δίνεται στους Ψαριανούς όλη η παραθαλάσσια περιοχή της Ερέτριας για οικοδόμηση και παραχωρείται στο δήμο Ψαριανών το δικαίωμα να διαχειριστεί την εθνική γη του συνοικισμού
1837:	Αποφασίζεται η ίδρυση συνοικισμού Σουλιωτών στο Αντίρριο χωρίς όμως να πραγματοποιηθεί
1838:	Οι Κάσιοι πρόσφυγες υποβάλλουν αίτημα ίδρυσης συνοικισμού επιδιώκοντας να μεταναστεύσουν στην Αμοργό
1840:	Πραγματοποιείται προσπάθεια ίδρυσης ενός συνοικισμού Ηπειρωτών στην Κυλλήνη.
3 Σεπτεμβρίου 1843:	
	Ξεσπά επανάσταση με στόχο την ψήφιση Συντάγματος και τον περιορισμό των αρμοδιοτήτων του βασιλιά Όθωνα.
Ιανουάριος 1844:	
	Ξεσπά κρίση στις σχέσεις αυτοχθόνων και ετεροχθόνων με την έναρξη της συζήτησης για το δημόσιο δίκαιο των Ελλήνων στην Εθνοσυνέλευση που συνήλθε μετά την Επανάσταση της 3 ^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 και ειδικά για το άρθρο που καθόριζε τις προϋποθέσεις για την απόκτηση της ιδιότητας του Έλληνα πολίτη.

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα

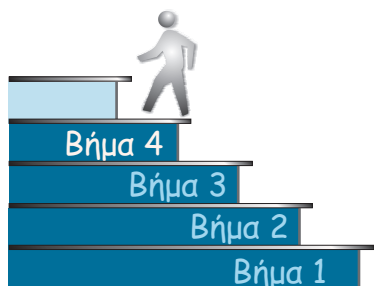
<p>1906:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έλληνες κάτοικοι της Ανατολικής Ρωμυλίας, περιοχής της Βουλγαρίας, μεταναστεύουν στην Ελλάδα εξαιτίας των βιαιοπραγιών των Βουλγάρων, λόγω του ανταγωνισμού Ελλάδας - Βουλγαρίας για επικράτηση στην υπό οθωμανική κυριαρχία Μακεδονία (Μακεδονικός Αγώνας). • Έλληνες κάτοικοι της Ρουμανίας απελαύνονται, λόγω της έξαρσης που γνωρίζει την ίδια εποχή το Κουτσοβλαχικό ζήτημα, το οποίο επηρέαζε τις σχέσεις Ελλάδας – Ρουμανίας.
<p>18 Οκτωβρίου 1912:</p>	
<p>1912 και εξής:</p>	<p>Κηρύσσεται ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος.</p> <p>Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν κατά διαστήματα στην Ελλάδα από τα ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα</p>
<p>Αύγουστος 1913:</p>	<p>Υπογράφεται η συνθήκη του Βουκουρεστίου, με την οποία τερματίζονται οι Βαλκανικοί πόλεμοι.</p>
<p>1914:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν από τη Βόρειο Ήπειρο στην Ελλάδα. • πρώτοι μήνες 1914: Σημειώνονται αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μικρά Ασία, οι οποίες υποκινούνται από την τουρκική κυβέρνηση. • αρχές 1914: Η τουρκική κυβέρνηση εξαπολύει διωγμό σε βάρος των ελληνικών πληθυσμών με πρώτα θύματα τους Έλληνες τη Ανατολικής Θράκης που εκδιώκονται από τις εστίες τους. • Μάιος 1914 : Οι διωγμοί του ελληνικού στοιχείου επεκτείνονται και στη Δυτική Μικρά Ασία με το πρόσχημα της εκκένωσης της περιοχής απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου για στρατιωτικούς λόγους. • Ιούλιος 1914: Ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη Οργανισμός, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. • Οκτώβριος 1914 : Η Τουρκία εισέρχεται στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο στο πλευρό των Γερμανών

1916:	Έρχονται στην Ελλάδα πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία, την οποία είχαν καταλάβει οι Βούλγαροι ως σύμμαχοι των Γερμανών.
1916-1917:	Ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο του <i>Εθνικού Διχασμού</i> η “ <i>Ανώτατη Διεύθυνση Περιθάλψεως</i> ”.
Ιούλιος 1917:	Ιδρύεται το <i>Υπουργείο Περιθάλψεως</i>
1917-1921:	Δέχονται περίθαλψη κατά διαστήματα 450.000 πρόσφυγες (σύμφωνα με στοιχεία των υπηρεσιών του Υπουργείου Περιθάλψεως).
1918:	<p>Λήγει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Επιστρέφουν στις εστίες τους οι πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία με τη μέριμνα της “<i>Υπηρεσίας Ανοικοδομήσεως Ανατολικής Μακεδονίας</i>”. • τελευταίοι μήνες: Ξεκινά η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. • Οκτώβριος: Συγκροτείται στην Κωνσταντινούπολη <i>Πατριарχική Επιτροπή</i> με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης.
1919:	<ul style="list-style-type: none"> • Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν από τη Ρουμανία στην Ελλάδα (από περιοχές που αποτέλεσαν πεδίο πολεμικών συγκρούσεων). • Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν από την υπό ιταλική κατοχή Νοτιοδυτική Μικρά Ασία στην Ελλάδα. • Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν από το Αϊδίνιο και το εσωτερικό της Μικράς Ασίας στην Ελλάδα. • 15 Μαΐου: Απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη. • Νοέμβριος: Υπογράφεται η συνθήκη του Νεϊγύ, που προβλέπει την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στην Ελλάδα. Στη συνθήκη είναι συνημμένο το “<i>Σύμφωνο περί αμοιβαίας μεταναστεύσεως μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας</i>” βάσει του οποίου 50.000 Βούλγαροι της Ελλάδας και 30.000 Έλληνες της Βουλγαρίας αντίστοιχα μεταναστεύουν στη χώρα τους (20.000 ακόμη Έλληνες είχαν μεταναστεύσει πριν από την υπογραφή της Συνθήκης).
1919-1921:	Μεγάλο μέρος των Ελλήνων της Ρωσίας καταφεύγει στα λιμάνια της Μαύρης θάλασσας και από εκεί διαπεριαιώνεται στην Ελλάδα λόγω της Ρωσικής Επανάστασης και της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους. Τους Έλληνες ακολουθούν Αρμένιοι και Ρώσοι.

Ιούλιος 1920:	Υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών που μεταξύ των άλλων ορίζει ότι η περιοχή της Σμύρνης θα βρίσκεται υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή για πέντε χρόνια · ύστερα από την περίοδο αυτή οι κάτοικοι μπορούν με δημοψήφισμα να αποφασίσουν την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα.
1922:	<ul style="list-style-type: none"> • Αύγουστος: Λήγει ο μικρασιατικός πόλεμος με ήττα και υποχώρηση του ελληνικού στρατού. Χιλιάδες πρόσφυγες ακολουθώντας το στρατό αρχίζουν να φτάνουν στην Ελλάδα. • Φθινόπωρο: Φθάνουν στην Ελλάδα περίπου 900.000 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία (ανάμεσα τους και 50.000 Αρμένιοι). • Νοέμβριος: Ιδρύεται το <i>Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων</i> που αναλαμβάνει το έργο της προσωρινής στέγασης των προσφύγων ανεγείροντας ξύλινα παραπήγματα. • μέχρι το 1931: Το ποσοστό των καλλιεργήσιμων εκτάσεων αυξάνεται περίπου κατά 50%. • μέχρι το 1932: Διπλασιάζεται ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων.
1923:	<p>30 Ιανουαρίου: Υπογράφεται η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρυθμίζει την ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 24 Ιουλίου: Υπογράφεται η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης • Σεπτέμβριος 1923: Ιδρύεται με πρωτοβουλία της ΚΤΕ ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η <i>Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων</i> (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα και με αποστολή να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση.
1924:	<ul style="list-style-type: none"> • Η ελληνική κυβέρνηση συνάπτει δάνειο στο εξωτερικό και διαθέτει το ποσό στην ΕΑΠ. • Συγκροτείται η <i>Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών</i> που υπάγεται στο Υπουργείο Γεωργίας, για να βοηθήσει το έργο της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Μικτή Επιτροπή, η οποία είχε αναλάβει το έργο της εκτίμησης των εκατέρωθεν περιουσιών που εγκαταλείφθηκαν.
1924-1925:	Μεταφέρονται στην Ελλάδα με τη φροντίδα της <i>Μικτής Επιτροπής</i> 200.000 Έλληνες της Καππαδοκίας και γενικότερα της Κεντρικής και Νότιας Μικράς Ασίας.
1925:	<ul style="list-style-type: none"> • Το <i>Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων</i> παύει τη λειτουργία του. • Αρχίζει τη λειτουργία του το Υπουργείο Προνοίας και Αντιλήψεως.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ιούνιος: Υπογράφεται η <i>Σύμβαση της Άγκυρας</i> που ρυθμίζει επίμαχα θέματα, όμως δεν εφαρμόζεται ποτέ.
Δεκέμβριος 1626:	Υπογράφεται η <i>Συμφωνία των Αθηνών</i> που ρυθμίζει επίμαχα θέματα, όμως δεν εφαρμόζεται ποτέ.
1928:	<p>Διεξάγεται απογραφή και καταγράφονται 1.220.000 πρόσφυγες.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ο πληθυσμός της χώρας αυξάνεται κατά 20% (σε σχέση με το 1920). • Το ποσοστό των Ελλήνων μη ορθοδόξων της Ελλάδας μειώνεται στο 6% (σε σχέση με 20% του 1920). • Το ποσοστό των Ελλήνων μη ορθοδόξων της Μακεδονίας μειώνεται στο 12% (σε σχέση με 48% του 1920). • Η ελληνική κυβέρνηση συνάπτει δάνειο στο εξωτερικό και διαθέτει το ποσό στην ΕΑΠ. • Αύγουστος: Το κόμμα των Φιλελευθέρων κερδίζει τις εκλογές και ξεκινά διαπραγματεύσεις με την Τουρκία που διαρκούν δυο χρόνια με στόχο τη διευθέτηση των οικονομικών διαφορών και την αναγνώριση του εδαφικού καθεστώτος ανάμεσα στις δύο χώρες.
1930:	<p>Η <i>Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων</i> παύει τη λειτουργία της και μεταβιβάζει με ειδική σύμβαση στο Ελληνικό Δημόσιο την περιουσία της, καθώς και τις υποχρεώσεις της απέναντι στους πρόσφυγες</p> <ul style="list-style-type: none"> • 10 Ιουνίου: Υπογράφεται η <i>Συμφωνία της Άγκυρας</i> που αποτελεί το οικονομικό σύμφωνο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. • 30 Οκτωβρίου: Ολοκληρώνεται η <i>Συμφωνία της Άγκυρας</i> με το Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, το Πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών και τη Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας. • Οι γυναίκες αποτελούν την πλειονότητα των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία, την καπνοβιομηχανία και τη βιομηχανία ετοιμών ενδυμάτων.
1931:	Το ποσοστό των καλλιεργήσιμων εκτάσεων αυξάνεται περίπου κατά 50% (σε μια δεκαετία από το 1922)
1932:	Εκλογική ήττα του Βενιζέλου, στην οποία συμβάλλει και η απομάκρυνση δυσανεστήμενου τμήματος του προσφυγικού κόσμου από την εκλογική βάση του κόμματος των Φιλελευθέρων.

1933:	Εκλογική ήττα του Βενιζέλου, στην οποία συμβάλλει και η απομάκρυνση δυσαρεστημένου τμήματος του προσφυγικού κόσμου από την εκλογική βάση του κόμματος των Φιλελευθέρων.
Μέχρι το 1940:	Πρόσφυγες οργανοπαίχτες και τραγουδιστές κυριαρχούν στη λαϊκή μουσική σκηνή.

Μαθαίνω να αναλύω τους πίνακες και τις πηγές και να αξιοποιώ τα στοιχεία τους

Ερώτηση:

1. Αφού μελετήσετε τις παρακάτω πηγές και αξιοποιώντας και τις ιστορικές σας γνώσεις, να παρουσιάσετε τα μέσα που χρησιμοποίησε η τουρκική προπαγάνδα για να δικαιολογήσει τους διωγμούς εναντίον των Μικρασιατών Ελλήνων.

Πηγή 1

Κήρυξαν, λοιπόν, εναντίον τους γενικό μοϊκοτάζ και έκαναν αφισοκολλήσεις στα σχολεία και στα τζαμιά. Το περιεχόμενο των αφισών καλούσε τους μουσουλμάνους να εξοντώσουν τους Οθωμανούς Έλληνες. Την ίδια εποχή οι τουρκικές εφημερίδες δημοσίευαν πύρινα άρθρα κατά των ίδιων υπηκόων, ξεσηκώνοντας τους αναγνώστες τους εναντίον των Ελλήνων Οθωμανών και υποκινώντας τους σε πράξεις βίας και σε σφαγές... Τα εμπρηστικά άρθρα του τουρκικού Τύπου άρχισαν να δημοσιεύονται εντελώς ξαφνικά και χωρίς καμιά φανερή αφορμή. Ήταν τόσο οφθαλμοφανές πως ήταν “παραγγελία” της κυβέρνησης, που μου φαίνεται απίστευτο ότι δεν το κατάλαβαν ακόμα και οι πιο αμόρφωτοι Τούρκοι. Την ίδια εποχή έκαναν την εμφάνισή τους και κάτι ευτελείς λιθογραφίες, κατασκευασμένες στο πόδι, τρομερά κακότεχνες - προφανώς αποτελούσαν “έργα τέχνης” ντόπιων “καλλιτεχνών”. Οι λιθογραφίες αυτές απεικόνιζαν Έλληνες να σφάζουν τουρκάκια και να ξεκοιλιάζουν εγκύους μουσουλμάνες, καθώς και άλλες φανταστικές σκηνές που δε στηρίζονταν σε κανένα πραγματικό περιστατικό - ούτε καν σε στημένες κατηγορίες. Οι εικόνες αυτές αναρτήθηκαν έξω από τζαμιά και σχολεία. Η προπαγάνδα αυτή απέφερε αμέσως καρπούς και ξεσήκωσε τους Τούρκους -κάτι μάλλον εύκολο για την επιθετική ιδιοσυγκρασία τους.

G. Horton. *Αναφορικά με την Τουρκία*, εκδ. “Νέα Σύνορα” - Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1992, σσ 80-81

Πηγή 2

Από το 1912, υπό το ψευδές πρόσχημα πως ήταν πλέον αδύνατο να γίνονται εκφορτώσεις πλοίων, τα πλοία υπό ελληνική σημαία αποκλείστηκαν από τα Οθωμανικά λιμάνια. Επίσης απαγορεύθηκε στους ιθαγενείς Μουσουλμάνους να ψωνίζουν από τα ελληνικά μαγαζιά. Αλητοσυμμορίες παρέλυσαν το πιο ανθηρό εμπόριο. Αυτή η τακτική δεν απέδωσε παντού - κυρίως δεν πέτυχε στη Φώκεια, όπου βρέθηκε το 1913, και στα χωριά της περιοχής της Κύμης, τα οποία επισκέφθηκα την ίδια εποχή, όπου το ιθαγενές τουρκικό στοιχείο ζούσε από την παραγωγή και τη βοήθεια των Ελλήνων. Οι Μουσουλμάνοι της μεγάλης πόλης Ναζλί, στην κοιλάδα του Μαιάνδρου, ήρθαν στη Σμύρνη, για να κάνουν εμπόριο με του Έλληνες παρά τις κατάρες που τους εκτόξευε η τουρκική εφημερίδα Keulu. Τις απόπειρες αυτές ακολούθησαν παρενοχλήσεις και προκλήσεις. Στη συνέχεια μια φιλολογία μίσους, εκκλήσεις στο θρησκευτικό φανατισμό και στον ιερό πόλεμο κατέκλυσαν τις πόλεις και την ύπαιθρο. Τέλος, αφαιρέθηκαν τα όπλα από όλο τον ελληνικό πληθυσμό. Όποιος κρατούσε κυνηγετικό όπλο ή μαχαίρι, ακόμα και από τα πιο ακίνδυνα που είναι απαραίτητα σ' όποιον εργάζεται στην ύπαιθρο, τον συνελάμβαναν, τον παρέπεμπαν στο Συμβούλιο του πολέμου και τον φυλάκιζαν μετά από άγριο ξυλοκόπημα. Από την άλλη μεριά, οι Μουσουλμάνοι ήταν οπλισμένοι και επίσημα καταταγμένοι.

Felix Sartiaux, *Η Ελληνική Μικρασία*, εκδ. Ιστορητής, Αθήνα 1933, σσ. 155-156

Απάντηση:

Στα παραθέματα αυτά γίνεται λόγος για τις μεθοδεύσεις των Τούρκων στην προσπάθειά τους να εκδιώξουν τους Έλληνες από την Ανατολική Θράκη και τη Δυτική Μικρά Ασία το 1914.

Όπως γνωρίζουμε, τους πρώτους μήνες του 1914 έγιναν αθρόες μεταναστεύσεις Μουσουλμάνων της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Ελλάδας προς τη Μικρά Ασία, οι οποίες σε γενικές γραμμές υποκινήθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση. Αυτό της έδωσε το πρόσχημα, σε συνδυασμό με την επικείμενη είσοδο της Τουρκίας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, να εκδιώξει τους Έλληνες. Πρώτα θύματα υπήρξαν οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, οι οποίοι εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους στις αρχές του 1914. Το Μάιο οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Μικρά Ασία, με το πρόσχημα της εκκένωσης της περιοχής απέναντι από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, για στρατιωτικούς λόγους. Όλη η επιχείρηση έγινε με την καθοδήγηση των Γερμανών, συμμάχων των Τούρκων. Η εκκένωση μεθοδεύτηκε πρώτα με ανθελληνική εκστρατεία του τουρκικού τύπου και καταπίεση των Ελλήνων για να εξαναγκαστούν σε “εκούσια” μετανάστευση. Σε πολλές περιπτώσεις διαπράχθηκαν και δολοφονίες σε βάρος των Ελλήνων.

Χαρακτηριστική ως προς αυτά είναι η αφήγηση του G. Horton (πηγή 1), ο οποίος αναφέρει στοιχεία αυτής της ανθελληνικής εκστρατείας και προπαγάνδας των Τούρκων. Συγκεκριμένα, οι Τούρκοι έκαναν αφισοκολλήσεις σε σχολεία και τζαμιά. Το περιεχόμενο των αφισών καλούσε τους μουσουλμάνους να εξοντώσουν τους Έλληνες. Επίσης οι τουρκικές εφημερίδες χωρίς να υπάρχει καμιά αφορμή δημοσίευαν άρθρα εναντίον των Ελλήνων και υποκινούσαν τους Οθωμανούς σε

πράξεις βίας και σε σφαγές εναντίον τους. Επίσης έξω από σχολεία και τζαμιά αναρτήθηκαν “κάτι ευτελείς λιθογραφίες” που απεικόνιζαν Έλληνες να σφάζουν τουρκάκια και μουσουλμάνες, χωρίς αυτές να στηρίζονται σε κανένα πραγματικό περιστατικό.

Σ’ αυτές τις μεθοδεύσεις και τις καταπιέσεις των Τούρκων σε βάρος των Ελλήνων της Μικράς Ασίας αναφέρεται και ο F. Sartiaux (πηγή 2). Σύμφωνα με την αφήγησή του από το 1912 άρχισαν οι Τούρκοι να θέτουν εμπόδια στο εμπόριο που διεξήγαγαν οι Έλληνες στα Οθωμανικά λιμάνια και απαγόρευαν να ψωνίζουν οι μουσουλμάνοι από τα ελληνικά μαγαζιά. Παράλληλα δρούσαν και αλητοσυμμορίες που παρέλυσαν “το πιο ανθηρό εμπόριο”. Στη συνέχεια προσπάθησαν να φανατίσουν θρησκευτικά τους μουσουλμάνους εναντίον των Ελλήνων χριστιανών. Τέλος αφαίρεσαν τα όπλα από τους Έλληνες, ενώ οι Μουσουλμάνοι ήταν οπλισμένοι.

Άλλες μορφές που πήραν οι καταπιέσεις των Τούρκων εναντίον των Ελλήνων ήταν οι έκτακτες επιτάξεις ειδών και επιβαρύνσεις για τις ανάγκες του πολέμου, η μετακίνηση πληθυσμών χωριών ή και ευρύτερων περιοχών στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας και τα τάγματα εργασίας τα οποία επάνδρωναν άνδρες 45 ετών και άνω ή η υποχρεωτική στράτευση όλων των ανδρών 20–45 ετών χωρίς τη δυνατότητα εξαγοράς της θητείας τους.

2. Αφού μελετήσετε τα παρακάτω παραθέματα και αξιοποιώντας και τις ιστορικές σας γνώσεις, να παρουσιάσετε το περιεχόμενο των ελληνοτουρκικών συμφωνιών του 1930 και να σχολιάσετε τη σημασία τους.

Παράθεμα 1

Ο Έλλην πρωθυπουργός συνοδευόμενος υπό του υπουργού των Εξωτερικών Ανδρέα Μιχαλακοπούλου ανεχώρησεν εξ Ελλάδος επιβαίνων ελληνικού πολεμικού την 25ην Οκτωβρίου 1930. Η υποδοχή που του έγινε από επισήμου πλευράς υπήρξεν εξαίρετος τόνον εις Κωνσταντινούπολιν όσον και εις την τουρκικήν πρωτεύουσαν. Η εις Άγκυραν επίσκεψις του Βενιζέλου ετερματίσθη με την υπογραφήν την 30ην Οκτωβρίου τριών ελληνοτουρκικών συμφωνιών. Η πρώτη ήτο σύμφωνον “φιλίας ουδετερότητος και διαιτησίας”. Η αξία του συμφώνου τούτου ευρίσκετο κυρίως εις την διάταξιν δια της οποίας τα δύο κράτη ανελάμβανον αμοιβαίως την υποχρέωσιν να μη μετάσχουν οιασδήποτε οικονομικής ή πολιτικής συνεννοήσεως στρεψομένης εναντίον του ετέρου εξ αυτών.

Η δευτέρα το ναυτικόν πρωτόκολλον ανεφέρετο εις τους ναυτικούς εξοπλισμούς Ελλάδος και Τουρκίας. Δια του πρωτοκόλλου ωρίζετο ότι τα δύο κράτη ανελάμβανον την υποχρέωσιν όπως “εις ουδεμίαν παραγγελίαν προσκτήσεως ή ναυπηγήσεως πολεμικών μονάδων ή εξοπλισμών προβαίνωσιν άνευ προηγουμένης ειδοποιήσεως του ετέρου συμβαλλομένου μέρους εξ μήνας πρότερον επί τω σκοπώ όπως παρέχεται εις τας δύο κυβερνήσεις η ευκαιρία να προλαμβάνουν ενδεχόμενην άμιλλαν ναυτικών εξοπλισμών δια της φιλικής ανταλλαγής απόψεων και της παροχής εξηγήσεων υπό του ενός και του ετέρου μέρους “εν πνεύματι πλήρους ειλικρινείας”.

Η τρίτη συμφωνία περιελάμβανε εμπορικήν σύμβασιν, σύμβασιν εγκαταστάσεως και προξενικήν σύμβασιν. Αι συμβάσεις αταί είχαν ως αποτέλεσμα την τόνωσιν των μεταξύ των δύο χωρών εμπορικών σχέσεων και την κατοχύρωσιν των εις την Τουρκίαν εγκατεστημένων Ελλήνων. Ηνοίγοντο δε προοπτικά δια την εγκατάστασιν νέων.

Γρ. Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, ό.π., σσ. 68-70

Παράθεμα 2

[...] Η ελληνοτουρκική προσέγγισις είχεν ως άμεσον συνέπειαν αι δύο χώραι κατόπιν συνεννοήσεως να χαράσσουν κοινήν πολιτικήν εις όλα τα αφορώντα τα δύο κράτη διεθνή ζητήματα. Επί πλέον εκάστη των δύο χωρών προσέφερε τας φιλικάς της υπηρεσίας εις την άλλην όπως επί παραδείγματι η Τουρκία εμεσολάβησε δια τον διακανονισμόν των ελληνοβουλγαρικών διαφορών ενώ η Ελλάς επρωτοστάτησεν εις την κίνησιν δια την είσοδον εις την ΚΤΕ της Τουρκίας η οποία επραγματοποιήθη το 1932.[...]

Η εγκάρδιος συνεννόησις την οποίαν είχε προτείνει ο Βενιζέλος δια των επιστολών του προς τους Ισμέτ και Ρουσδή καθίστατο πραγματικότης η οποία προεβάλλετο ως παράδειγμα και εις τας Μεγάλας Δυνάμεις. Το δε περιεχόμενον της συνεννοήσεως ταύτης καθορίζετο από την απόφασιν των δυο χωρών όπως εξασφαλίσουν την ουδετερότητα αρνούμεναι να μετάσχουν του ενός ή του άλλου εκ των συνασπισμών που υπήρχον ή επρόκειτο να δημιουργηθούν. Η Τουρκία επέτυχε την ουδετερότητα αυτήν και την εξησφάλισε μέχρι τέλους. Η Ελλάς όχι.

Γρ. Δαφνή, *Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, ό.π., σσ. 70-71

Απάντηση:

Τα δύο αποσπάσματα από το βιβλίο του Γρ. Δαφνή “Η Ελλάς μεταξύ των δύο πολέμων 1923-1940” αναφέρονται στις ελληνοτουρκικές συμφωνίες του 1930 που υπογράφηκαν μεταξύ του Έλληνα πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου και του Τούρκου πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού.

Όπως γνωρίζουμε, μετά τις εκλογές του Αυγούστου του 1928, τις οποίες κέρδισε το κόμμα των Φιλελευθέρων, ο Βενιζέλος ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με την Τουρκία που κράτησαν δύο χρόνια. Ο Βενιζέλος επιθυμούσε τη διευθέτηση των οικονομικών διαφορών και την αναγνώριση του εδαφικού καθεστώτος μεταξύ των δύο χωρών. Όμως σε κάθε προσπάθεια προσέγγισης με την Τουρκία εμπόδιο στεκόταν η αρνητική στάση των προσφύγων.

Τελικά στις 10 Ιουνίου υπογράφηκε η **Συμφωνία της Άγκυρας** που αποτελούσε οικονομικό σύμφωνο μεταξύ των δύο χωρών. Συγκεκριμένα ρύθμιζε το ζήτημα των Ελλήνων ορθοδόξων της Κωνσταντινούπολης και των μουσουλμάνων της Θράκης καθώς και των “φυγάδων”. Όριζε επίσης ότι οι ανταλλάξιμες μουσουλμανικές περιουσίες στην Ελλάδα και οι ελληνικές στην Τουρκία περιέρχονταν στην κυριότητα του ελληνικού και του Τουρκικού δημοσίου αντίστοιχα. Τέλος προέβλεπε αμοιβαία απόσβεση των οικονομικών υποχρεώσεων μεταξύ των δύο χωρών.

Η συμφωνία αυτή ολοκληρώθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930 με την υπογραφή τριών

ακόμη συμφωνιών.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο πρώτο παράθεμα, ο Έλληνας πρωθυπουργός, συνοδευόμενος από τον υπουργό των Εξωτερικών, αναχώρησε στις 25 Οκτωβρίου με πολεμικό πλοίο από την Ελλάδα για επίσκεψη στην Άγκυρα. Η υποδοχή που του έγινε τόσο στην Κωνσταντινούπολη όσο και στην Άγκυρα ήταν πολύ θερμή. Καρπός αυτής της επίσκεψης ήταν η υπογραφή τριών συμφωνιών μεταξύ των δύο κρατών:

- **Το Σύμφωνο φιλίας ουδετερότητας και διαιτησίας**, το οποίο όριζε πως τα δύο κράτη αναλάμβαναν την υποχρέωση να μην συμμετάσχουν σε καμιά πολιτική ή οικονομική συμφωνία που θα έφερνε το ένα αντιμέτωπο με το άλλο.
- **Το πρωτόκολλο για τον περιορισμό των ναυτικών εξοπλισμών**, σύμφωνα με το οποίο κανένα από τα δύο κράτη δεν θα προέβαινε σε παραγγελία απόκτησης ή στην ναυπήγηση πολεμικών μονάδων χωρίς να προειδοποιήσει το άλλο.
- **Η Σύμβαση εμπορίου, εγκατάστασης και ναυτιλίας**, με την οποία δόθηκε η δυνατότητα σύναψης εμπορικών σχέσεων, αλλά και επίσκεψης και εγκατάστασης (με κάποιους περιορισμούς) στους υπηκόους των δύο κρατών.

Η σημασία της υπογραφής των συμφωνιών αυτών ήταν πολύ μεγάλη. Για ένα πολύ μεγάλο διάστημα δεν σημειώθηκαν προστριβές μεταξύ των δύο κρατών και δεν αμφισβητήθηκαν τα μεταξύ τους σύνορα. Αυτή άλλωστε ήταν και η βασική επιδίωξη του Έλληνα πρωθυπουργού. *Επιπλέον, όπως αναφέρει ο Γρ. Δαφνής στο δεύτερο παράθεμα, μπορούσαν οι δύο χώρες να χαράξουν κοινή πολιτική σε όλα τα διεθνή ζητήματα που τους αφορούσαν και να προσφέρουν φιλικές υπηρεσίες η μία στην άλλη. Χαρακτηριστικά αναφέρει τη μεσολάβηση της Τουρκίας στο διακανονισμό των ελληνοβουλγαρικών διαφορών. Η Ελλάδα, από την άλλη, πρωτοστάτησε για την είσοδο της Τουρκίας στην Κ.Τ.Ε., που πραγματοποιήθηκε το 1932.*

Δυστυχώς, όμως, οι μεταγενέστερες εξελίξεις έδειξαν ότι οι προσδοκίες αυτές διαψεύστηκαν. Συγκεκριμένα η υπόσχεση της ουδετερότητας, δηλαδή η δέσμευση να μην συμμετάσχουν σε κανέναν συνασπισμό που υπήρχε ή που θα δημιουργείτο, δεν τηρήθηκε από την Ελλάδα.

Κι αν σε επίπεδο ηγεσίας και εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών οι ελληνοτουρκικές αυτές συμφωνίες είχαν θετικά αποτελέσματα, δεν ίσχυε το ίδιο για τους πρόσφυγες. Αντίθετα, ο συμψηφισμός των ανταλλάξιμων ελληνικών και μουσουλμανικών περιουσιών προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων ανάμεσά τους. Με τη συμφωνία της Άγκυρας η κατά πολύ μεγαλύτερη περιουσία των ανταλλάξιμων Ελλήνων ορθοδόξων της Τουρκίας εξισώθηκε με την αντίστοιχη περιουσία των μουσουλμάνων της Ελλάδας. Αυτός ήταν και ένας από τους κύριους λόγους που οι πρόσφυγες απογοητεύτηκαν και δυσαρεστήθηκαν από τον Βενιζέλο και δεν τον ψήφισαν στις εκλογές του 1932 και 1933.

3. Πίνακας 3 (σ. 169, σχολ. βιβλ.)

Με βάση τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα και τις ιστορικές σας γνώσεις να σχολιάσετε την αναλογία των προσφύγων στους δήμους που αναφέρονται και να αναφέρετε τις επιπτώσεις που είχε η εγκατάσταση των προσφύγων σ' αυτούς.

Πόλη	Αναλογία προσφύγων
Δράμα	70,2%
Καβάλα	56,9%
Σέρρες	50,4%
Θεσσαλονίκη	47,8%
Μυτιλήνη	46,8%
Ξάνθη	41,4%
Πειραιάς	40%
Ηράκλειο	35,9%
Χίος	35,7%
Κομοτηνή	34,1%

Απάντηση:

Ο πίνακας αυτός παρουσιάζει τους δέκα δήμους της χώρας με τη μεγαλύτερη αναλογία προσφύγων στο συνολικό πληθυσμό τους, σύμφωνα με την απογραφή του 1928.

Συγκεκριμένα η Δράμα συγκεντρώνει το 70,2%, η Καβάλα το 56,9%, οι Σέρρες το 50,4%, η Θεσσαλονίκη το 47,8%, η Ξάνθη το 41,4%, ενώ η Κομοτηνή το 34,1%. Αυτή η αναλογία των προσφύγων στις περιοχές αυτές της Δυτικής Θράκης και της Μακεδονίας δεν είναι καθόλου τυχαία, αφού η Ε.Α.Π. έδωσε προτεραιότητα σ' αυτές τις περιοχές, καθώς μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα μουσουλμανικά κτήματα και τα κτήματα των Βουλγάρων μεταναστών (σύμφωνα με τη συνθήκη του Νεϊγύ). Αυτό θα καθιστούσε τους πρόσφυγες αυτόρκες σε σύντομο χρονικό διάστημα και θα συντελούσε στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Επιπλέον θα καλυπτόταν το δημογραφικό κενό που είχε δημιουργηθεί με την αναχώρηση των Μουσουλμάνων και των Βουλγάρων και τις απώλειες που προκάλεσαν οι συνεχείς πόλεμοι (1912-1922). Ταυτόχρονα θα εποικίζονταν παραμεθόριες περιοχές.

Σημαντικό είναι και το ποσοστό της αναλογίας των προσφύγων στη Μυτιλήνη (46,8%), στη Χίο (35,7%) και στο Ηράκλειο (35,9%), καθώς και εκεί υπήρχαν μουσουλμανικά κτήματα και θα προχωρούσε έτσι η αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων, στην οποία έδωσε και μεγαλύτερο βάρος η Ε.Α.Π., γιατί ήταν ταχύτερη, απαιτούσε μικρότερες δαπάνες και η ελληνική οικονομία βασιζόταν στην γεωργική παραγωγή. Άλλωστε υπήρχε και η πολιτική σκοπιμότητα της αποφυγής κοινωνικών

αναταραχών με τη δημιουργία γεωργών μικροϊδιοκτητών αντί εργατικού προλεταριάτου.

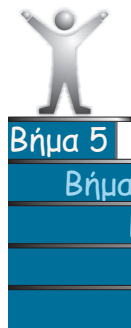
Τέλος, αξιοπρόσεκτη είναι και η αναλογία στον Πειραιά (40%), καθώς εκεί εγκαταστάθηκαν οι περισσότεροι “αστοί” πρόσφυγες με τον ερχομό τους στην Ελλάδα.

Όσον αφορά στις επιπτώσεις που είχε η εγκατάσταση των προσφύγων σ’ αυτές τις περιοχές, μπορούμε να επισημάνουμε τρεις κύριους τομείς: τον πληθυσμό, την εθνολογική σύσταση και την οικονομία.

Αρχικά αυξήθηκε ο πληθυσμός της Ελλάδας κατά 20%, αλλά και ο βαθμός αστικοποίησης του κράτους. Ο πληθυσμός της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας διπλασιάστηκε, ενώ η δημιουργία των προσφυγικών συνοικισμών γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ενιαίου πολεοδομικού συγκροτήματος, όπως το ξέρουμε σήμερα. Έτσι διογκώθηκαν τα κυριότερα αστικά κέντρα της χώρας (Αθήνα, Πειραιάς, Θεσσαλονίκη).

Σημαντικότερες ήταν οι συνέπειες από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθοδόξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στην Μακεδονία, όπως αναφέραμε με βάση τα στοιχεία του πίνακα. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας εποικίστηκαν από πρόσφυγες, παράμετρος άλλωστε που είχε λάβει σοβαρά υπόψη της η Ε.Α.Π. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές στην Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.

Σχετικά με τις επιπτώσεις στην οικονομία, επειδή το μεγαλύτερο ποσοστό των προσφύγων εγκαταστάθηκε, όπως είδαμε, στην επαρχία, πολλαπλασιάστηκε η αγροτική παραγωγή. Σε μια δεκαετία (1922-1931) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν κατά 50% περίπου, ενώ η γεωργική παραγωγή διπλασιάστηκε και εξασφαλίστηκε επάρκεια σε σιτηρά. Οι πρόσφυγες εφάρμοσαν την αμειψισπορά και την πολυκαλλιέργεια και στήριξαν το θεσμό της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας. Η έλλειψη γεωργικών εκτάσεων προς διανομή στους πρόσφυγες ανάγκασε το κράτος να αναλάβει την κατασκευή μεγάλων εγγειοβελτιωτικών έργων, κυρίως στην Μακεδονία και έτσι αυξήθηκαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Εισήχθησαν νέες καλλιέργειες ή επεκτάθηκαν οι παλιές. Η κτηνοτροφία και η πτηνοτροφία βελτιώθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Η δενδροκομία, η σηροτροφία, και η αλιεία αναπτύχθηκαν από πρόσφυγες που ήταν ειδικευμένοι σε αυτές τις ασχολίες στην πατρίδα τους.

Εξασκούμεαι ...

A. Ερωτήσεις

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά το 19^ο αιώνα

Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα (1833-1862)

1. Ποια ήταν η μέριμνα που επέδειξε η κυβέρνηση του Όθωνα απέναντι στους πρόσφυγες και ποιες προθέσεις της πολιτείας εξυπηρετούνταν με την πολιτική αυτή;
2. α) Ποιες ομάδες προσφύγων κατά την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας του Όθωνα δραστηριοποιήθηκαν ιδιαίτερα για την αποκατάστασή τους;
β) Σε ποιες περιπτώσεις πέτυχαν στις προσπάθειές τους και πώς;
3. Να αναφερθείτε στην εσωτερική μετανάστευση κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα.
4. Να περιγράψετε τις φάσεις από τις οποίες πέρασε η διαμάχη αυτοχθόνων και ετεροχθόνων κατά τη διάρκεια των συζητήσεων της Εθνοσυνέλευσης του 1843-1844.
5. Να αναφερθείτε στον αντίκτυπο που είχε η διαμάχη αυτοχθόνων και ετεροχθόνων στην ελληνική κοινή γνώμη της εποχής.

Πρόσφυγες στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα

A. Προσφυγικά ρεύματα κατά την περίοδο 1914-1922

1. Να αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους οι Έλληνες και οι Αρμένιοι απετέλεσαν τους κύριους στόχους του διωγμού του 1914 από τους Τούρκους.
2. Να αναφέρετε τη στάση του Πατριαρχείου και του ελληνικού κράτους στους διωγμούς των Χριστιανών από τους Τούρκους κατά το 1914.
3. Να αναφερθείτε στις μορφές καταπίεσης των Ελλήνων από τους Τούρκους κατά το διωγμό του 1914.
4. Ποιο ήταν το έργο της κυβέρνησης Βενιζέλου για την περίθαλψη των προσφύγων κατά την περίοδο του εθνικού διχασμού;

5. Ποια ήταν η μέριμνα για τους πρόσφυγες κατά την περίοδο 1917- 1921;
6. Να αναφερθείτε στο έργο που ανέλαβε το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης και η Ύπατη Αρμοστεία Σμύρνης για την παλιννόστηση των προσφύγων;

B. Η Μικρασιατική καταστροφή

1. Να αναφέρετε σύντομα τις περιοχές προέλευσης των προσφύγων μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.
2. Να αναφερθείτε στην αίσθηση της προσωρινότητας που είχαν οι πρόσφυγες σε σχέση με την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα και να επισημάνετε τις συνέπειες που είχε αυτό το γεγονός για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία.
3. Ελληνοτουρκική Σύμβαση (30-1-1923): βασικοί όροι, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα για την Ελλάδα.
4. Με την άφιξη των προσφύγων ποιοι φορείς ανέλαβαν το έργο της προσωρινής στέγασης και ποιο ήταν το έργο τους;
5. Ψήφισμα που εγκρίθηκε από τους πρόσφυγες της Αθήνας στην Ομόνοια, στο πάνδημο συλλαλητήριο της 21-1-1923 που οργανώθηκε για να εκφραστεί η αντίθεση τους στην υποχρεωτική ανταλλαγή.

“Οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, της Ανατολικής Θράκης και του Εύξεινου Πόντου ... θεωρούν ότι η Ανταλλαγή των ελληνικών πληθυσμών της Τουρκίας που ανέρχονται σε ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες απέναντι σε τριακόσιες χιλιάδες μουσουλμάνους της Ελλάδας ... πλήττει καίρια την παγκόσμια συνείδηση και την παγκόσμια ηθική... ότι είναι αντίθετη προς τα ιερότερα δικαιώματα του ανθρώπου, της ελευθερίας και ιδιοκτησίας- ότι το σύστημα της Ανταλλαγής αποτελεί νέα και κεκαλυμμένη μορφή αναγκαστικού εκπατρισμού και αναγκαστικής απαλλοτρίωσης που κανένα κράτος δεν έχει το δικαίωμα να θέσει σε εφαρμογή παρά τη θέληση των πληθυσμών. Ότι οι ελληνικοί πληθυσμοί της Μικρασίας, αυτόχθονες από πανάρχαιους χρόνους στη γη που κατοικούσαν και πάνω στην οποία τα δικαιώματα τους είναι αναπαλλοτρίωτα και απαράγραπτα, δεν μετανάστευσαν με τη θέληση τους αλλά εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους αντιμετωπίζοντας το φάσμα της σφαγής. ... Οι αλύτρωτοι Έλληνες συναγμένοι εδώ και σε άλλες πόλεις και νησιά της Ελλάδας αποφασίζουν και ψηφίζουν ομόφωνα να αξιώσουν τη δυνατότητα να παλιννοστήσουν στις πατρίδες τους κάτω από ουσιαστικές συνθήκες εγγύησης που θα καταστήσουν αυτήν την παλιννόστηση πραγματοποιήσιμη ... Σε αντίθετη περίπτωση καταγγέλλουν την αδικία που τους γίνεται, σαν μία προσβολή δίχως προηγούμενο κατά της ανθρωπότητας και του πολιτισμού.”

Με βάση το παραπάνω κείμενο και τις ιστορικές σας γνώσεις:

- α) να αναφέρετε το περιεχόμενο της Σύμβασης της Λοζάνης
- β) να παρουσιάσετε τη στάση των προσφύγων στο θέμα της επιστροφής τους στη Μικρά Ασία πριν και μετά τη Σύμβαση.

Γ. Η αποκατάσταση των προσφύγων

1. Ποιος οργανισμός ανέλαβε το έργο της παραγωγικής απασχόλησης των

- προσφύγων και της οριστικής στέγασής τους; Ποια μέσα είχε στη διάθεσή του για την επίτευξη του έργου;
2. Να αναφέρετε τις παραμέτρους που χρησιμοποίησε η ΕΑΠ για την αποκατάσταση των προσφύγων.
 3. Σε τι αποσκοπούσε η προσπάθεια για εγκατάσταση των προσφύγων σε ίδιες περιοχές; Γιατί ορισμένοι πρόσφυγες από τις ίδιες περιοχές απέφυγαν να εγκατασταθούν στον ίδιο χώρο;
 4. Να αιτιολογήσετε την εγκατάσταση Μικρασιατών προσφύγων στη Μακεδονία και στη Δυτική Θράκη.
 5. Να αναφερθείτε στις δυσκολίες που συνάντησε η στέγαση των προσφύγων στις πόλεις.
 6. Να περιγράψετε έναν προσφυγικό συνοικισμό στην Καισαριανή και έναν στην Νέα Σμύρνη. Ποιοι αναλάμβαναν την οικοδόμηση αυτών των συνοικισμών;

Δ. Η αποζημίωση των ανταλλάξιμων και η ελληνοτουρκική προσέγγιση

1. “Το έργο της εκτίμησης των περιουσιών των ανταλλάξιμων προχωρούσε αργά”:
2. α) Ποια λύση έδωσε το κράτος στο πρόβλημα;
β) Ποιοι φορείς ενεπλάκησαν στη σχετική διαδικασία;
3. Να αναφέρετε τις ελληνοτουρκικές συμφωνίες του 1930 και να προσδιορίσετε τα αποτελέσματά τους.
4. Η εκλογική ήττα του κόμματος του Ελ. Βενιζέλου στις εκλογές του 1932 και 1933 σε σχέση με τους πρόσφυγες.
5. Να επισημάνετε τις αιτίες της αρνητικής στάσης των προσφύγων απέναντι στο Ελληνοτουρκικό σύμφωνο φιλίας του 1930.

Ε. Η ένταξη των προσφύγων στην Ελλάδα

1. Να αποτιμήσετε το έργο της ΕΑΠ.
2. Να αναφέρετε τα κυριότερα παράπονα των προσφύγων.
3. Αποκατάσταση των προσφύγων κατά την περίοδο της μοναρχίας του Όθωνα και μετά τη Μικρασιατική καταστροφή: Ποιες συνέπειες είχε στις σχέσεις των ντόπιων και των προσφύγων;
4. Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις στην εθνολογική της σύσταση.
5. Οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην οικονομία και τον πολιτισμό.

B) Ερωτήσεις τύπου Σωστού – Λάθους

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν ως Σωστές ή Λανθασμένες σημειώνοντας Σ ή Λ αντίστοιχα και να αναδιατυπώσετε τις λανθασμένες, ώστε να γίνουν σωστές.

1. Το οθωμανικό κράτος ασχολήθηκε σοβαρά με το ζήτημα της αποκατάστασης των προσφύγων. Σ Λ
2. Οι Ψαριανοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Αταλάντης. Σ Λ
3. Κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης του 1844 επιλύθηκε με συνταγματική ρύθμιση το θέμα κατάληψης των δημοσίων θέσεων από τους ετερόχθονες. Σ Λ
4. Τα προσφυγικά ρεύματα προς την Ελλάδα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα ήταν συχνότερα και πολυαριθμότερα λόγω των πολεμικών συγκρούσεων και της εχθρότητας που υπήρχε μεταξύ των κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου. Σ Λ
5. Οι Έλληνες της Ανατολικής Ρωμυλίας ήταν οι πρώτοι που πέρασαν το 1908 μαζικά τα σύνορα της Ελλάδας. Σ Λ
6. Το 1913 έφτασαν στην Ελλάδα Έλληνες από τη Βουλγαρία, τη Δυτική Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία. Σ Λ
7. Στις αρχές του 1914 εκδιώχθηκαν από τις εστίες τους οι Έλληνες της Δυτικής Θράκης και το Μάιο του ίδιου έτους οι Έλληνες της Δυτικής Μικρασίας. Σ Λ
8. Το έργο της περίθαλψης και παλιννόστησης των προσφύγων το ανέλαβε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Σ Λ
9. Η λειτουργία της Ε.Α.Π. διήρκεσε από το 1923 ως το 1930. Σ Λ
10. Η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών συστάθηκε το 1924 από το Υπουργείο Γεωργίας. Σ Λ
11. Μεγάλο μέρος του έργου της αποκατάστασης των προσφύγων έγινε από το 1923 – 1930. Σ Λ
12. Οι πρόσφυγες αποτελούσαν ένα ενιαίο σύνολο και γι' αυτό η αφομοίωσή τους ήταν άμεση. Σ Λ
13. Οι πρόσφυγες κατηγορούσαν το ελληνικό κράτος ότι με την υπογραφή της Ελληνοτουρκικής Σύμβασης της Λοζάννης και του ελληνοτουρκικού συμφώνου του 1930 παραβίασε βασικά δικαιώματά τους. Σ Λ

14. Η αντίθεση μεταξύ των προσφύγων και των γηγενών σε ελάχιστες περιπτώσεις πήρε τη μορφή ανοιχτής σύγκρουσης. Σ Λ
15. Οι πρόσφυγες συμμετείχαν στο κόμμα των Φιλελευθέρων ως ψηφοφόροι και πολιτευτές όχι όμως ως βουλευτές ή υπουργοί. Σ Λ
16. Οι πρώτοι πρόσφυγες από την Μικρά Ασία που έφτασαν στην Ελλάδα μετά την καταστροφή της Σμύρνης ήταν από το Αϊβαλί, τα Μοσχονήσια και την Προποντίδα. Σ Λ
17. Περίπου 200.000 πρόσφυγες παρέμειναν στην Καππαδοκία και τη Νότια και Κεντρική Μικρά Ασία και μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα το 1924 και 1925. Σ Λ
18. Το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων ανέλαβε το έργο της κάλυψης των πρώτων αναγκών των προσφύγων που έφτασαν το 1922. Σ Λ
19. Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λοζάνης η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Σ Λ
20. Η ανταλλαγή των πληθυσμών με βάση τη Σύμβαση της Λοζάνης ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από την ημέρα που κηρύχθηκε ο Πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος. Σ Λ
21. Η περίθαλψη των προσφύγων που έφτασαν στην Ελλάδα το 1914 ανέλαβαν κυρίως εθελοντές με τη βοήθεια των επιτροπών που καταρτίστηκαν από το Υπουργείο Εσωτερικών. Σ Λ
22. Η κυβέρνηση του Βενιζέλου ίδρυσε στην Αθήνα την “Ανώτατην Διεύθυνσιν Περιθάλψεως”. Σ Λ
23. Το 1914 ιδρύθηκε στην Θεσσαλονίκη Οργανισμός με σκοπό την άμεση περίθαλψη των προσφύγων και την εγκατάστασή τους σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Μακεδονίας. Σ Λ
24. Η “Υπηρεσία Παλινοστήσεως και Περιθάλψεως” ιδρύθηκε από το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης, με σκοπό την αποκατάσταση των παλινοστούντων. Σ Λ
25. Πολλοί πρόσφυγες μετακινούνταν στα αστικά κέντρα με σκοπό να παρουσιαστούν ως “αστοί” και να πάρουν την αποζημίωση που τους είχαν υποσχεθεί. Σ Λ

ΒΙΒΛΙΟ μαθήματα

Μία έκδοση
ΕΚΠΛΗΞΗ!!!

για τις επαναλήψεις
σας και όχι μόνο...

1. ΦΥΣΙΚΗ Α΄ Λυκείου **Κωδ. 21**
2. ΧΗΜΕΙΑ Α΄ Λυκείου **Κωδ. 22**
3. ΦΥΣΙΚΗ Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Β΄ Λυκείου **Κωδ. 30**
4. ΧΗΜΕΙΑ Θετικής Κατεύθυνσης Β΄ Λυκείου **Κωδ. 31**
5. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Β΄ Λυκείου **Κωδ. 32**
6. ΦΥΣΙΚΗ Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 33**
7. ΑΛΓΕΒΡΑ Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 34**
8. ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 35**
9. ΦΥΣΙΚΗ Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 36**
10. ΧΗΜΕΙΑ Θετικής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 37**
11. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 38**
12. ΦΥΣΙΚΗ Γενικής Παιδείας Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 39**
13. ΑΡΧΑΙΑ Θεωρητικής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου
(Θουκιδίδη Περικλέους Επιτάφιος) **Κωδ. 52**

Το “αντίδοτο” για την... αμνησία την ώρα των εξετάσεων
είναι η σωστή επανάληψη.

Θέματα Προσομοίωσης ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Για πρώτη φορά όλη η ύλη που καθορίζεται από το Υπ. Παιδείας κατά μάθημα και κατά κεφάλαιο με τη “μορφή” του “βάθους” και το “πλάτος”, που δίνονται στις πανελλαδικές εξετάσεις.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ
Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 12, Τιμή: 12 €**
2. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (Αντιγόνη)
Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 13, Τιμή: 9 €**
3. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ
Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 14, Τιμή: 11 €**
4. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ
Γενικής Παιδείας Β΄ Λυκείου **Κωδ. 27**
5. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΧΗΜΕΙΑ
Θετικής Κατεύθυνσης Β΄ Λυκείου **Κωδ. 15, Τιμή: 10 €**
6. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΧΗΜΕΙΑ
Θετικής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 17, Τιμή: 10 €**
7. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ
Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 18**
8. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗ - ΕΚΘΕΣΗ
Γενικής Παιδείας Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 25**
9. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ
Γενικής Παιδείας Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 16, Τιμή: 9 €**
10. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΦΥΣΙΚΗ
Γενικής Παιδείας Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 28**
11. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΦΥΣΙΚΗ
Θετικής - Τεχν/κής Κατεύθυνσης Γ΄ Λυκείου **Κωδ. 29**

Ο ΚΑΛΥΤΕΡΟΣ
ΤΡΟΠΟΣ ΓΙΑ ΝΑ
ΕΛΕΓΧΕΤΕ ΤΟ
ΒΑΘΜΟ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ
ΠΕΤΥΧΕΙ.

Μία έκδοση **απαραίτητη** για όλη τη χρονιά και ιδιαίτερα για τις επαναλήψεις.

ΣΥΖΗΤΗΘΗΚΑΝ
ΜΕΛΕΤΗΘΗΚΑΝ
ΔΟΚΙΜΑΣΤΗΚΑΝ

ΜΙΑ ΙΔΕΑ - ΕΝΑ ΟΡΑΜΑ
Ξεκάδαρος Εστόχος
Παράτητα στην Εκπαίδευση

ΚΑΘΙΕΡΩΘΗΚΑΝ τα βιβλία της χρονιάς

Από **130** Πανελλαδικά Συνεργαζόμενα Φροντιστήρια
και **300** Συγγραφείς - Καθηγητές

ΠΑ.ΣΥ.Φ
www.syn.fro.gr

Εκπαίδευση Κύρο

για επιτυχία στις καλύτερες
σχολές των Α.Ε.Ι

I. ΒΙΒΛΙΟμαθήματα
για Γυμνάσιο - Λύκειο

II. Θέματα προσομοίωσης
& Κριτήρια Αξιολόγησης

Μια μοναδική έκδοση -
έκπληξη για τις επαναλήψεις σας
και όχι μόνο.
Είναι τα γνωστά σας ΒΙΒΛΙΟμαθήματα
από το ένθετο ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ της
Ελευθεροτυπίας, εμπλουτισμένα με
ασκήσεις, παραδείγματα,
μεθοδολογία ασκήσεων,
τα "ξεχωριστά θέματα".

Για πρώτη φορά όλη η ύλη
που καθορίζεται από το Υπ.
Παιδείας κατά μάθημα και
κατά κεφάλαιο, με τη "μορφή"
το "βάθος" και το "πλάτος"
που δίνονται στις
Πανελλαδικές εξετάσεις.

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΑ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Τηλέφωνο παραγγελιών για βιβλιοπωλεία: Κοκοτσάκης, 210 38.04